

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.

24 JUN 1957

STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:19

Ecklesiastikdepartementet

SOU
1957:19
A

BISKOPSVAL

BISKOPSVALS KOMMITTENS BETÄNKANDE

DEL I

Stockholm 1957

Statens offentliga utredningar 1957

Kronologisk förteckning

1. Nordiskt samarbete inom näringsforskningen. Statsrådet tryckeri, Helsingfors. 28 s. **H.**
2. JO och kommunerna. Kihlström. 80 s. **Ju.**
3. Fullföljdbegränsning i skattemål. Idun. 146 s. **Fi.**
4. Oljelagring. Kihlström. 117 s. **H.**
5. Krigsskad å egendom. Idun. 188 s. **H.**
6. Statens instituts för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. Victor Petterson. 191 s. **I.**
7. Förbättrat pensionering. Idun. 260 s. **S.**
8. Jordbruks förstärkande med skog. Kihlström. 416 s. **Jo.**
9. Örlogsvarens organisation m. m. Victor Petterson. 32 s. **Fö.**
10. Balanseral expansion. Bilagor. Marcus. 197 s. **Fi.**
11. Fordringsreskription m. m. Idun. 198 s. **Ju.**
12. Stommeial från jord- och stenindustrin. Idun. 234 s. **S.**
13. Den statliga indirekta beskattningen. Kihlström. 423 s. **Fi.**
14. Beroende uppdragstagare. Beckman. 139 s. **S.**
15. Församlingslag. Idun. 413 s. **E.**
16. Remissyttanden över allmänna pensionsberedningens btänkande om förbättrad pensionering. Esselte. 44 s. **S.**
17. Markvärd och erosionsskydd. Esselte. 82 s. **Jo.**
18. Trafiksäkerhet. II. Esselte. 493 s. **K.**
19. Biskopsva. Gummesson. 132 s. **E.**

Anm. Omsärskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E**= ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:19

Ecklesiastikdepartementet

BISKOPSVAL

BISKOPSVALKOMMITTÉNS BETÄNKANDE

DEL I

GUMMESSONS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1957

STATE OF CALIFORNIA
DEPARTMENT OF AGRICULTURE

BIRKBECK

DEPARTMENT OF AGRICULTURE

1911

Innehåll

<i>Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-</i> <i>departementet</i>	5
---	---

Författningsförslag

Förslag till	
lag om biskopsval	7
stadga om biskopsval	11
lag om upphävande av 2 § 5 mom. lagen om domkapitel	17

Avdelning I

<i>Kap. 1. Utredningsuppdraget</i>	18
<i>Kap. 2. Historik. Tidigare reformförslag</i>	21
Medeltiden s. 21 — Reformationstiden och stormaktstiden s. 22 — Frihetstiden och gustavianska tiden s. 26 — Tiden 1809 — 1868 s. 28 — Tiden från 1868 s. 29.	
<i>Kap. 3. Översikt av gällande bestämmelser angående tillsättning av</i> <i>biskop i Danmark, Finland, Island och Norge</i>	49
<i>Kap. 4. Gällande rätt</i>	52

Avdelning II. Allmän motivering

<i>Kap. 5. Lekmännens medverkan i biskopsval</i>	54
<i>Kap. 6. Valförsamlingens allmänna struktur</i>	60
<i>Kap. 7. Den prästerliga rösträtten</i>	65
<i>Kap. 8. Lekmannarepresentationen</i>	76
<i>Kap. 9. Röstningsproceduren</i>	89

Avdelning III. Specialmotivering

<i>Kap. 10. Specialmotiveringar till författningsförslagen</i>	97
I. Inledande synpunkter	97
II. Förslaget till lag om biskopsval	98
III. Förslaget till stadga om biskopsval	109
IV. Förslaget till lag om upphävande av 2 § 5 mom. lagen om domkapitel	113

<i>Avdelning IV. Sammanfattning</i>	114
<i>Särskilt yttrande av herr Lodenius</i>	121

Bilaga

Utkast till förslag innebärande skilda valförrättningar för präster och lekmän	124
--	-----

Till Herr Statsrådet och

Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 23 juli 1953 bemyndigade Kungl. Maj:t Herr Statsrådet att tillkalla tre sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet verkställa utredning och förslag till ändrade grunder för val av biskop och i samband därmed överse gällande bestämmelser på området.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades samma dag såsom sakkunniga kanslern för rikets universitet *A. N. Thomson*, prostens komminister i Malmö S:t Pauli pastorat *G. A. P. Forkman* och andre vice talmanen i riksdagens första kammare, hemmansägaren *V. G. Lodenius*, varjämte åt Thomson uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet. Den sålunda bildade beredningen antog benämningen biskopsvalkommittén.

Till sekreterare hos kommittén utsåg departementschefen den 4 september 1953 förste stiftsnotarien hos domkapitlet i Uppsala *O. H. N. Danielsson*.

Genom remiss den 20 november 1953 har till kommittén för kännedom överlämnats 1953 års kyrkomötes underdåniga skrivelse, nr 17, i anledning av väckt motion angående sättet för biskopsval.

Sedan kommittén hos Kungl. Maj:t anmält, att en revision av biskopsvalsbestämmelserna i överensstämmelse med de riktlinjer, som uppdragits i de för kommittén utfärdade direktiven, icke kunde på det sätt begränsas, att de för ärkebiskopsval gällande bestämmelserna lämnades orubbade, har Kungl. Maj:t genom beslut den 27 juli 1955 anbefallt kommittén att vid fullgörandet av sitt uppdrag verkställa översyn jämväl av bestämmelserna rörande ärkebiskopsval.

Efter att hava slutfört sitt arbete, i vad avser det åt kommittén den 23 juli 1953 givna uppdraget, får kommittén härmed vördsamt överlämna en första del av sitt betänkande angående ändrade grunder för val av biskop, m. m., innefattande

- 1) förslag till lag om biskopsval,
- 2) förslag till stadga om biskopsval och
- 3) förslag till lag om upphävande av 2 § 5 mom. lagen om domkapitel.

Särskilt yttrande av undertecknad Lodenius finnes fogat vid betänkandet.

Det åt kommittén den 27 juli 1955 givna tilläggsuppdraget att verkställa översyn av bestämmelserna rörande ärkebiskopsval har kommittén för avsikt att inom den närmaste tiden redovisa såsom en andra del av sitt betänkande.

Stockholm den 2 maj 1957.

A. Thomson

Gunnar Forkman

Gunnar Lodenius

/ Nore Danielsson

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag till lag om biskopsval

Allmänna bestämmelser

1 §.

Blir biskopsämbete ledigt, skall, i den ordning denna lag stadgar, inom stiftet anställas biskopsval för upprättande av förslag till ämbetets besättande.

Om val av ärkebiskop är särskilt stadgat.

2 §.

Förordnande om anställande av biskopsval meddelas av Konungen.

3 §.

I biskopsval deltaga domkapitlets ledamöter, envar till prästämbetets utövning behörig innehavare av ordinarie eller extra ordinarie eller därmed i anställningshänseende jämförlig prästerlig tjänst, som står under tillsyn av biskopen i stiftet, ävensom, på sätt i denna lag sägs, särskilt utsedda elektorer för stiftets lekmän.

Med innehavare av prästerlig tjänst, som i första stycket sägs, skall jämväl avses innehavare av vikariatslöneförordnande å sådan tjänst.

Om elektorsval

4 §.

Vid val av elektorer, som i 3 § avses, bildar varje pastorat en valkrets.

5 §.

I varje pastorat utses elektorer till det antal, som motsvarar antalet i pastoratet inrättade kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänster.

För elektorererna skola utses suppleanter till samma antal.

6 §.

Utgör församling eget pastorat, förrättas elektorsvalet av församlingens kyrkoråd.

Bilda två eller flera församlingar tillsammans ett pastorat, förrättas elektorsvalet av särskilda delegerade, utsedda församlingsvis av församlingarnas kyrkoråd bland dessas valda ledamöter eller suppleanter.

Antalet delegerade utgör för församling	
med högst 1 000 invånare	2
med mer än 1 000 men högst 3 000 invånare	3
med mer än 3 000 invånare	4

För de delegerade utses ersättare till lämpligt antal; och skall därvid tillika bestämmas den ordning, i vilken ersättarna skola inkallas. Vad i andra stycket sägs om delegerad gäller ock om dennes ersättare.

Ingår församling i kyrklig samfällighet, som avser alla i lagen om församlingsstyrelse åsyftade kyrkliga angelägenheter, skall vad ovan i denna paragraf stadgats om församling i stället äga tillämpning å samfälligheten.

7 §.

I kyrkorådets val av delegerade eller av elektorer äger präst ej deltaga, för så vitt han icke är av församlingen vald ledamot av kyrkorådet.

8 §.

Valbar till elektor och suppleant för elektor är den, som är behörig att utses till ledamot i kyrkoråd inom pastoratet, dock ej präst, som äger rösträtt vid biskopsvalet.

9 §.

Elektorsval genom delegerade sker inför ordföranden i pastoratets kyrkoråd. Ej må valet handläggas, såvida icke flera än hälften av de delegerade äro tillstädes.

10 §.

Vid elektorsval skall iakttagas följande.

Valet skall, där omröstning begäres, ske med slutna sedlar. Mellan lika rösttal skiljer lotten.

Skola två eller flera elektorer utses, skall valet vara proportionellt, där est det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1; och lände därvid till efterrättelse vad om proportionellt valsätt är stadgat beträffande val inom kommunala representationer.

11 §.

Vid val av suppleanter för elektorerna skall vad i 10 § är stadgat äga motsvarande tillämpning. Sker ej valet proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning i vilken suppleanterna skola kallas till biskopsval.

Om biskopsvalets förrättande

12 §

Biskopsval förrättas över hela stiftet å dag, som domkapitlet med iakttagande av de föreskrifter Konungen därom meddelar, äger bestämma.

13 §.

Valet förrättas av domkapitlets ledamöter i domkapitlet och av övriga vid valet röstberättigade kontraktsvis inför kontraktsprosten i kontraktet.

I valet inom varje kontrakt deltaga

inom kontraktet kyrkoskrivna vid biskopsvalet röstberättigade präster och elektorerna för kontraktets pastorat.

Är prästerlig väljare ej kyrkoskriven i stiftet, äger han deltaga i valet i det kontrakt, vari domkyrkan är belägen.

Prästerlig väljare, som på grund av laga förfall är hindrad att infinna sig vid valet, må före valet, med iakttagande av de föreskrifter Konungen därom meddelar, till kontraktsprosten i det kontrakt, i vilket han äger utöva rösträtt vid biskopsval, insända valsedel, som i 14 § avses.

Ledamot av domkapitlet må icke deltaga i biskopsval annorledes än i domkapitlet.

14 §.

Vid biskopsval äger envar väljande en röst.

Vid valet skola användas valsedlar av vitt papper utan kännetecken samt särskilda valkuvert.

Varje väljande skall å sin valsedel nämna de tre till biskopsämbete behöriga personer, som han anser vara till det lediga ämbetet de skickligaste. Namnen skola uppföras i följd, det ena under det andra.

Om röstsammanräkning och biskopsförslags upprättande

15 §.

Röstsammanräkning vid biskopsval verkställs av domkapitlet.

Varje godkänd valsedel räknas som hel röst för det första, som halv röst för det andra och som tredjedels röst för det tredje å densamma upptagna namnet.

16 §.

Efter verkställd röstsammanräkning uppför domkapitlet å förslag till biskopsämbetet de tre, som vid valet erhållit högsta rösttal. Hava två eller flera, som icke båda eller samtliga kunna beredas rum å förslaget, erhållit lika rösttal, skiljes mellan dem genom lottning.

Det upprättade biskopsförslaget skall ofördröjligen genom anslag kungöras.

Resersättningar

17 §.

Elektor vid biskopsval äger för resa, som påkallas av uppdraget, av vederbörande pastorat åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt av Konungen meddelade grunder.

Besvär

18 §.

Över val, som i 6 § avses, må klagan ej föras annorledes än i sammanhang med besvär över biskopsvalet och det i anledning därav upprättade förslaget.

19 §.

Besvär över biskopsval och det i anledning därav upprättade förslaget må anföras allenast av röstägande vid biskopsvalet eller, därest besvären innefatta klagan mot val, som i 6 § avses, av röstägande vid sådant val.

20 §.

Besvär, varom i 19 § sägs, anföras hos Konungen. Besvären skola ingivas till domkapitlet inom tre veckor från den dag biskopsförslaget blivit genom anslag kungjort. Sedan domkapitlet över besvären inhämtat vederbörandes förklaring, skall domkapitlet med eget utlåtande skyndsamt översända besvärshandlingarna till ecklesiastikdepartementet.

Särskilda bestämmelser

21 §.

Har, sedan förslag till biskopsämbete upprättats, någon av de å förslaget uppförda avlidit eller blivit obehörig till biskopsämbete eller hos Kungl. Maj:t anmält, att han icke önskar komma i åtanke till biskopsämbetet, ankommer det på Kungl. Maj:t att besluta hur förfaras skall.

22 §.

De ytterligare föreskrifter, som erfordras för tillämpning av denna lag, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphäves 20 kap. kyrkolagen samt förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval.

Förslag till stadga om biskopsval

Med stöd av 22 § lagen den 19 (nr . . .) om biskopsval förordnas som följer.

Anmälan om ledighet vid biskopsämbete

1 §.

Blir biskopsämbete ledigt, skall domkapitlet därom ofördröjligen göra anmälan hos Konungen.

Om dag för biskopsval

2 §.

Sedan Konungen förordnat om anställande av biskopsval i stiftet för upprättande av förslag till det lediga biskopsämbetets besättande, utsätte domkapitlet ofördröjligen dag för biskopsvalet samt den tid å valdagen, då valet över hela stiftet skall begynna.

Dag för biskopsval skall bestämmas till söckendag, som infaller ej senare än tolv veckor efter det Konungen förordnat om biskopsval.

Om kungörelse angående förestående biskopsval m. m.

3 §.

Sedan dag för biskopsval blivit fastställd, skall domkapitlet om det förestående biskopsvalet genast underrätta stiftets prästerskap och församlingar genom kungörelse, som jämlikt 2 § lagen den 13 mars 1942 (nr 117) med vissa bestämmelser om kungörande i kyrka skall uppläsas i stiftets kyrkor. Kungörelsen skall innehålla vad prästerskapet och församlingarna hava att iakttaga i anledning av det förestående valet ävensom uppgift om det antal elektor, som skall utses inom varje pastorat.

4 §.

Det åligger domkapitlet att hava inseende över att erforderliga åtgärder för biskopsvalets förberedande och verkställande bliva behörigen och med nödig skyndsamhet vidtagna.

Om elektorsval

5 §.

Skall val av elektorer verkställas av delegerade, varom i 6 § lagen om biskopsval förmåles, åligger det ordföranden i pastoratets kyrkoråd att, så snart domkapitlets kungörelse om det förestående biskopsvalet blivit i pastoratets församlingar kungjord, föranstalta om att de delegerade jämte ersättare för dem bliva av pastoratets församlingars kyrkoråd skyndsamt utsedda.

Protokoll över kyrkorådets val av delegerade skall genast justeras. Meddelande om valets utgång skall genom utdrag av det justerade protokollet tillställas de valda.

6 §.

Elektorsval verkställas å tid och plats inom pastoratet, som ordföranden i pastoratets kyrkoråd bestämmer.

Det åligger ordföranden i pastoratets kyrkoråd att låta skriftlig kallelse till elektorsvalet utgå minst åtta dagar före valet till envar kyrkorådsledamot eller delegerad, som äger deltaga i valet. I kallelsen skall angivas det antal elektorer, som för pastoratet skall väljas.

7 §.

I protokoll över elektorsval skall upptagas namnen å de röstberättigade, som deltagit i valet samt valets utgång. Har valet förrättats med slutna sedlar skall tillika antecknas antalet vid valet avgivna valsedlar samt namnen å dem, som vid valet undfått röster och deras rösttal.

Vid elektorsval avgivna valsedlar skola inläggas i ett konvolut, vilket förseglas under minst två röstägandes sigill. De sålunda inlagda valsedlarna skola förvaras till dess valet vunnit laga kraft.

8 §.

Protokoll över elektorsval skall genast justeras. Meddelande om valets utgång skall genom utdrag av protokollet tillställas de valda samt kontraktsprosten i kontraktet.

Om biskopsvalets förrättande

9 §.

Det åligger kontraktsprosten i varje kontrakt att senast fjorton dagar före den för biskopsvalet utsatta dagen skriftligen och genom rekommenderad försändelse kalla envar vid valet inom kontraktet röstberättigad präst och elektor att vid den av domkapitlet föreskrivna tiden å valdagen infinna sig till biskopsval i den av kontraktets kyrkor, som kontraktsprosten bestämmer.

10 §.

Vid röstning enligt den i 13 § fjärde stycket lagen om biskopsval angivna ordningen skall väljaren till kontraktsprosten insända sin i valkuvert inneslutna valsedel i förseglad försändelse, försedd med väljarens av vittne bestyrkta egenhändigt underskrivna påskrift, att försändelsen innehåller väljarens valsedel.

Om beskaffenheten av valkuvert och tillhandahållande därav stadgas i 15 §.

Försändelse, som i första stycket sägs, skall i öppnat skick av kontraktsprosten medföras till valförrättningen.

11 §.

Är kontraktsprosten av förfall förhindrad att handlägga valet, underrette han därom ofördröjligen domkapitlet, vilket i sådant fall förordnar annan präst inom kontraktet att fullgöra de å kontraktsprosten ankommande åliggandena beträffande biskopsvalet.

12 §.

Är elektor förhindrad att delta i valet, underrätte han skyndsamt därom kontraktsprosten, som i ty fall kallar den suppleant, som enligt den vid elektorsvalet bestämda ordningen äger i den förhindrade elektorns ställe delta i valet. Vad elektor sålunda åligger, skall i kallelsen till valet intagas.

13 §.

Biskopsval inledes med bön, varefter de vid valförrättningen röstberättigade uppropas. Inom stiftet icke kyrkoskriven prästerlig väljare har att, om så påfordras, styrka sin behörighet att delta i valet, där han enligt 13 § lagen om biskopsval äger utöva sin rösträtt.

Därefter erinrar valförrättaren de väljande om att vid valet, utan annat avseende än Guds ära och församlingens gagn, föreslå de tre, som de efter bästa förstånd och samvete anse vara för det lediga biskopsämbetet de skickligaste.

14 §.

Sedan de väljande lämnats tillfälle till överläggning, meddelar valförrättaren huru vid valet skall tillgå, därvid 13—15 §§ lagen om biskopsval samt 23 § denna stadga uppläses. Därefter sker röstningen efter upprop, varvid en var röstande till valförrättaren avger en valsedel innesluten i sådant valkuvert, varom i 15 § förmäles.

15 §.

Valkuvert skola vara av ogenomskinligt papper samt lika till storlek och beskaffenhet ävensom försedda med av domkapitlet föreskriven ända-

målsbeteckning. Kuverten skola anskaffas genom domkapitlets försorg och skola av domkapitlet i god tid före valet tillställas valförrättarna.

Det åligger valförrättare att tillse, att valkuvert finnas för de röstande tillgängliga vid valförrättningen ävensom att, på begäran av prästerlig väljare, som i 10 § avses, i god tid före valet tillställa denne valkuvert av föreskriven beskaffenhet.

16 §.

Har valförrättare från prästerlig väljare, som äger rösträtt vid förrättningen men av laga förfall uteblivit från densamma, mottagit valedelförsändelse, varom i 10 § förmåles, skall sådan försändelse i samband med röstavgivningen öppnas och det i försändelsen inneslutna valkuvertet bland övriga vid förrättningen avgivna valkuvert i oöppnat skick nedläggas.

17 §.

Sedan röstningen förklarats avslutad, räknas valkuverten utan att öppnas. Därefter inläggas valkuverten i ett konvolut, vilket förseglas under minst två röstgändes sigill.

18 §.

Över valet föres protokoll, vilket skall i de väljandes närvaro uppläsas samt av minst två bland dem, jämte av valförrättaren, till riktigheten bestyrkas. Protokollet skall innehålla uppgift om vilka röstgäande som deltagit i röstningen samt antalet avgivna valkuvert, därvid angives, vilka röstgäande som utövat sin rösträtt förmedelst valedelförsändelse.

19 §.

Efter valförrättningens slut skall valförrättaren ofördröjligen till domkapitlet ingiva valprotokollet och det förseglade konvolutet med valkuverten. Sker insändandet med posten skall försändelsen anordnas som värdepöst.

20 §.

Vid valet i domkapitlet skall, förutom vad i 13—15 §§ stadgas, iakttagas följande.

Efter verkställd röstning skola de avgivna valkuverten, utan att öppnas, läggas under försegling, vilken ej må brytas förrän i samband med röstsammanräkning för biskopsvalet.

Protokollet rörande valet skall innehålla uppgift om vilka röstgäande som deltagit i omröstningen samt antalet vid valet avgivna valkuvert.

Om röstsammanräkning och biskopsförslags upprättande

21 §.

Inom tio dagar efter valdagen skall domkapitlet företaga sammanräkning av de vid valet avgivna rösterna.

Det åligger domkapitlet att i god tid före förrättningen tillse, att valprotokoll jämte förseglade konvolut med valkuvert inkomma från samtliga valförrättare i kontrakten samt, där så ej sker, från försumlig valförrättare infordra vad som fattas. Domkapitlet verkställer även förberedande granskning av nämnda handlingar. Befinnas dessa därvid icke vara i behörigt skick, införskaffar domkapitlet, där så prövas nödigt, på lämpligt sätt erforderliga upplysningar rörande anledningen härtill.

22 §.

Sedan konvoluten med valkuverten brutits, räknas valkuverten öppnade. Därefter öppnas valkuverten och uttagas de däri inlagda valsedlarna, vilka räknas, varefter verkställs prövning av valsedlarnas giltighet.

23 §.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken upptager mer eller mindre än tre namn;

å vilken namn äro uppförda annorledes än i följd, det ena under det andra;

om med avseende å något där förekommande namn ej fullt otvetydigt framgår, vem därmed åsyftas;

vilken upptager namn å till biskopsämbete obehörig person.

Finnas i ett valkuvert två likalydande valsedlar, skall allenast en sedel räknas. Finnas i annat fall än nu sagts i ett valkuvert två sedlar eller finnas i ett valkuvert flera än två valsedlar, äro de alla ogilla. Där i valkuvert finnes jämte valsedel annat än sådan sedel, är valsedeln ogill.

24 §.

Sedan de i 22 § angivna åtgärderna vidtagits och vad därvid förekommit antecknats i domkapitlets protokoll, verkställs röstsammanräkning på sätt 15 § lagen om biskopsval stadgar.

I protokollet antecknas namnen å dem, som vid valet undfått röster, samt deras rösttal, därvid för varje namn särskilt anges det antal godkända valsedlar, å vilka namnet uppförts efter ordningsföljd såsom första namn, såsom andra namn och såsom tredje namn.

25 §.

Efter röstsammanräkningen inläggas valsedlarna, de godkända och de underkända var för sig, i omslag, vilka, innan förrättningen avslutas, för-

ses med minst två närvarandes sigill. De sålunda inlagda valsedlarna skola förvaras till dess valet vunnit laga kraft.

26 §.

Med ledning av valresultatet uppgör domkapitlet förslag till biskopsäm-
betet på sätt 16 § lagen om biskopsval stadgar.

27 §.

Domkapitlets protokoll rörande röstsammanräkningen och därmed sam-
manhängande åtgärder skall genast justeras, varefter det upprättade bis-
kopsförslaget kungöres på sätt i 16 § andra stycket lagen om biskopsval
sägs.

28 §.

Sedan biskopsförslaget upprättats skall domkapitlet från de å förslaget
uppförda inhämta behöriga förteckningar å deras ålder, lärdomsmeriter
och tjänsteförrättningar.

29 §.

Sedan biskopsvalet och det i anledning därav upprättade förslaget vun-
nit laga kraft, skall domkapitlet ofördröjligen till ecklesiastikdepartemen-
tet överlämna protokollen från samtliga valförrättningar rörande biskops-
valet samt domkapitlets protokoll rörande röstsammanräkningen och för-
slagets upprättande ävensom de enligt 28 § från de å förslaget uppförda
infordrade handlingarna.

Denna stadga träder i kraft den

Förslag till lag om upphävande av 2 § 5 mom. lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel

Härigenom förordnas, att 2 § 5 mom. lagen den 13 november 1936 om domkapitel skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den

Kap. 1. Utredningsuppdraget

Direktiven för kommitténs arbete innefattas i det anförande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 23 juli 1953, varmed chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, utverkade bemyndigande att tillkalla de sakkunniga.

Departementschefen anförde därvid, efter att hava redogjort för gällande bestämmelser på området, till en början följande.

Sedan 1800-talets mitt har vid åtskilliga tillfällen väckts förslag om ändring av de för biskopsval gällande bestämmelserna. De reformförslag, som därvid dryftats, har främst gällt frågan om lekmäns deltagande i biskopsval samt om ändrade röstningsregler.

I överensstämmelse med en av 1868 års kyrkomöte hos Kungl. Maj:t gjord hemställan (skr. nr 15) vidtogs och godkändes vid 1872 och 1873 års riksdagar sådan ändring i § 29 regeringsformen, att paragrafen erhöll sin nu gällande lydelse. Härigenom möjliggjordes att utan vidare grundlagsändring på kyrkolagstiftningens väg vidtaga de önskade reformerna.

Frågan om lekmäns deltagande i biskopsval var därefter föremål för behandling vid 1885 och 1886 års riksdagar samt vid 1903 års kyrkomöte, dock utan att föranleda någon riksdagens eller kyrkomötets åtgärd. 1908 års kyrkomöte anhöll emellertid (skr. nr 20), att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och i vilken form ett mera aktivt deltagande och ett ökat inflytande på det kyrkliga området skulle kunna beredas åt kyrkans lekmannamedlemmar, och att vid en sådan utredning särskilt måtte tagas under övertvägande, huruvida icke nämnda syfte säkrast kunde vinnas genom en fullständigare tillämpning av synodalförfattningens grundsatser.

Frågan kom av olika anledningar icke upp igen förrän vid 1925 års kyrkomöte. Därvid intog kyrkomötet (se kyrkolagsutskottets bet. nr 29) den principiella inställningen, att deltagande i biskopsval tillkomme allenast prästerskapet. Motsvarande behandling rönt frågan vid 1926 och 1929 års kyrkomöten. 1926 års kyrkomöte ansåg emellertid, att därest de i många stift förekommande sammanslutningarna i synodal form erhöll en fastare och legalt utformad organisation, skulle måhända frågan komma i ett nytt läge.

Efter att hava redogjort för de reformförslag, som under senare tid framlagts samt om den hemställan hos Kungl. Maj:t om utredning i ämnet, som avlåtits av 1949 års riksdag (skr. nr 115), fortsatte departementschefen:

Såsom framgår av det anförda är spörsmålet om att bereda lekmännen ett ökat inflytande vid biskopsvalen av gammalt datum. Att en reform likväl ännu icke kommit till stånd synes mera ha berott på svårigheter att finna en lämplig form

för lekmäns deltagande i biskopsval än på principiella betänkligheter att bereda lekmännen ett ökat inflytande vid dessa val. Visserligen intog kyrkomötet under 1920-talet en avvisande hållning mot en reform i här avsedd riktning. Men å andra sidan anslöt sig de kyrkliga myndigheterna vid remissbehandlingen av det utav kammarrådet Wohlin år 1937 framlagda förslaget i ämnet i princip till tanken på ett ökat lekmanainflytande vid biskopsvalen. Såsom framgår av behandlingen av frågan vid 1948 års kyrkomöte, synes även kyrkomötet nu ha frångått sin under 1920-talet intagna negativa ståndpunkt till reformtanken.

Det bör vidare uppmärksammas, att rätt för lekmän att delta i biskopsval införts i Danmark 1922, i Norge 1926 samt i Finland 1949. Sålunda äger i Danmark samtliga medlemmar av menighetsrådet (kyrkoråden) rösträtt vid biskopsval. I Norge tillkommer sådan rösträtt varje kyrkoråd och i Finland en eller två för varje prästgäll av vederbörande kyrkoråd utsedda lekmän. Av Nordens evangelisk-lutherska kyrkor är följaktligen den svenska den enda, där lekmännen, med undantag för domkapitlens lekmanarepresentanter, är uteslutna från medinflytande vid biskopstillställningar.

Nu gällande röstningsprocedur vid biskopsval lämnar icke någon som helst garanti för att en — om än aldrig så stark — minoritet bland de röstande skall kunna göra sig gällande vid valet; från förslaget kan nämligen utestängas alla, som icke upptagits å majoritetens valseddlar. Då Kungl. Maj:t vid utnämningen av biskop är bunden vid det genom valet upprättade förslaget, är det självfallet betydelsefullt, att — där inom ett stift väsentligen skilda meningsriktningar gör sig gällande i kyrkliga frågor — icke inför Kungl. Maj:t presenteras kandidater, vilka uteslutande tillhör en av meningsriktningarna. Det nuvarande systemet kan stundom hava till följd, att andrahandskandidater, som knappast av någon anses böra ifrågakomma till utnämning men som uppförts såsom fyllnadsnamn av ett stort antal röstande, kommer att placeras på förslaget, medan en av en betydande minoritetsgrupp inom väljarkåren framförd huvudkandidat helt utestänges från förslaget.

Frågan om en reform av gällande bestämmelser om biskopsval i de syften jag här redovisat, synes mig icke längre böra uppskjutas. Jag anser det därför lämpligt, att den senast av 1949 års riksdag begärda utredningen i ämnet nu kommer till stånd. En sådan utredning bör anförtros åt särskilt tillkallade sakkunniga.

Vid den ifrågavarande utredningen bör i huvudsak följande synpunkter vara vägledande.

Det bör förutsättas, att lekmäns medverkan i biskopsval icke lämpligen kan ske i annan form än genom indirekta val. Att de inom stiftet existerande sammanslutningarna i synodal form — stiftsmöte och stiftsråd — skulle tjäna som grundval för lekmäns deltagande i biskopsval förutsätter i första hand att dessa sammanslutningar erhåller en fast och legalt utformad organisation. Jämlikt be- myndigande den 7 november 1947 tillkallades kyrkoherden H. D. Ljungberg att såsom sakkunnig inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag angående bl. a. legalisering av stiftsmötesinstitutionen. Den 9 mars 1950 avgav Ljungberg betänkande med förslag till lag om prästmöte och stiftsmöte m. m. (S. O. U. 1950: 31). Betänkandet har därefter varit föremål för remissbehandling. Frågan om en legalisering av stiftsmötena och stiftsråden synes mig emellertid vara av vittutseende natur, och jag är för närvarande icke beredd att taga ställning till denna fråga. En lösning av spörsmålet om ett ökat lekmanainflytande vid biskopsval anser jag dock icke behöva förutsätta också en lösning av frågan om legalisering av nämnda sammanslutningar. Det synes mig uppenbart, att lekmännens representanter i valförsamlingen för biskopsval bör

utses enligt en valmetod, som bygger på medverkan av församlingarnas organ. Härvid står olika vägar öppna. Jag erinrar om de elektorsförsamlingar av lekmän som finns för utseende av en av lekmannaledamöterna i domkapitlet och för utseende av lekmannaombud i kyrkomöte. Den förstnämnda elektorsförsamlingen utses av pastoratskyrkoråden och den sistnämnda av församlingarnas kyrkofullmäktige respektive kyrkostämmor, dock att mindre församlingar på motsvarande sätt utser delegerade, vilka i sin tur väljer elektor.

En av de viktigaste frågorna i detta sammanhang gäller avvägningen mellan lekmannarepresentationen och den prästerliga representationen inom vederbörande valförsamling. I de förslag, som väckts i frågan, har förutsatts, att de båda kategorierna skulle i huvudsak vara till lika antal representerade i valförsamlingen. I detta sammanhang uppkommer även spørsmålet, huruvida en valreform kan genomföras med bibehållande av prästernas rätt att direkt deltaga i valet. I de inom kyrkomötet framförda förslagen har förutsatts, att prästerna skulle bibehållas vid sin direkta valrätt. Enligt det av kammarrådet Wohlin uppgjorda förslaget skulle däremot såväl prästerna som lekmännen utse sina särskilda elektorer, till lika antal, i valförsamlingen.

Vad beträffar frågan om ändrad metod för sammanräkning av de vid biskopsval avgivna rösterna, bör en blivande reform i detta hänseende ha till syfte att låta biskopsförslaget vara ett personval, som ger ett verkligt uttryck för de röstandes intentioner och som i tillbörlig grad tillgodoser minoritetsgrupper bland väljarna. Sammanräkningsmetoden bör även garantera, att Kungl. Maj:ts grundlagsenliga befogenhet att välja mellan tre biskopskandidater i realiteten icke blir illusorisk. För att uppnå angivna syften synes flera olika sammanräkningsmetoder kunna ifrågakomma. Jag erinrar sålunda om det av kammarrådet Wohlin avgivna förslaget i detta hänseende och om gällande regler för val av borgmästare och rådman ävensom om den i Finland tillämpade ordningen för upprättande av biskopsförslag enligt vilken första förslagsrummet tilldelas den som flertalet röstande placerat främst å valsedeln och andra förslagsrummet den av de övriga som fått de flesta första och andraplaceringarna å valsedlarna, samt slutligen tredje förslagsrummet den av de återstående, som, oavsett placeringen å valsedlarna, erhållit högsta antal röster.

De sakkunniga bör i samband med utredningen av här berörda frågor dessutom verkställa en allmän översyn av gällande bestämmelser om biskopsval. Huruvida denna översyn jämväl bör utsträckas till de särskilda spørsmål, som står i samband med val av ärkebiskop, är en fråga som torde aktualiseras först under utredningsarbetets gång. Skulle de sakkunniga finna det ändamålsenligt att i samband med utredningen i övrigt till behandling upptaga även nyssnämnda spørsmål, torde de sakkunniga härom göra anmälan till Kungl. Maj:t.

Kap. 2. Historik. Tidigare reformförslag¹

Medeltiden

I den romersk-katolska kyrkan tillkom det ursprungligen prästerskapet och folket att tillsammans välja biskop. Häri skedde dock så småningom en förändring i samband med uppkomsten av domkapitlen. Omkring år 1200 var denna utveckling fullbordad. Valet hade övergått till domkapitlen. Den fjärde lateransynoden år 1215 fastslog uttryckligen, att ett biskopsval för att ske enligt den katolska kyrkans rättsregler — den kanoniska rätten — skulle verkställas av domkapitlet.

Det skulle emellertid dröja någon tid, innan denna princip slog igenom i Sverige. Landskapslagarna innehöll åtskilliga rättsregler, som gingo tillbaka på tidigare inhemska förhållanden. Sålunda stadgades i den äldre Västgötalagen, som torde ha tillkommit under samma tidsskede som den fjärde lateransynoden, följande beträffande biskopsval:

”Om man skall taga biskop, då skall konungen spörja alla landsmännen, vem de vilja hava. Han skall vara bondeson. Sedan skall konungen lämna honom stav i handen och guldring. Sedan skall han leda honom i kyrkan och sätta honom i biskopsstol. Då har han kommit till full makt, med undantag av vigning.”

Vid mitten av 1200-talet ansågos emellertid den kanoniska rättens grundsatser i fråga om biskopsvalen i huvudsak gällande även i Sverige. Nämnda val blevo alltså även här en de nyinrättade domkapitlens angelägenhet. Efter valet ålåg det den valde, electus, att hos ärkebiskopen eller, som förhållandena blevo mot medeltidens slut, hos påven söka stadfästelse av valet. På stadfästelsen följde sedan vigningen. Domkapitlens fria valrätt kom emellertid att tillhöra mera den kyrkliga teorien än verkligheten. Med tiden ökades påvens befogenheter att tillsätta biskopar utan föregånget val. Av än större betydelse för biskopstillsättningarna var dock det inflytande, som enligt det medeltida svenska kyrkoskicket tillkom konungen. De svenska medeltidsbiskoparna voro politiska maktfaktorer av synnerlig betydelse. De voro medlemmar av konungens råd. Biskopstillsättningarna blevo därför en viktig angelägenhet för den världsliga överheten.

¹ Innehållet i detta kapitel, särskilt i vad avser förhållandena före 1800-talets mitt, är i huvudsak byggt på Sven Kjellerström: Biskopstillsättningar i Sverige 1531—1951, Lund 1952 (Studia Theologica Lundensia, 2).

Reformationstiden och stormaktstiden

Genom reformationen lösgjordes den svenska kyrkan från den romerska. Till en början bibehöll dock domkapiteln rätten att välja biskop. Under 1550-talet upphörde emellertid de medeltida domkapiteln att existera. De biskopar, som tillsattes under den senare delen av Gustav Vasas regeringstid, utnämndes av konungen utan föregånget val.

Genom den av Laurentius Petri utarbetade kyrkoordningen av år 1571 fick den reformerade svenska kyrkan sin första rättsliga reglering. Enligt kyrkoordningen skulle, i överensstämmelse med den medeltida traditionen, till en biskopstillsättning höra tre moment: electio (valet), confirmatio (stadfästelsen) och ordinatio (vigningen). Valet skulle förrättas av "några tillskickade personer av klerkeriet och andra, som i saken något äro förfarna". Avsikten synes ha varit, att valcorporationen skulle utses av konungen samt bestå av såväl präster som lekmän. Sannolikt är, att Laurentius Petri tänkt sig, att rikets biskopar skulle utgöra valcorporationens kärna och att valcorporationens sammansättning även i övrigt icke skulle begränsas till det stift valet avsåge. Vid valet skulle majoritetsprincipen tillämpas. Den som vid valet erhållit de flesta rösterna skulle presenteras för överheten såsom electus. Någon skyldighet för konungen att utnämna denne förelåg dock icke men bestämmelser saknades om hur man skulle förfara, därest konungen vägrade att fastställa valet.

1571 års kyrkoordning blev redan år 1575 föremål för överarbetning. Uti Johan III:s Nova ordinantia ecclesiastica av år 1575 meddelades bestämmelser rörande tillsättande av biskop, vilkas innebörd kan sammanfattas enligt följande.

Valcorporationen vid biskopsval skulle utgöras av rikets biskopar och "de beskedligaste uti det stiftet, som biskopen avfallen är". Biskoparna blevo sålunda uttryckligen självskrivna medlemmar av valcorporationen. I övrigt skulle denna begränsas till av konungen utsedda prästmän från det berörda stiftet. Den i praktiken aldrig tillämpade bestämmelsen i 1571 års kyrkoordning om ett lekmannainslag i valcorporationen hade strukits. Den viktigaste nyheten i Nova ordinantia var emellertid, att "högsta rösten" tillkom konungen. Detta innebar, att valcorporationen icke, såsom varit fallet enligt 1571 års kyrkoordning, hade rätt att utse en electus utan endast att föreslå ett antal kandidater, bland vilka konungen ägde välja. Den här intagna ståndpunkten om begränsningen av valcorporationens uppgift hävdades icke blott av Johan III utan också av alla hans efterträdare. Redan under den närmaste tiden efter tillkomsten av Nova ordinantia släppte man också på prästerligt håll kravet på att valcorporationen skulle utse electus. Den alltjämt gällande principen, att valcorporationen endast har att för överheten föreslå ett antal kandidater var därmed fastslagen. Däremot var det ovisst, huruvida konungen — såsom fallet

var enligt Nova ordinantia — skulle anses vara bunden av valkorporationens förslag. Redan innan det i 1686 års kyrkolag fastslogs, att så icke skulle vara fallet, hade i praxis en sådan obundenhet kommit till uttryck.

Vad valkorporationens sammansättning beträffar, voro — såsom framgått av det förestående — 1571 och 1575 års bestämmelser synnerligen vaga. Utvecklingen kom här att gå efter två linjer, båda i anslutning till nämnda stadganden.

Att biskoparna skulle ingå i valkorporationen hade uttryckligt stadgats i Nova ordinantia och ansågs under det följande århundradet också i allmänhet som självklart. Då riksdagens prästestånd eller — såsom detta vid denna tid benämndes — consistorium regni (rikskonsistoriet) tämligen allmänt betraktades som den officiella valkorporationen vid biskopsval innebar detta, att episkopatet genom sin särskilt starka ställning inom ståndet utövade ett betydande inflytande vid dessa val.

Den andra utvecklingslinjen i fråga om valkorporationen anknöt till stadganden i 1575 års Nova ordinantia om medverkan av stiftsprästerskapet. Under 1600-talets första hälft gjorde sig den uppfattningen allt mer gällande, att stiftsprästernas val eller i varje fall deras samtycke var förutsättningen för en rätt biskopstillsättning. Den främste talesmannen för denna uppfattning var Västerås biskopen Johannes Rudbeckius. Enligt Rudbeckius' uppfattning borde med uttrycket "några tillskickade personer av klerkeriet" i 1571 års kyrkoordning rätteligen avses "kapitulares och prepositi i samma stift", d. v. s. domkapitelsledamöter och prostar. Den återupplivade domkapitelsinstitutionen, i vars utvecklingshistoria just Rudbeckius spelade en betydelsefull roll, kopplades sålunda här in för att åtminstone i viss mån spela samma roll som sin medeltida föregångare.

Vid 1600-talets mitt hade stiftsprästernas, d. v. s. domkapitelsledamöternas och stiftets kyrkoherdars, val blivit allt mera vanliga. Biskopsvalen förrättades sålunda av två skilda korporationer, rikskonsistoriet och stiftet, utan att förhållandet dem emellan närmare reglerades, om också rikskonsistoriet närmast betraktades såsom den överordnade valkorporationen.

Från reformationstidens början hade initiativ till val av biskop alltid utgått från Kungl. Maj:t. Det bör emellertid uppmärksammas, att då stiftsprästerna framträdde som särskild valkorporation, utgick initiativet till dessa val icke från Kungl. Maj:t utan från prästmötet, domkapitlet, rikskonsistoriet eller ärkebiskopen. År 1655 genomfördes en förändring häri, då genom kungl. brev stiftsprästerna i två lediga stift anmodades att förrätta val. Samtidigt som detta beslut innebar ett principiellt erkännande av stiftsprästernas valrätt, var det för en tid framåt fastslaget, att det alltid var Kungl. Maj:t som bestämde om, var och när ett biskopsval skulle förrättas. Rikskonsistoriets ställning som mer eller mindre överordnad valkorporation i förhållande till stiftsprästerna upphörde. De båda

valkorporationerna ansågos såsom likställda. Villkendera som skulle fungera vid biskopsval, bestämdes i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t.

Vid tiden för tillkomsten av 1686 års kyrkolag kan den praxis, som utbildats rörande sättet för tillsättning av biskop, sammanfattas sålunda:

Konungens utnämning av biskop föregicks i regel av val. Biskopstillsättningar utan föregånget val förekom företrädesvis vid förflyttning av biskop från ett stift till ett annat stift.

Biskopsval förutsatte Kungl. Maj:ts "tillåtelse och befallningsbrev" och förrättades i enlighet därmed antingen av rikskonsistoriet eller av stiftsprästerna.

I stiftsprästernas val deltog kyrkoherdarna och domkapitlets ledamöter. Valet förrättades i regel kontraktvis men förlades understundom till prästmöte. Valdeltagarna röstade på en till tre kandidater. Det sistnämnda syntes dock bli allt vanligare.

Något biskopsförslag upprättades i regel icke av valkorporationen utan konungen ägde fullständigt fria händer vid utnämningen.

Under hela 1600-talet fram till 1686 pågick arbete med revision av 1571 års kyrkoordning. Ett flertal förslag framlades, bland vilka här må erinras om dem, som på 1650-talet framfördes av biskoparna Johannes Matthiae och Olaus Laurelius var för sig. Den senares förslag, som han själv sedermera presenterade i en rad mer eller mindre omarbetade editioner, låg också i viss mån till grund för det arbete, som utfördes av en från och med år 1655 verksam kyrkoordningskommitté. Under Karl XI:s regeringstid tog kyrkolagsarbetet ny fart. Vid 1682 års riksdag anmodades prästeståndet att skyndsamt utarbeta förslag till en förbättrad kyrkoordning. Resultatet av ståndets arbete blev ett samma år framlagt kyrkolagsförslag, vars bestämmelser om biskopstillsättningen i stort sett hämtats ur Laurelius' förslag. Innebörden av 1682 års förslag var i huvudsak följande. För att biskopsval skulle kunna äga rum fordrades Kungl. Maj:ts tillstånd. Sedan detta erhållits, skulle valet förrättas av stiftets domkapitelsledamöter och kyrkoherdar. Varje röstande ägde att å sin valsedel upptaga två eller tre namn. Efter valet skulle uppsättas en förteckning över dem som "mesta rösterna bekommit". Den viktigaste nyheten i 1682 års kyrkolagsförslag var, att konungens utnämningssätt förutsattes begränsad till de minst två personer, som bekommit röster vid stiftsprästernas val. Helt otvetydigt var dock ej förslaget i detta hänseende. Sålunda utslöt det icke, att konungen kunde utnämna biskop utan föregånget val. Vidare byggde det på biskopskollegiets medverkan vid biskopsval. Enligt förslaget skulle "collegium episcoporum" avgiva sitt "goda och mogna betänkande, vem de känna god och skicklig vara att komma till det lediga biskopssätet".

1682 års kyrkolagsförslag blev sedermera föremål för överarbetning av en kommission av adliga ämbetsmän. Resultatet blev kyrkolagsförslaget av år 1685. Det märkligaste i detta förslag var bestämmelsen om lekmans

medverkan i biskopsvalet (se nedan). Vidare upptogs icke bestämmelsen i 1682 års förslag, att de röstberättigade skulle rösta på två eller tre kandidater. De väljande lämnades således frihet att rösta på en eller flera. Konungens prövningsrätt — sådan den i praxis tillämpats i enlighet med grunderna för 1571 års kyrkoordning — lämnades obesuren. Konungen skulle således äga utnämna antingen den av stiftet föreslagne "eller ock någon annan".

Sedan 1685 års förslag ytterligare bearbetats under medverkan av präster och lekmän, fastställdes den nya kyrkolagen av konungen den 3 september 1686.

1686 års kyrkolags bestämmelser om biskopsval meddelades i lagens 20 kap. 1—3 §§ och innehöllo följande.

När biskopsämbete blivit ledigt, skulle domkapitlet därom giva under rättelse till Kungl. Maj:t. Efter det Kungl. Maj:t därtill lämnat "tillåtelse och befallning" skulle domkapitlet "med klerkeriet på deras ed och samvete nämna sådana män, som de till ämbetet tycka vara för Guds kyrka och stiftet de nyttigaste, i lära och leverne skickligaste". Sedan valet ägt rum skulle domkapitlet uti ett register anteckna deras namn, som erhållit röster. Registret skulle översändas till Kungl. Maj:t, som därefter hade att till ämbetet utnämna en av de föreslagna "eller ock någon annan".

Bestämmelserna inneburo i allt väsentligt en kodifiering av rådande, på 1571 års kyrkoordningens grund framvuxna praxis. Kungl. Maj:t kunde sålunda fortfarande utnämna biskopar utan föregånget val och var ej heller bunden av valutgången. Då enväldstidens statsskick icke gav plats åt ett rikskonsistorium, återstod av tidigare valkorporationer endast domkapitlet och stiftsprästerna.

Såsom ovan framhållits, hade 1571 års kyrkoordningens bestämmelse om lekmäns deltagande i valkorporationen vid biskopsval aldrig kommit att få någon praktisk betydelse. Spörsmålet aktualiserades emellertid på nytt i samband med frågan om en revision av kyrkoordningen.

Ett positivt intresse för lekmännens deltagande i biskopsvalet fanns också under 1600-talet särskilt bland de kyrkomän, som vore anhängare av uppfattningen, att överheten borde beredas ett större kyrkligt inflytande (Johannes Matthiae, Lars Stigzelius och Johannes Terserus).

I sitt kyrkoordningsförslag från början av 1650-talet utgick biskop Johannes Matthiae från 1571 års kyrkoordning och föreslog, att biskopsvalet skulle förrättas av "de förnämsta av klerkeriet och andra, som bo uti stiftet, som i saken något äro förfarna, särdeles dem, som jus patronatus hava uti en eller annan församling".

Inom 1655 års kyrkolagskommitté utarbetades ett alternativt förslag (sakerligen av sedermera ärkebiskopen Lars Stigzelius) av i huvudsak följande innehåll.

Vid biskopsvalet skulle såväl stiftsprästerna som stiftets lekmän representeras av elektor. För varje kontrakt skulle utses en prästerlig elektor och en lekmannelektor. I elektorsvalen skulle kontraktets kyrkoherdar och en lekman från varje pastorat i kontraktet delta. Biskopsvalet skulle företagas av tre valkorporationer, nämligen stiftsprästernas elektor, jämte domkapitlets ledamöter, lekmannelektorerna och rikets biskopar. Varje röstberättigad skulle i sin valsedel upptaga "åtminstone" tre namn. Sammanräkning skedde enligt majoritetsprincipen inom varje valkorporation för sig. Den, som erhölet flera av de tre valkorporationernas röster, blev electus. Normalt räknade man med att konungen skulle stadfästa detta val, men samtidigt betonade man överhetens rätt att vägra konfirmation. Konungen skulle således icke vara bunden av valkorporationernas förslag. — 1655 års kyrkolagskommitté framlade emellertid icke detta förslag utan man enades sedermera inom kommittén om att icke föreslå någon ändring av föreskrifterna i 1571 års kyrkoordning i berörda hänseende.

Emellertid upptogs frågan om lekmännens medverkan vid biskopsval i 1685 års kyrkoordningsförslag. I viss mån anknöt man därvid till de av Johannes Matthiae framförda synpunkterna. Med hänsyn till att 1685 års förslag utarbetats av civila ämbetsmän, var det helt naturligt, att man särskilt ville tillgodose ämbetsmannaintresset vid biskopsvalet. Till en början hade man tänkt sig, att biskopsval skulle förrättas av konungens ämbetsmän i stiftet, fyra av de förnämsta adelsmännen, en borgare från varje stad, lagmannen "å allmogens vägnar" och fyra häradshövdingar tillsammans med stiftsprästerna och rikets biskopar. I det förslag man slutligen avgav hade biskoparna strukits och lekmännens valrätt berördes endast i följande mera allmänna ordalag: "Vår befallningshavandes, lagmäns, borgmästare och råds i städerna samt häradshövdingars och fleres så av adel som andra stånd betänkande i stiftet" skulle inhämtas. På vad sätt detta skulle ske omtalades icke.

Vid den överarbetning av 1685 års kyrkolagsförslag, som företogs under medverkan av präster och lekmän, mötte förslaget om lekmäns medverkan i valkorporationen starkt motstånd från prästernas sida. I det reviderade kyrkolagsförslag, som år 1686 framlades, saknades bestämmelser om lekmäns deltagande i valet.

Frihetstiden och gustavianska tiden

Då rikets maktägande ständer vid början av frihetstiden gingo att återställa statskicket till vad det varit före enväldets införande, avsåg denna restauration även de kyrkliga förhållandena. Det ligger i sakens natur, att prästeståndet därvid kom att spela en betydelsefull roll. Avgörande blev då att biskoparna under frihetstidens tidigaste skede alltfört ägde det dominerande inflytandet inom prästeståndet.

Med hänsyn till den förskjutning som ägt rum i fråga om inflytandet vid biskopsvalen från biskopar och domkapitel till stiftsprästerskapet saknade man på biskopligt håll intresse för att minska de i 1686 års kyrkolag fastslagna kungliga befogenheterna vid biskopstillsättningarna. I 1719 års konungaförsäkran och regeringsform stadfästes kyrkolagens stadganden i nu nämnda avseenden.

Vid 1720 års riksdag genomfördes — i likhet med vad som skett å riddarhuset år 1719 — per capitametoden vid prästeståndets omröstningar. Då frågan om ändrade grunder för tillsättning av biskop kom upp till behandling vid denna riksdag i samband med den då företagna grundlagsrevisionen, hade det lägre prästerskapet vid riksdagen andra möjligheter än tidigare att få sina anspråk och önskemål tillgodosedda. Utgången av frågans behandling blev också en klar seger för stiftsprästernas ståndpunkt, i det att biskopsvalsbestämmelserna radikalt ändrades. Uti 40 § i 1720 års regeringsform föreskrevs, att biskopstillsättningar alltid skulle föregås av stiftets val och att Kungl. Maj:ts utnämningssrätt begränsades till en av de tre, som fått de flesta rösterna vid valet. Bestämmelsen innebar, att det var stiftsprästerna som genom sina röster avgjorde, vilka kandidater som skulle uppföras å biskopsförslaget, och att Kungl. Maj:t var skyldig att utnämna en av de tre å förslaget uppförda. Dessa bestämmelser äro fortfarande gällande.

Emellertid voro bestämmelserna om biskopstillsättningarna ganska bristfälliga. Sålunda stod det prästerna fritt att rösta på endast en enda kandidat. Valet kunde alltså resultera i att endast en person föreslogs, och föreskriften om ett tremannaförslag kunde sålunda bli illusorisk. Vidare saknades bestämmelser om vilka stiftspräster som ägde rösträtt vid valet. En komplettering av de gällande föreskrifterna blev därför nödvändig. — En sådan kom till stånd genom den ännu gällande förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentensval. Sedan genom den kungl. resolutionen den 5 oktober 1772 de dåvarande superintendenterna i Karlstads, Härnösands och Visby stift tillagts biskops namn samt de nämnda stiften namn av biskopsdömen, hava inga superintendenter vidare tillsatts. Dock är själva ämbetet icke formellt upphävt.

Enligt 1759 års biskopsvalsförordnings ursprungliga lydelse tillkom det — i motsats mot vad som gällde enligt 1686 års kyrkolags bestämmelser — domkapitlet att, utan att avvakta Kungl. Maj:ts tillstånd därom, inom viss tid efter den inträffade biskopsledigheten föranstalta om biskopsval. Röstberättigade vid valet skulle vara domkapitlets ledamöter, kyrkoherdarna och en (äldste) kaplan i varje pastorat, regementspastorer i stiftet samt vice pastorer, som förestode lediga sysslor. Vid biskopsval i stift där biskopen tillika var prokansler tillkom rösträtt jämväl samtliga professorer vid respektive stiftsstäders universitet. — Envar röstande måste å sin valsedel upptaga tre kandidater. Varje namn å valsedeln ägde samma

röstvärde. Å det biskopsförslag, som skulle presenteras Kungl. Maj:t, skulle domkapitlet uppföra de tre, som bekommit högsta rösttalet.

År 1789 blev föreskriften i kyrkolagen angående domkapitlets skyldighet att inhämta Kungl. Maj:ts tillåtelse och befallning att anställa biskopsval åter gällande.

Vid början av frihetstiden framfördes från pietistiskt håll förslag om att lägga ledningen även av kyrkans interna verksamhet under en statlig myndighet (en kyrklig centralstyrelse) med starkt lekmannainslag. I sistnämnda avseende vunno förslagsställarna anhängare även bland andra än de direkt pietistiskt influerade, vilkas syfte närmast var att få till stånd en reformation av kyrkan i pietistisk anda. I detta sammanhang fördes också fram tanken om att bereda lekmän inflytande vid biskopsval. Inom prästeståndet, där den ortodoxa uppfattningen var helt dominerande, möttes dessa förslag av det starkaste motstånd. Försöken blevo också avvisade.¹ Det skulle dröja 150 år, innan frågan om lekmannainflytande vid biskopsval på nytt fördes fram.

Tiden 1809—1868

Såväl 1772 som 1809 års statsvälvningar lämnade frihetstidens biskopsvalsbestämmelser i princip orubbade. 29 § i regeringsformen av år 1809 löd ursprungligen:

”Till ärkebiskop och biskopar, med vilkas val förhållas efter förra vanligheten, utnämne konungen en av de tre, som föreslagne blivit.”

Under 1800-talets förra hälft framlades en del förslag till ändrade biskopsvalsbestämmelser. Då dessa förslag emellertid främst åsyftade att bereda ärkestiftets prästerskap ökat inflytande vid val av ärkebiskop, skola de i detta sammanhang icke beröras. — Vad som för kyrkoförfattningens vidkommande i övrigt är av särskilt intresse under detta tidsskede äro frågorna om episkopatets bestånd och om inrättande av ett kyrkomöte.

Utvecklingen under 1700-talet hade inneburit en politisering av biskopsämbetet; biskoparna framträdde mera som riksdagsmän och politiker och mindre som ledare av det kyrkliga livet inom stiftet. Detta ledde till att frågan om biskopsinstitutionens bestånd kom under debatt. Kulmen nåddes i 1859—60 års riksdags allmänna besvärs- och ekonomiutskotts förslag om indragning av nio biskopsämbeten. Förslaget bifölls av borgar- och bondestånden men föll på adelns och prästerskapets motstånd. Anförda omständigheter torde hava bidragit till att frågan om lekmäns medverkan

¹ I fråga om prästvalen bibehölls och reglerades närmare den uråldriga principen om lekmännens rätt att deltaga i valet, men 1731 och 1739 års prästvalsbestämmelser inneburo i minst lika hög grad ett fastslående av domkapitlets medverkan. Ett ökat inflytande på prästtillsättningarna för biskopar och domkapitel hade därjämte vunnits genom att de många pastorat, som under enväldet övergått till regala, enligt 1719 och 1720 års grundlagsbestämmelser skulle återställas till konsistoriella.

vid biskopsval icke fördes på dagordningen under denna tid. I stället togs spørsmålet om lekmännens inflytande inom kyrkan upp på annat sätt, nämligen i form av förslag om en svenska kyrkans representation, kyrkomötet, bestående av såväl präster som lekmän. Denna fråga fick sin lösning i samband med genomförandet av 1865—1866 års representationsreform, vilken samtidigt innebar, att biskoparnas politiska funktion upphörde och att biskopsämbetet återgick till sin egentliga uppgift.

Tiden från 1868

Kommittén har funnit det lämpligt att först lämna en sammanhängande redogörelse över behandlingen under förevarande tidsskede av frågan om lekmanamedverkan i biskopsval. Därefter kommer att redogöras för utvecklingen av övriga med biskopsvalens ordnande sammanhängande frågor under samma tidsskede.

Lekmännen och biskopsvalen. Utvecklingen från 1868

Kyrkomötets inrättande öppnade vägen för fortsatta reformer i syfte att öka lekmanainflytandet inom den svenska kyrkostyrelsen.

Vid det första kyrkomötet — år 1868 — efter författningsreformen väckte lektorn P. P. Waldenström en motion (nr 22) vari i huvudsak föreslogs, att, då biskopsval skulle företagas, skulle församlingen, på sätt om kyrkomöte vore föreskrivet, utse elektor till lika antal med de i församlingen tjänstgörande och vid biskopsval röstberättigade prästerna, samt att dessa elektor skulle kontraktsvis sammanträda och deltaga i biskopsvalet. — Vid samma kyrkomöte väckte borgmästaren N. H. O. Schmidt en motion (nr 31) i samma ämne. I denna motion föreslogs, bland annat, att i biskopsval skulle deltaga en prästerlig elektor och en lekmanaelektor från varje kontrakt. Lekmanaelektorerna skulle utses av de vid kyrkostämman röstberättigade lekmännen. Vidare skulle i elektorsförsamlingen ingå representeranter för läroverken i stiftet.

Kyrkomötet (skr nr 15) beslöt, i enlighet med kyrkolagsutskottets betänkande (nr 9), uttala, att det syntes kyrkomötet sannolikt, att församlingens deltagande i biskopsval skulle ställa biskopen i ett närmare och förtroiligare förhållande till dem, över vilkas själavård han hade att vaka, och sålunda för honom underlätta utövningen av hans viktiga och ansvarsfulla kall. Då emellertid någon genomgripande förändring av kyrkolagens bestämmelser i detta avseende icke kunde ske utan föregående ändring av 29 § regeringsformen, ansåg kyrkomötet det vara utan ändamål att för det dåvarande ingå i närmare granskning av frågan. Kyrkomötet förklarade sig därför endast vilja anmäla sin åsikt, att rätt till deltagande i biskopsval borde tillkännas lekmän, samt anhöll, att Kungl. Maj:t ville taga saken i övervägande.

Vid debatten i kyrkomötet framhölls, att ett realiserande av utskottets förslag vore ägnat att giva ökad fasthet åt biskopsämbetet (H. Hamilton). — Mot utskottets förslag framfördes två synpunkter, som i de följande årens diskussioner skulle bli huvudargumenten mot lekmännens deltagande i biskopsvalen. Sålunda hänvisade sedermera ärkebiskopen Sundberg till prästerskapets urgamla rätt att självt välja sina styresmän. Från annat håll framhölls att lekmännen saknade förutsättningar att bedöma biskopskandidaternas lämplighet. Samma argument hade en gång i tiden framförts från ledande prästerligt håll mot lekmannainflytandet vid prästval och av Axel Oxenstierna mot att stiftsprästerna skulle delta i biskopsval.

I anledning av kyrkomötets skrivelse vidtogs och godkändes vid riksdagarna 1872 och 1873 ändring av 29 § regeringsformen i det av kyrkomötet angivna syftet. Lagrummet erhöll därvid följande lydelse:

”Till ärkebiskop och biskopar utnämne konungen en av de tre, som, i den ordning kyrkolagen stadgar, föreslagne blivit.”

Kyrkomötets skrivelse överlämnades till *1869 års kyrkolagskommitté*. Kommitténs kyrkolagsförslag av år 1873 upptog emellertid bestämmelser om biskopsval i överensstämmelse med då gällande grunder. I sina motiv framhöll kommittén, bland annat, att den icke funnit de skäl kyrkomötet anfört för sin ståndpunkt tillräckliga för att beröva prästerskapet ”dess urgamla rätt att självt föreslå sina styresmän”. Kommittén ifrågasatte vidare, om ej en utsträckning av valrätten följdriktigt borde medföra rätt för konungen att utnämna biskop även utom uppgjort förslag.

Kommitténs förslag beträffande biskopsval tillstyrktes enhälligt av domkapitlen, men utsattes i övrigt för en ganska hård kritik, särskilt inom högsta domstolen. Tre ledamöter av denna hemställde också, att en bestämmelse om lekmännens rätt att delta i biskopsval skulle införas i den nya kyrkolagen.

Frågan om lekmäns medverkan i biskopsval var föremål för behandling vid *1885 och 1886 års riksdagar*. — Vid 1885 års riksdag väckte lektor Waldenström en motion (A. K. nr 8) av i huvudsak samma innehåll som hans motion i förevarande ämne vid 1868 års kyrkomöte. Lagutskottet åberopade i sitt utlåtande (nr 45) över motionen, vad ovannämnda tre ledamöter av högsta domstolen uttalat i ämnet, samt förklarade sig dela den av 1868 års kyrkomöte uttryckta åsikten, att rätt till deltagande i biskopsval borde tillerkännas lekmän. Utskottet ansåg emellertid, att bestämmande av den form under vilken och den proportion vari lekmännen skulle delta i dylika val innebure frågor av den svårlösta art, att en noggrann utredning av dithörande förhållanden måste föregå, innan de kunde på ett tillfredsställande sätt lösas. Utskottet hemställde därför, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета samt förelägga riksdagen förslag till sådana ändringar i gällande bestämmelser rörande biskopsval, att rätt till deltagande däri bleve, i den mån det kunde befinnas lämpligt, tillerkänd även lekmän.

Motionen bifölls av andra kammaren men blev av första kammaren avslagen. Motionen föranledde följaktligen icke någon riksdagens åtgärd.

Vid 1886 års riksdag återkom lektor Waldenström med motionen (A. K. nr 99). Frågan fick härvid samma utgång som vid 1885 års riksdag (lagutskottet utl. nr 12).

Med anledning av en av kyrkoherden A. Strandell vid 1903 års kyrkomöte väckt motion (nr 44) om läroverkslärares deltagande i val av biskop, föreslog kyrkolagsutskottet (bet. nr 18) kyrkomötet att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i sammanhang med allmän revision av kyrkolagen låta verkställa utredning om och i vad mån ett ökat inflytande vid biskopsval måtte kunna beredas åt lekmannaelementet inom kyrkan. Utskottet anförde därvid, att det funnit goda skäl tala för den uppfattningen, att frågans rätta lösning icke vore att finna i valrättens utsträckande till en eller annan klass av lekmän utan snarare däruti, att församlingarna i någon form finge deltaga i biskopsvalen. — Utskottets hemställan blev emellertid av kyrkomötet avslagen.

Vid 1908 års kyrkomöte väcktes åter av lektor Waldenström och kyrkoherde Strandell motioner (nr 2 och 13) i förevarande ämne. Strandells motion avsåg denna gång jämväl rösträtt vid biskopsval för den till tjäns- ten äldste folkskolläraren i varje pastorat och ett lekmannaombud för varje församling. Vid 1908 års kyrkomöte förelåg dessutom tre andra motioner (nr 7, 27 och 41), som åsyftade att bereda lekmännen ett vidgat inflytande inom kyrkostyrelsen. Av särskild betydelse för den nu föreliggande frågan blev generaldirektören P. S. Wieselgrens förslag om stiftssynoderna såsom lämpliga valkollegier både vid val av kyrkomötesledamöter och av biskopar. — Med anledning av dessa motioner framhöll kyrkomötet i underdånig skrivelse (nr 20), bland annat, att utredning borde verkställas, huruvida icke stifts- eller provinsialsynoder framdeles, såsom under gångna tider skett i såväl den allmänna som den svenska kyrkans historia, skulle kunna erbjuda dugliga anknytningspunkter för lekmäns deltagande vid biskopsval. Det till grund för Waldenströms och Strandells motioner liggande kravet på beredande åt lekmannaelement av ett ökat inflytande vid biskopsval ville kyrkomötet erkänna som ett ingalunda oberättigat anspråk, men framhöll, i likhet med 1903 års kyrkolagsutskott, att denna fråga icke borde lösas genom valrättens utsträckande till en viss klass av lekmän utan snarare så, att församlingarna i någon form finge deltaga i biskopsval. Kyrkomötet anhöll fördenskull, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om och i vilken form ett mera aktivt deltagande och ett ökat inflytande på det kyrkliga området skulle kunna beredas åt kyrkans lekmannamedlemmar, och att det vid en sådan utredning särskilt måste tagas under övervägande huruvida icke nämnda syfte säkrast kunde vinnas genom en fullständigare tillämpning av synodalförfattningens grundsatser.

Vid 1910 års kyrkomöte väckte stiftssekreteraren A. Carlgren en motion (nr 45) rörande lekmäns medverkan vid biskopsval. — Under erinran om att det i motionen framförda önskemålet tillbörligen beaktats i kyrkomötets år 1908 till Kungl. Maj:t avlåtna skrivelse i ämnet, ansåg kyrkolagsutskottet (utl. nr 19), att ett förnyat uttalande i samma fråga icke vore av behovet påkallat. Detta blev också kyrkomötets beslut.

Den av 1908 års kyrkomöte begärda utredningen kom icke till stånd, och kyrkomötets beslut ledde liksom beslutet av år 1868 icke till något praktiskt resultat. Det dröjde sedan ända till 1925 års kyrkomöte innan frågan om lekmäns medverkan i biskopsval på nytt blev föremål för behandling vid kyrkomöte.

Vid 1925 års kyrkomöte väcktes två motioner i ämnet, den ena (nr 31) av professorerna Sven Herner och Hjalmar Holmquist och den andra (nr 42) av direktören Teodor Holmberg. I den förstnämnda motionen anfördes, bland annat, följande.

Såväl i den äldsta kristna som i den äldsta svenska kyrkan hade lekmännen haft ett väsentligt inflytande vid biskopsval och lekmännens undanträngande var ett utslag av kyrkans katolisering. Vår nu gällande lag vilade på evangelisk grundåskådning, om ock vid tiden, då bestämmelserna om biskopsval tillkommit, lekmän av nära liggande skäl icke erhöilo någon nämnvärd medbestämmanderätt. Lagen tilläte, att även lekmän kunde väljas till biskopar, och den gäve i enskilda och därtill synnerligen beaktansvärda undantagsfall mer eller mindre avgörande betydelse åt lekmanaröster. Men i regel hade lekmännen nästan ingen talan. De enda i valen deltagande lekmännen vore i allmänhet några få icke prästvigda domkapitelsledamöter. Något annorlunda vore saken ordnad för Lunds stift, där samtliga universitetsprofessorer hade rösträtt, och vid val av ärkebiskop där lekmännen hade minst lika stort inflytande som prästerna. Det vore en reform i evangelisk-luthersk anda och harmonierande med vår kyrkas karaktär som folkkyrka, om lekmännen tillerkändes ett motsvarande inflytande vid de övriga biskopsvalen som vid ärkebiskopsvalet. Saken kunde måhända ordnas så, att varje pastorat utsåge lika många elektorer som det hade präster, varefter dessa elektorer deltog i biskopsvalet.

I Holmbergs motion anfördes bland annat:

Episkopatets betydelse skulle bättre inses och värderas, om institutionen hägnades genom lekmännens direkta inflytande på biskopsvalet. Valet utspelades nu inom en sluten krets. Men därigenom blev det icke en folkkyrklig akt. Biskopen borde vara hela kyrkfolkets och icke en prästerlig fackförenings förtroendeman. En biskop vore icke endast prästerskapets utan hela kyrkfolkets man, och hans ställning kunde endast stärkas av att detta förhållande i lämplig form komme till uttryck i valsättet.

Kyrkolagsutskottets betänkande (nr 29) i anledning av motionerna avvek helt från de tidigare fattade besluten, i det att nu principiella invändningar anfördes mot lekmäns medverkan i biskopsval. Utskottet anförde bland annat:

Den principiella ställningen rörande biskopsval vore den, att sådant val tillkomme prästerskapet. Den avvikelse från denna regel, som kunde synas föreligga däri, att professorerna vid Uppsala och Lunds universitet samt i andra stift de

lektorer, som vore domkapitelsledamöter, jämväl deltoge i valet, innebure närmast en reliket från äldre tider, då såväl universitet som högre läroverk stode i beroende av och i synnerligen nära förbindelse med kyrkan, vilket tagit sig uttryck bland annat däri, att universitetens och läroverkens lärare i stor utsträckning voro präster. Prästerskapet inom varje stift utgjorde en sluten ämbetsmannakår med biskopen såsom chef, och såsom sådan stode denne i vida intimare ställning till sitt prästerskap än den som ägde motsvarighet inom andra ämbetsverk. Detta vore en nödvändig följd av den speciella arten av prästernas ämbetsgärning, och detta personliga förhållande måste kyrkan värna såsom ett mycket betydelsefullt led i dess organisatoriska förhållanden. Till lekmännen inom stiftet stode biskopen i ett helt annat förhållande än vad församlingsprästerna gjorde till sina församlingsbor. Biskopen hade icke åliggande att på samma sätt som församlingsprästerna utöva personlig självavård, och hans ämbete måste i så hög grad upptaga hans tid och krafter att möjligheten till utövande av dylik självavård vore för honom så gott som utesluten. Tungt vägande principiella invändningar kunde alltså resas mot biskopsvalens ordnande såsom lekmannaval. Utskottet hemställde därför, att kyrkomötet måtte avslå de ifrågavarande motionerna.

Utskottets hemställan bifölls av kyrkomötet.

Vid 1926 års kyrkomöte återkom den Herner-Holmquistska motionen (nr 14).

I kyrkolagsutskottets betänkande (nr 14) anfördes, att utskottet till det av motionärerna berörda spörsmålet fortfarande intoge samma ståndpunkt som den, vilken fått sitt uttryck i utskottets utlåtande i ämnet vid 1925 års kyrkomöte. På vissa håll hade emellertid — påpekade utskottet — framkastats en tanke, huruvida icke i förbindelse med de i många stift förekommande sammanslutningarna i synodal form skulle kunna vinnas ett uppslag för lekmanns deltagande i biskopsval. Dessa sammanslutningar voro dock — enligt utskottet — åtminstone ännu allt för litet konsoliderade för att kunna tjäna nämnda ändamål. Skulle desamma framdeles erhålla en fastare och legalt utformad organisation, komme måhända frågan i en ändrad problemställning, rörande vilken utskottet icke kunde göra något som helst uttalande. Utskottet hemställde, att motionen icke måtte till någon kyrkomötets åtgärd föranleda, vilket också blev kyrkomötets beslut.

Den förevarande frågan fördes slutligen av professor Herner m. fl. åter fram vid 1929 års kyrkomöte i en motion (nr 4) av i huvudsak samma innehåll som de närmast i det föregående återgivna. Angående sättet för lekmanns deltagande i biskopsvalet föreslogs i motionen, att man kunde välja en elektor från varje pastorat för deltagande i biskopsvalet och att till elektor kunde utses den, som senast varit elektor vid val av lekmannaombud till kyrkomöte. Hade pastoratet flera dylika personer, kunde den äldste bland dessa utses. Funnes inom pastoratet ingen, som varit elektor vid val av lekmannaombud vid kyrkomöte, borde elektor för biskopsval utses på kyrkostämman.

Kyrkolagsutskottet (utl. nr 5) förklarade sig sakna anledning frångå sina vid 1925 och 1926 års kyrkomöten gjorda uttalanden i denna fråga

och hemställde, att motionen icke måtte till någon kyrkomötets åtgärd föranleda. Motionen blev härefter av kyrkomötet avslagen.

Tre på varandra följande kyrkomöten hade alltså avvisat förslagen om utredning rörande lekmännens deltagande i biskopsval. Avgörande hade därvid varit vissa principiella invändningar. Härtill hade kommit en rädsla för att valen skulle politiseras och dessutom de praktiska svårigheterna att finna lämplig form för lekmannainflytandet.

Med 1936 års domkapitelsreform och prokanslersämbetets avveckling upphörde den rösträtt vid biskopsval, vilken förut tillkommit icke teologie professorer och de läroverkslektorer, som tidigare varit ledamöter av domkapitel å tjänstens vägnar men som upphörde att fungera som sådana. Med hänsyn till dessa förändringar ansåg dåvarande ecklesiastikministern lämpligt att taga upp till utredning hela frågan om rösträtten vid biskopsval. Åt *kammarrådet Tom Wohlin* uppdrogs att verkställa denna utredning. År 1937 framlade Wohlin resultatet i en promemoria, vilken innefattade ett förslag till en särskild lag om ärkebiskops- och biskopsval.

I sin promemoria framhöll Wohlin att spørsmålet om beredande av ökat inflytande från lekmännens sida på biskopsvalen vore av gammalt datum. Wohlin anförde:

”Man uppmärksammar sålunda, att redan det första efter representationsändringen konstituerade kyrkomötet givit sin fulla anslutning till en reform i dylikt syfte, och frågan fördes därvid också, på mötets initiativ, så långt fram, att nödig grundlagsändring (år 1873) vidtogs för möjliggörande av reformens genomförande i kyrkolagsväg. Att en nyordning i angiven riktning av sättet för biskopsvalen, ehuru förberedd för snart tre kvarts sekel sedan, allt hitintills icke kommit till stånd, torde till en del ha berott på vissa svårigheter, som tidigare mött för reformtankens förverkligande i en praktisk form. Till det hittills negativa resultatet av strävandena för ett vidgat lekmannainflytande vid biskopsvalen har givetvis även — vad angår det senast förflutna tidsseklet — medverkat, att kyrkomötet, enligt vad det visat sig, under senare tid då detta spørsmål — åren 1925, 1926 och 1929 — motionsledes förts fram inom mötet, ändrat mening i själva sakfrågan. Kyrkomötet har nämligen vid ett vart av dessa tillfällen slagit vakt om det prerogativ för deltagandet i biskopsval, som historiskt tillkommit den prästerliga tjänstemannakåren, och — huvudsakligen i anslutning härtill — avvisat de i motionerna framställda reformförslagen.

Det synes likvisst, som om kyrkomötet numera har skäl att å den fråga, det här gäller, anlägga andra synpunkter än dem, som blevo bestämmande för dess ståndpunktstagande till spørsmålet vid de angivna mötena under 1920-talet.

Sålunda må till en början bringas i erinran, att, sedan kyrkomötet senast uttalat sig i förevarande fråga, i annat sammanhang vidtagits en reglering, som, i stället för att stärka lekmännens medverkan i allmänhet vid biskopsvalen, kommit att skära bort det enda mera väsentliga lekmannainflytande, som beträffande dessa historiskt bestått. Genom prokanslersämbetets avskaffande har nämligen den för statsuniversitetens professorer i Uppsala och Lund på äldre bestämmelser grundade delaktigheten i biskopsvalen å dessa två orter, med avseende å lekmanaelementet inom nämnda kårer, numera helt upphört.

Å andra sidan har däremot, i avseende å stiftsstyrelsernas organisation i övrigt, helt nyligen — genom domkapitelsreformen år 1936 — genomförts en nyordning, varigenom lekmannainflytandet därinom beretts ett åtminstone principiellt sett något större rum än tillförne. Efter den nämnda år genomförda nyorganisationen av domkapitlen ingår nämligen numera, såsom känt är, i dessa en stark lekmannarepresentation, delvis tillsatt genom förordnanden av Kungl. Maj:t, delvis utsedd genom kyrkligt-kommunala val.

Vidare må här uppmärksammas, att kyrkomötet alltsedan dess tillkomst är sammansatt av representanter för såväl präster som lekmän. För kyrkomötets del har denna reglering syftat till ett siffermässigt lika styrkeförhållande mellan båda de nämnda grupperna. Efter den förut berörda nyordningen av domkapitlen är alltså numera — ehuru inom domkapitlen, genom ordförandens utslagsröst, en viss övervikt tillerkänts det prästerliga inslaget däri — dessa myndigheters liksom kyrkomötets organisation grundad på princip om en samverkan mellan präster och lekmän.

Då det gäller den högre kyrkliga administrationen, må emellertid här tillika framhållas, hurusom de till biskopsämbetet knutna uppgifterna ej enbart eller ens företrädesvis äro begränsade till de tjänsteåligganden, som följa med biskopens ställning såsom preses i domkapitlet. Genom sina rent episkopala funktioner och i sin egenskap av förman för ett månghövdat underlydande prästerskap har biskopsämbetets innehavare en självständig, från det kollegialt organiserade domkapitlet friställd uppgift inom kyrkoväsendet. I själva verket är det inom detta personliga avsnitt av den episkopala ämbetsutövningen, där de största kraven ställas på ämbetets innehavare, där dennes insatser såsom ledare för och övervakare av det kyrkliga livet i bygderna företrädesvis kunna göra sig gällande och där, över huvud taget, den omedelbara kontakten mellan kyrkoledningen och församlingarna kan åvägbringas.

I betraktande av denna biskopsämbetenas ställning och de grundsatser, som, på sätt här ovan berörts, blivit vägledande för organisationen av kyrkostyrelsen i övrigt i vårt land, lärer det sålunda — försåvitt man över huvud taget önskat för dessa förstnämnda, kyrkans högsta ämbeten hålla fast vid en ordning, varigenom tillsättningen av desamma göres beroende av en valbehandling — svårigen kunna anses annat än följdriktigt, att vid biskopsvalen delaktighet beredes icke blott för prästerna utan desslikes för lekmännen.

Från dessa, här i största korthet framhållna synpunkter har allenast avsetts att belysa det föreliggande spørsmålets rent principiella sida. Vad beträffar de praktiska verkningarna av en valreform i angiven riktning, må här vara tillräckligt att framhålla, att, i den mån reformen kan visa sig ägnad att bidra till en bredare förankring i det borgerliga samhället av intresset för kyrkans verksamhet, en sådan reform — liksom varje annan möjlig åtgärd i dylikt syfte — givetvis måste framstå såsom välbetänkt och för kyrkan gagnelig."

Det av Wohlin avgivna lagförslaget innebar — bortsett från de för ärkebiskopsval erforderliga särskilda bestämmelserna — i huvudsak följande.

Val för utseende av de tre, som skulle uppföras å förslag till biskopsämbetet, skulle förrättas av ett valkollegium bestående av

- 1) domkapitlets ledamöter
- 2) elektorer för stiftets prästerskap
- 3) elektorer för stiftets lekmän.

Antalet prästerligas elektorer och lekmanneelektorer skulle vara lika, för flertalet stift tjugu av vardera gruppen.

För val av elektorer skulle stiftet vara indelat i valkretsar (om möjligt i anslutning till kontraktsindelningen).

Varje valkrets skulle välja en prästerlig- och en lekmanneelektor.

Den prästerlige elektorn för valkretsen skulle väljas av valkretsens präster. Behörighet att delta i valet skulle ansluta sig till gällande rösträttsbestämmelser för präster.

Lekmanneelektorn för valkretsen skulle väljas av pastoratskyrkorådets lekmanneledamöter.

Såväl prästernas som lekmännens elektorsval skulle ske på det sätt, att de vid elektorsvalet röstberättigade insände valsedel till domkapitlet, som skulle verkställa röstsammanräkningen.

Vid biskopsval skulle röstningen verkställas i en eller flera omgångar vid en för samtliga rösttagande gemensam valförrättning. Valsedel fick upptaga allenast ett namn. Vid sammanräkningen av rösterna från den första röstningen skulle den person, vars namn därvid befundes ha samlat det högsta rösttalet, anses vald att uppföras å förslag till biskopsämbetet. Förutom den sålunda först valde, skulle ytterligare den anses vald, vars rösttal uppginge till mer än en fjärdedel av hela antalet i denna omgång av-givna röster. Hade icke samtliga tre som skolat uppföras, kunnat utses på detta sätt, finge ny röstning och ny sammanräkning företagas på samma sätt som vid första omgången.

Till Wohllins förslag om lekmäns deltagande i biskopsval ställde sig domkapitlet i princip positiva men hade mycket bestämda invändningar att göra främst mot den föreslagna indirekta valmetoden för prästernas vidkommande samt mot den invecklade valproceduren.

Av de länsstyrelser som yttrade sig över Wohllins promemoria, motsatte sig två (Uppsala och Visby) principiellt förslaget om lekmannadeltagande i biskopsval. Sålunda förklarade länsstyrelsen i Uppsala, att den icke kunde finna något behov av ändring av gällande valsystem, vilket hittills visat sig kunna tillgodose kyrkans behov av ledande män, som ägt förmåga att vinna anknytning till mycket vida kretsar av befolkningen.

Kungl. Maj:ts beslut den 1 augusti 1940 i anledning av det Wohlinska förslaget innebar, att någon åtgärd för det dåvarande icke skulle företagas.

Frågan om lekmannadeltagande i biskopsval togs åter upp vid 1948 års kyrkomöte. I en vid mötet av överläraren David Estborn och folkhögskolerektorn Herbert Lagerström väckt motion (nr 14) anfördes bland annat följande.

Den kyrkliga utvecklingen i vårt land under de senaste årtiondena kännetecknas av ett växande intresse från lekmännens sida för kyrkan och hennes gärning. Detta vore en löftesrik utveckling, som kyrkan själv hade all anledning att beakta och befrämja. Särskilt syntes det vara av vikt, att lekmännen i lämplig utsträckning bereddes medinflytande och medansvar i för kyrkan betydelse-

fulla avgöranden och val. Utan gensägelse kunde biskopsvalen betecknas såsom sådana för kyrkans gärning betydelsefulla avgöranden.

Enligt gällande bestämmelser hade emellertid lekmännen knappast något inflytande vid dessa val. Detta förhållande måste ur både evangelisk och demokratisk synpunkt anses otillfredsställande.

Efter att hava påpekat lekmännens betydande inflytande vid val av biskop och motsvarande kyrkoledare inom det stora flertalet andra evangeliska kyrkor liksom inom den äldsta svenska kyrkan, framhöllo motionärerna, att lekmännens undanträngande från biskopsval i den svenska kyrkan torde ha hängt samman med strävanden, som vore främmande för vår evangeliska folkkyrkas innersta väsen. — I motionen uppdrogs vissa riktlinjer för en reform av biskopsvalen. Enligt dessa riktlinjer skulle lekmännens inflytande vid valet på det sätt begränsas, att stiftsprästerskapet alltjämt bibehölls vid det större inflytandet. Såsom företrädare för lekmännen ville motionärerna helst se församlingskyrkoråden. Med hänsyn till församlingarnas stora antal i vissa stift ansågo motionärerna detta dock mindre lämpligt utan förordade i stället att varje pastorskyrkoråd i stiftet skulle vid biskopsval äga en röst.

I sitt betänkande (nr 16) uttalade kyrkolagsutskottet, att sedan kyrkomötet senast — år 1929 — behandlade frågan, hade lekmännens deltagande i det kyrkliga livet starkt ökat. Utskottet förklarade sig därför hysa vissa sympatier för tanken att lekmännen i någon form skulle få utöva inflytande på biskopsvalen. Det förslag härom, som i motion framförts, ingav emellertid utskottet starka betänkligheter. Utskottet anförde bland annat:

Vid ett lekmannadeltagande i denna form syntes — oavsett svårigheten att avväga kyrkorådens och prästerskapets inflytande — en väsentlig förutsättning för ett gott valutfall saknas. Utskottet föreställde sig nämligen, att det av flera skäl skulle ställa sig mycket svårt för flertalet kyrkorådsledamöter att bilda sig en säker uppfattning om de tänkbara kandidaternas kvalifikationer och inbördes företräden. Häremot kunde icke återopas den rösträtt, som tillkomme även de domkapitelsledamöter, som vore lekmän. Ty just genom denna sin ställning torde de ha bättre tillgång till information om kandidaterna än lekmän i allmänhet ägde. Vidare — och detta sammanhänge nära med det förut sagda — vore flertalet lekmäns personkänedom tämligen lokalt begränsad. Vissa erfarenheter från Danmark, där vid lekmännens deltagande i biskopsval lokala eller provinsiella synpunkter stundom gjort sig starkt gällande, vore knappast uppmuntrande. — Huruvida lekmän under andra former och i mera begränsad utsträckning kunde beredas möjlighet till deltagande i biskopsval, vore ävenledes en fråga, som icke för närvarande kunde lösas. Det vore tänkbart att en utbyggnad av den legala kyrkliga organisationen inom stiftet i en framtid skulle skapa nya betingelser härvidlag.

På utskottets förslag avslogs motionen av kyrkomötet.

Vid 1949 års riksdag väcktes en motion (F.K. nr 1) vari yrkades, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t begära förslag till ny ordning om biskopsval. I motiveringen uppehöll sig motionärerna uteslutande vid frågan om införande av en mera rättvisande metod för sammanräkningen av de

vid biskopsval avgivna rösterna. — Första lagutskottet (utl. nr 17) framhöll, att de skäl, som anförts för införande av en proportionell valmetod vid andra val, också talade för att tillämpa en dylik metod vid val av biskop och ärkebiskop. Framför allt framstod för utskottet såsom ett bestämt önskemål, att regler skapades, som bättre tillgodosågo minoriteternas intressen. Skulle tidigare förslag om lekmäns deltagande i biskopsval komma att förverkligas, blevo helt nya röstningsregler erforderliga. Då lagstiftning rörande ett mindre spörsmål försvarades av att bestämmelserna beträffande biskops- och ärkebiskopsval i sin helhet voro bristfälliga och ofullständiga, syntes det utskottet i och för sig rimligast, att den förevarande detaljfrågan om sammanräkningsmetoden upptogs och löstes i och med att de lagstadganden kommo till stånd, som vid den år 1873 vidtagna ändringen av 29 § regeringsformen förutsatts skulle bliva meddelade. Utskottet ville därför förorda en sådan lösning, att i anslutning till motionens yrkande frågan om utformande av nya bestämmelser rörande biskops- och ärkebiskopsval gjordes till föremål för en allmän sakkunnigutredning. Som en första och mest angelägen uppgift borde de sakkunniga upptaga frågan om en lämplig metod för sammanräkning av de vid valet avgivna rösterna. Befanns detta spörsmål utan större olägenhet kunna lösas isolerat, borde särskilt förslag härom framläggas. — Riksdagen godkände vad utskottet anförde samt hemställde i skrivelse, nr 115, om utredning av reglerna om val för upprättande av förslag till biskops- och ärkebiskopsämbete.

Frågan om en översyn av biskopsvalslagstiftningen aktualiserades ånyo vid 1953 års riksdag genom en i första kammaren väckt motion (nr 61). Under hänvisning till den av 1949 års riksdag begärda utredningen, föreslog emellertid första lagutskottet (utl. nr 10), att motionen icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Detta blev även riksdagens beslut.

Spörsmålet om lekmäns medverkan i biskopsval blev föremål för behandling vid 1953 års kyrkomöte. — I en vid mötet avgiven motion (nr 9) anförde motionären (redaktören A. B. Svensson) — under hänvisning till det åt biskopsvalkommittén lämnade utredningsuppdraget — vissa synpunkter på frågan om en reformerad ordning för biskopsvalen, därvid, bland annat, erinringar framfördes mot tanken på ökat lekmannainflytande vid dessa val. Motionen utmynnade i en hemställan om att kyrkomötet måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att motionen överlämnades till biskopsvalkommittén för beaktande. — I avgivet betänkande (nr 15) över motionen erinrade kyrkolagsutskottet bland annat om, att 1948 års kyrkomöte förklarar sig hysa vissa sympatier för tanken att lekmännen i någon form skulle få utöva inflytande på biskopsvalen. Utskottet framhöll emellertid att det av kyrkomötets allmänt hållna uttalande icke med säkerhet kunde slutas att kyrkomötet tagit en klart positiv ställning till frågan. Vid utfärdandet av direktiven för biskopsvalkommittén syntes emellertid — framhöll utskottet — Kungl. Maj:t ha utgått från att kyrkomötet tagit en

sådan ställning och med hänsyn härtill begränsat kommitténs uppdrag till att avse frågan om sättet för lekmäns medverkan i biskopsval. Med anledning därav ansåg utskottet, att kyrkomötet — utan att taga ställning till vad motionären i detta hänseende anfört — borde medverka till att motionen bringades till biskopsvalkommitténs kännedom. — Kyrkomötet beslöt i enlighet med kyrkolagsutskottets förslag (skr. nr 17).

Genom nådigt beslut den 20 november 1953 överlämnades kyrkomötets skrivelse i ämnet till biskopsvalkommittén för kännedom.

Övriga frågor rörande biskopsvalens ordnande. Utvecklingen efter 1865

1759 års biskopsvalsförordnings ursprungliga bestämmelser ha endast i mindre omfattning varit föremål för ändringar. Dessa ha främst berört rösträttsbestämmelserna. Härjämte ha några mindre väsentliga ändringar företagits, bland vilka märkes 1884 års beslut att upphäva bestämmelsen om de röstägandes edsavläggelse vid valet.

Förutom den i det förestående behandlade frågan om ökat lekmaninflytande vid biskopsval ha under förevarande tidsskede *rösträttsreglerna* och sammanräkningsmetoden vid upprepade tillfällen varit föremål för behandling. Kommittén kommer i det följande att redogöra för behandlingen av de två sistnämnda frågorna var för sig.

Genom lagen den 29 mars 1899 (nr 18, sid. 1) utsträcktes den prästerliga rösträtten till att omfatta samtliga ordinarie präster samt jämväl sådana icke ordinarie präster, som voro förordnade att bestrida tjänst, vars innehavare var förhindrad att utöva sin rösträtt.

Av stor principiell betydelse för biskopsvalen var emellertid den utvidgning av rätten för präster att delta i biskopsval som skedde genom lagen den 24 mars 1916 (nr 93). — Uti en av 1909 års kyrkomöte till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse (nr 14) hemställde kyrkomötet, att Kungl. Maj:t täcktes låta vidtaga sådana åtgärder, att, med upphävande av vad i gällande förordning om biskopsval vore stadgat beträffande rätt att i valet delta, dylik rätt måtte tillkomma en var till prästämbetets utövning berättigad prästman, som inom stiftet vore kyrkoskriven.

Denna framställning från kyrkomötet var grundad på en vid kyrkomötet av kontraktsprosten O. Löfvenmark väckt motion (nr 15), vari bland annat anfördes:

Nu gällande föreskrift, att rösträtt vid biskopsval tillkomme innehavare av ordinarie tjänst och den som förestode ledig syssla, vilade uppenbarligen på den principen, att varje ordinarie befattning skulle vid valet representeras av en röst, ehuru principen icke vore fullt genomförd, då flera kategorier av sådana prästmän vore från valet uteslutna. Mer beaktansvärd såsom grund för det lagstaddande, varom här vore fråga, torde den personliga principen vara, att en röst tillkommer varje till prästämbetets utövning berättigad och mogen prästman. — Som en oegentlighet, att icke säga orättvisa, måste det betecknas, att samma präst under olika skeden av sin prästerliga verksamhet ena tiden ägde en valrätt, som

han sedan trots ökad tjänstålder och erfarenhet kunde av ganska tillfälliga anledningar förlora. En ung präst, som kort efter sin prästvigning förordnades till vice pastor, bleve i och med detsamma röstberättigad, men om han efter åtskilliga års väl vitsordad tjänstgöring hugnades med en pastoratsadjunktur (numera kyrkoadjunktur), en tjänst, som stode på gränsen till ordinarie, miste han den rätten. — Då förordningen om allmänt kyrkomöte i sin 4 § åt alla inom stiftsdistriktet kyrkoskrivna, till prästämbetets utövning berättigade prästmän inrymde rätt att deltaga i val av de prästerliga ombuden, syntes det vara synnerligen lämpligt, att förordningen om biskopsval bleve, för så vitt anginge valrätten, bragd till överensstämmelse med kyrkomötesförordningens bestämmelser i denna del.

Vid anmälan inför Kungl. Maj:t den 9 september 1915 av kyrkomötets förenämnda skrivelse, yttrade föredragande departementschefen (Hasselrot) bland annat följande:

På samma gång han vore beredd att tillstyrka framläggande av ett lagförslag i huvudsaklig överensstämmelse med kyrkomötets hemställan, ansåge han emellertid, i likhet med vissa domkapitel, någon jämkning lämpligen böra vidtagas i det av kyrkomötet föreslagna stadgandet. Kalmar domkapitel hade mot detta stadgandes avfattning anmärkt, att därav oförnekligen skulle kunna föranledas godtyckligheter och missbruk. Domkapitlet ville exempelvis erinra därom, att gamla prästmän, som avgått från ordinarie tjänst med emeritilöner men ännu vore berättigade till prästämbetets utövning, eller unga präster, som åtnjöte tjänstledighet för fortsatta studier, kunde låta kyrkoskriva sig i vilket stift som helst, där de tillfälligtvis bodde och hade sitt hemvist, och därigenom vid tid för biskopsval bereda sig rösträtt inom ledigt stift. Strängnäs domkapitel hade funnit det villkor för deltagande i biskopsval lämpligen kunna uppställas, att vederbörande prästman skulle ej blott vara kyrkoskriven inom stiftet utan ock där hava prästerlig tjänstgöring. Även Skara domkapitel hade uttalat sig i samma riktning genom påpekande därav, att kyrkomötet icke med sin framställning avsett de blivande pensionerade prästmännen. I enlighet med den uppfattning, som tagit sig uttryck i de sålunda gjorda erinringarna, syntes den nya bestämmelsen i ämnet böra erhålla den lydelsen, att till biskopsval skulle inom varje kontrakt kallas alla, som innehade ordinarie prästerlig tjänst inom kontraktet och vore till ämbetsutövning, men oavsett om de vore kyrkoskrivna inom kontraktet — vilket som i stiftet hade prästerlig tjänstgöring. Såsom innehavare av ordinarie prästerliga tjänster skulle enligt denna lydelse till valet kallas alla innehavare av ordinarie församlingstjänster inom kontraktet och dessutom sådana innehavare av de 48 § 1 mom. av lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster omförmälda befattningar vid krigsmakten, fängelse eller hospital, vilkas tjänstgöringsort vore belägen inom kontraktet, under förutsättning endast att de vore behöriga till ämbetsutövning, men oavsett om de vore kyrkoskrivna inom kontraktet — vilket dock givetvis i de allra flesta fall vore förhållandet — samt om de vid tillfället vore i tjänstgöring eller åtnjuta ledighet. För andra präster skulle, förutom kyrkoskrivning inom kontraktet, erfordras, att de hade prästerlig tjänstgöring i stiftet. Härmed avsåges, att de lydde under vederbörande domkapitel eller konsistorium och vid tillfället vore i tjänstgöring såsom präster inom stiftet.

I skrivelse den 1 oktober 1915, nr 8, förklarade Kungl. Maj:t sig vilja inhämta kyrkomötets yttrande, huruvida mötet godkände därvid fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 3 mom. i 1759 års förordning, varigenom författningsrummet skulle erhålla följande lydelse:

”Till detta val kallar prosten i varje kontrakt eller, om han är av laga förfall hindrad, den i hans ställe är förordnad alla, som innehava ordinarie prästerlig tjänst inom kontraktet och äro till prästämbetets utövning behöriga, så ock de prästmän, som, utan att innehava ordinarie prästerlig tjänst inom kontraktet, äro därstädes kyrkoskrivna och i stiftet hava prästerlig tjänstgöring.”

I skrivelse (nr 1) till Kungl. Maj:t anförde 1915 års kyrkomöte i anledning härav följande:

”Såsom av Eders Kungl. Maj:ts förslag framgår, har Eders Kungl. Maj:t åt rätten att deltaga i biskopsval givit en snävare omfattning än kyrkomötet i sin skrivelse avsåg. Anledningen härtill synes huvudsakligen vara att söka i åtskilliga anmärkningar, som från vissa domkapitels sida riktats mot kyrkomötets förslag, att dylik rätt skulle tillkomma envar till prästämbetets utövning berättigad prästman, som inom stiftet vore kyrkoskriven. — Kyrkomötet har emellertid vid granskning av dessa anmärkningar funnit desamma icke hava den betydelse, att på grund därav vissa grupper av prästmän borde uteslutas från deltagande i biskopsval. Domkapitlets i Kalmar erinran, att prästmän, som av angivna skäl icke för tillfället vore i prästerlig tjänstgöring, skulle kunna låta kyrkoskriva sig i vilket stift som helst, där de tillfälligtvis bodde och hade sitt hemvist, och därigenom vid tid för biskopsval bereda sig rösträtt inom ledigt stift, synes kyrkomötet knappast hava någon praktisk betydelse, då väl ytterst sällan någon prästman kan tänkas blott för att få deltaga i ett biskopsval underkasta sig den procedur, som erfordras för ombyte av kyrkoskrivningsort. Vad angår det från två håll uppställda villkoret för deltagande i biskopsval, att prästman då skulle hava prästerlig tjänstgöring inom stiftet, finner kyrkomötet detta villkor innebära en orättvisa mot många prästmän. Enligt kyrkomötets förmenande gives intet bärande skäl, varför icke t. ex. läroverks- och seminarielärarna, vilka äro till prästämbetets utövning behöriga, skulle, även om de icke för tillfället äro i dylik utövning, tillåtas deltaga i val av biskop, vilkens verksamhet ju även omfattar inseende över dessa lärares utövning av sina tjänstebefattningar. Likaledes synes det hårt, att en obefordrad prästman, som för tillfället icke är missiverad, på sådan grund skulle förlora den rätt att deltaga i dylikt val, som han kanske kort förut ägt och kort efter skulle åter förvärva. För övrigt torde delade meningar kunna i vissa fall uppstå, huruvida en prästman vid en viss tidpunkt är i prästerlig tjänstgöring eller icke, t. ex. då han, under en längre tids förordnande att förestå prästerlig befattning, för en kortare tidsperiod erhåller ledighet för någon sin angelägenhet. — Det har även anmärkts, att genom ett bifall till kyrkomötets framställning rösträtt skulle tillkomma även pensionerade prästmän. Denna fråga var icke aktuell vid den tid, då kyrkomötet avlät sin skrivelse, och kyrkomötet saknade således tillfälle att ingå i prövning av densamma. Kyrkomötet finner för sin del icke något motbudande i att låta dessa erfarna män, vilka efter väl avslutat livsverk åtnjuta pension, deltaga i val av biskop. Frågan torde för övrigt i denna del hava mycket liten räckvidd, då väl antalet pensionerade prästmän aldrig torde bliva synnerligen stort. — Kyrkomötet har på grund härav kommit till den uppfattningen, att rösträtt vid biskopsval bör tillkomma varje till prästämbetets utövning behörig prästman inom det kontrakt, där han är kyrkoskriven.”

I anslutning till dessa sina uttalanden anmälde kyrkomötet, att mötet, med förklarande, att Kungl. Maj:ts förslag i ämnet icke kunnat av mötet i oförändrat skick godkännas, för sin del antagit ett förslag till ändrad lydelse av stadgandet av följande avfattning:

”Till detta val kallar prosten i varje kontrakt eller, om han är av laga förfall hindrad, den i hans ställe är förordnad, alla inom kontraktet kyrkoskrivna, till prästämbetets utövning behöriga prästmän.”

Vid anmälan i statsrådet den 3 december 1915 av kyrkomötets sistnämnda skrivelse anförde föredragande departementschefen, att han visserligen icke kände sig övertygad om lämpligheten av den ändring, som kyrkomötet vidtagit i det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget, men att han dock icke funne tillräckliga skäl föreligga att av sådan anledning låta frågan förfalla. Över det av kyrkomötet för dess del antagna lagförslaget inhämtades lagrådets utlåtande, varvid lagrådets flesta ledamöter visserligen funno de av kyrkomötet gjorda avvikelserna från det av Kungl. Maj:t för kyrkomötet framlagda förslaget vara mindre lämpliga men likväl icke ansågo sig av sådan anledning böra avstyrka det av kyrkomötet antagna förslaget.

Ifrågavarande lagförslag förelades härefter *1916 års riksdag* genom proposition nr 22 och blev av riksdagen antaget, varefter lag i ämnet utfärdades den 24 mars 1916 (nr 93). — Lagändringen innebar, att den prästerliga rösträtten vid biskopsval, som tidigare knutits till innehav eller utövande av viss prästerlig tjänst inom stiftet, nu knöts till bosättningen inom stiftsterritoriet. Vidare innebar lagändringen, att den prästerliga rösträtten utsträcktes till att omfatta samtliga inom stiftsterritoriet kyrkoskrivna till prästämbetets utövning behöriga präster. Denna utvidgning av rösträtten tillkom helt på kyrkomötets initiativ och under uttrycklig reservation från Kungl. Maj:ts sida mot den åvägabragta regleringens lämplighet.

I anledning av en vid *1934 års kyrkomöte* väckt motion, anhöll kyrkomötet (skr. nr. 8), att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i syfte, att präster, som åtnjuta emeritilön, måtte vid biskopsval bliva röstberättigade inom det stift och det kontrakt, där de närmast före tillträdet av emeritilönen haft tjänstgöring. I denna skrivelse gav emellertid kyrkomötet uttryck åt den meningen, att det kunde ifrågasättas, huruvida emeriti, som ju avslutat sin egentliga livsgärning, över huvud taget borde äga rösträtt vid biskopsval. Men då de enligt lag ägde sådan rösträtt, vore det lämpligast, att de utövade denna inom de stift, där de utfört sitt livsarbete.

I samband med den författningsreglering, som påkallades av inrättandet av Stockholms stift hade den för detta ändamål tillkallade sakkunnige *kammarrådet T. Wohlin* föreslagit sådan omredigering av rösträttsbestämmelserna i biskopsvalsförordningen, att därigenom väl lämnades orubbad den rösträtt, som genom 1916 års lagändring tillagts de extra ordinarie församlingsprästerna i gemen, innehavarna av sådana särskilda prästerliga tjänster, som avsåges i 47 § i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, samt präster anställda vid allmän undervisningsanstalt, men att däremot den rösträtt, som tillkommit de pensionerade prästerna bringades att upphöra. — Vad Wohlin härutinnan föreslagit lämnades av remissmyndigheterna utan erinran.

Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av ifrågavarande författningsrum — 3 p. i 1759 års biskopsvalsförordning — förelades 1941 års kyrkomöte genom skrivelsen den 17 oktober 1941 (nr 8). Lagförslaget, som i sak överensstämde med vad Wohlin förordat, var av följande lydelse:

”Till detta val kallar prosten i varje kontrakt eller, om han är av laga förfall hindrad, den i hans ställe är förordnad alla till prästämbetets utövning behöriga prästmän, som inom kontraktet innehava ordinarie prästerlig tjänst eller sådan särskild prästerlig tjänst, som i 47 § lagen den 7 december 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster avses, eller anställning vid allmän undervisningsanstalt, så ock annan till prästämbetets utövning behörig, inom stiftet tjänstgörande prästman, som är inom kontraktet kyrkoskriven.”

Förslaget lämnades utan erinran av 1941 års kyrkomöte (kyrkolagsutskottets bet. nr 13 och kyrkomötets skr. nr 13).

Det bör uppmärksammas, att ordalydelsen av det såväl av Wohlin som av Kungl. Maj:t framlagda förslaget innebar, att från rösträtt vid biskopsval skulle uteslutas icke blott emeriti utan även obefordrade präster, som för tillfället icke vore missiverade. 1941 års kyrkomöte lämnade emellertid Kungl. Maj:ts förslag utan erinran. Vid frågans behandling vid 1942 års riksdag påpekade första lagutskottet anförda förhållande (utl. nr 8). Utskottet anförde därvid, att ehuru inskränknigen av rösträtten för de obefordrade prästerna, som vid valtillfället saknade missiv, icke vore i överensstämmelse med de uttalanden, som av 1909 och 1915 års kyrkomöten gjorts i frågan, hade utskottet emellertid vid övervägande av lagförslaget, som av kyrkomötet lämnats utan erinran, stannat för att icke framställa någon anmärkning mot detsamma. — Kungl. Maj:ts förslag blev därefter av riksdagen antaget, varefter de nu gällande rösträttsbestämmelserna utfärdades genom lagen den 1 april 1942 (nr 160).

I och med beslutet år 1934 om *prokanslerinstitutionens avskaffande* upphävdes de icke teologie professorernas rätt att deltaga i biskopsval (Kungl. kung. den 31/5 1934 nr 216).

Genom 1936 års *domkapitelsreform* upphörde gymnasielektors och teologie professors självskrivnhet till ledamotkap i domkapitlet. I vardera av domkapiteln i Uppsala och Lund skulle dock såsom ledamöter i kapitlet ingå två av teologiska fakulteten vid universitetet i stiftsstaden inom denna fakultet valda professorer. Då det emellertid ansågs vara av värde, att de teologie professorerna vid de två universiteten bibehölls vid sin rätt att deltaga, vad angår professorerna i Uppsala i val av ärkebiskop och beträffande professorerna i Lund i val av ärkebiskop och av biskop i Lunds stift, intogs i 2 § 5 mom. domkapitelslagen en bestämmelse av innehåll, att i stift, varest teologisk fakultet finnes, fakultetens samtliga professorer skulle vid ärkebiskops- eller biskopsval äga säte och stämma i domkapitlet.

I punkten 9 i 1759 års biskopsvalsförordning hade emellertid stadgats, att vid biskopsval ”komma i de stift, där gymnasier äro, alla lektores, evad de äro präster eller ej, uti konsistorio att omrösta”. Vid domkapitelsreformens

genomförande syntes detta stadgande icke hava uppmärksamrats, i följd varav någon ändring av biskopsvalsförordningen i syfte att upphäva gymnasieläroverens röst rätt vid biskopsval icke blev i samband med domkapi- telsreformen vidtagen. Detta skedde först i samband med de ändringar av biskopsvalsbestämmelserna, som vidtogos genom förenämnda lag den 1 april 1942.

Frågan om ändrad *sammanräkningsmetod* vid biskopsval har varit föremål för behandling vid 1915, 1920, 1929 och 1934 års kyrkomöten samt vid 1949 års riksdag.

Enligt 1759 års biskopsvalsförordning skall omröstning vid biskopsval ske med slutna sedlar, varvid varje sedel skall upptaga tre namn. Valsedel som icke upptager tre namn skall vara ogill. Varje namn å valsedel skall äga lika röstvärde.

Vid 1915 års kyrkomöte väckte biskopen J. W. Personne en motion (nr 24) om sådan ändring av gällande röstningsregler, att varje röstande skulle med siffrorna 1, 2 och 3 beteckna den ordning, i vilken han önskade, att de tre, som han uppsatt på sin röstsedel, skulle vid utnämningen ifrågakomma, och att denna sifferbeteckning skulle vid rösternas sammanräkning följas såsom norm för förslagets upprättande. — I anledning av denna motion anförde kyrkolagutskottet (utl. nr 9), att utskottet icke ville bestrida, att det då stadgade sättet för omröstning vid biskopsval stundom medfört ett resultat, som knappast varit avsett, utan inneburit en överraskning för väljarna själva och således kunde i viss mån tyda på fel i själva systemet men även motionärens förslag syntes kunna medföra icke oväsentliga olägenheter. Då någon utredning angående förslagets verkningar å resultatet icke i motionen lämnats och utskottet icke haft tillfälle göra en sådan utredning, hemställde utskottet, att motionen icke måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd. Denna hemställan bifölls av kyrkomötet.

Vid 1920 års kyrkomöte återkom biskopen Personne med en motion (nr 12) i samma ämne. I motionen framhölls behovet av en omröstningsmetod, som så tydligt som möjligt angav de röstandes önsknings. Av motiveringen till motionen framgick, att motionären tänkt sig att detta syfte kunde vinnas genom att vid omröstningen särskilda protokoll fördes för första, andra och tredje förslagsrummen. Motionen föranledde, på kyrkolagsutskottets förslag (utl. nr 30), ingen kyrkomötets åtgärd.

Frågan upptogs ånyo vid 1929 års kyrkomöte i en motion (nr 17) av professorn E. Linderholm. I motionen föreslogs, att sammanräkningen av de vid biskopsval avgivna rösterna företoges för varje förslagsrum för sig. — I sitt betänkande (nr 9) över motionen anförde kyrkolagutskottet, att vissa anmärkningar kunde framställas mot det nuvarande sättet för sammanräkning av rösterna vid biskopsval samt att det kunde inträffa, att ett biskopsförslag framlades, som gäve ett missvisande uttryck för stiftets verkliga

önskemål. Men utskottet ansåg den av motionären anvisade vägen lämna rum för ännu större betänkligheter och framhöll, att denna därjämte syntes i högre grad än dittills varit avsett vilja värdesätta och för Kungl. Maj:t framhålla det å första rummet å valsedlarna upptagna namnet. På grund härav ansåg sig utskottet icke kunna förorda bifall till motionen. Motionen blev också avslagen av kyrkomötet.

Vid 1934 års kyrkomöte väckte prosten G. Ekström en motion (nr 22), vari hemställes om utredning och förslag rörande graderat röstvärde för de å röstsedel vid biskopsval uppförda tre namnen. Såsom lämplig relation mellan de tre namnens röstvärden föreslog motionären talet 10:9:8. — I betänkande (nr 9) anförde kyrkolagsutskottet bland annat:

”De gällande lagbestämmelserna om biskopsval innehålla icke någon föreskrift om viss ordning mellan de tre namn, som genom valet uppföras på förslag till biskopsämbete. Detta beror säkerligen icke på en tillfällighet utan torde vara uttryck för den grundsats, att Kungl. Maj:t vid tillsättande av ämbetena skall hava tre kandidater att välja emellan utan att därvid någon av de tre utpekats såsom den där företrädesvis bör komma ifråga vid utnämningen. Vad motionären föreslagit, liksom övriga framkomna förslag om angivande av viss ordning mellan de å förslaget uppförda, syftar — icke formellt men i realiteten — till en inskränkning i Kungl. Maj:ts fria utnämningsrätt inom förslaget. Meningen med en viss ordning mellan de å förslaget uppförda kan nämligen icke vara någon annan än att man förväntar, att Kungl. Maj:t åtminstone i regel skall taga intryck av den önskan, som de röstande uttryckt genom ordningsföljden, eller m. a. o. syftet med valet blir att utröna, vem de röstande helst önska erhålla såsom biskop. Den följdriktigaste tillämpningen av sistnämnda tanke vore väl, att antingen å varje röstsedel uppfördes endast ett namn eller omröstning företogs för varje rum särskilt. — Emellertid kan man med utgångspunkt från samma tanke även motivera, att flera och då naturligtvis sinsemellan olikvärdiga rum finnas å valsedlarna. Men därvid gäller, att den av motionären föreslagna relationen mellan det röstvärde, som skall åsättas de tre å en valsedel uppförda namnen — liksom varje sådan värderelation — bygger på ett antagande, att de särskilda väljarnas intresse för de tre på röstsedeln uppförda biskopskandidaterna skulle kunna rättvist fixeras i en matematisk formel. Det behöver icke framhållas, att ett sådant antagande aldrig kan med objektiva grunder motiveras, helt enkelt därför att nämnda intresse givetvis varierar från fall till fall. Den av herr Ekström föreslagna proportionen kan således i det särskilda fallet lika otillförlitligt avspegla väljarnas verkliga önskan som den nu tillämpade ordningen med lika röstvärde för de särskilda rummen å valsedeln.”

Utskottet erinrade i detta sammanhang om att väljarna torde hava sig bekant att ordningsföljden å valsedlarna hade en viss betydelse. Det framgår av debattprotokollet vid kyrkomötets behandling av ärendet, att utskottet med detta uttalande åsyftat den bearbetning av röstmaterialet, som plägade ske inom ecklesiastikdepartementet i samband med tillsättningsärendets beredning. — Utskottet anförde slutligen att, ehuru det ingalunda vore blint för att befogade anmärkningar kunde riktas mot gällande valordning, det icke kunde giva sin anslutning till motionärens förslag. Motionen blev därför av kyrkomötet avslagen.

Kommittén har i det föregående (se sid. 34 ff.) redogjort för det av *kammarrådet T. Wohlin* år 1937 framlagda förslaget rörande en reformerad ordning för biskopsval och ärkebiskopsval. Såsom nämnts skulle enligt detta förslag röstningen vid biskopsval ske i en eller flera omgångar. Varje valsedel fick upptaga allenast ett namn. Vid sammanräkningen av rösterna för den första omröstningen skulle den person, vars namn därvid befundes ha samlat det högsta rösttalet, anses vald att uppföras å förslag till biskopsäm- betet. Förutom den sålunda valde skulle ytterligare den anses vald, vars röst- tal uppgick till mer än en fjärdedel av hela antalet i denna omgång avgivna röster. Hade icke samtliga tre, som skolat uppföras, kunnat utses på detta sätt, finge ny röstning och ny sammanräkning företagas på samma sätt som vid första omgången.

I motiveringen till sitt förslag anförde kammarrådet Wohlin bland annat följande.

”Nu gällande röstningsprocedur vid biskopsval lämnar som bekant icke någon som helst garanti för att en — om än aldrig så stor — minoritet bland de röst- ande inom stiftet skall kunna vid valet göra sig gällande. Är blott sammanhållning- en inom majoritetsgruppen tillräckligt stark, utestängas vid valet och därmed ock- så från förslaget alla, som icke upptagits å majoritetens valsedder. Det måste dock givetvis, då Kungl. Maj:t vid utnämningen av biskop är bunden vid det på grund av valet upprättade förslaget, vara av ej ringa vikt, att — där inom ett stift olika uppfattningar göra sig gällande med avseende å det kyrkliga arbetet i stiftet och sålunda jämväl i fråga om de krav, som böra ställas å den blivande stiftschefen — icke inför Kungl. Maj:t presenteras kandidater, uteslutande uppställda av val- männen, tillhörande en meningsriktning. Det är emellertid av ej mindre betydelse, att ett biskopsval icke urartar till en tävlan mellan partier, utan att detsamma bevarar sin karaktär av ett val av personer, dem man företrädesvis önskar skola ifrågakomma till biskopsämbetet. Är det sålunda angeläget att söka ett verk- samt skydd mot den ensidighet, som är tänkbar vid ett biskopsval med det nu- varande sättet att räkna rösterna, bör dock tillses, att man icke söker ett dylikt skydd med några sådana regler för röstningen, som skulle giva biskopsvalet prägel av ett partipolitiskt val.

För val av borgmästare och vissa andra befattningshavare tillämpas för när- varande en valmetod, vilken — i likhet med vad här åsyftas för biskopsvalen — är avsedd att låta olika uppfattningar och önskningskomma till uttryck i val av tre, av vilka Kungl. Maj:t därefter skall äga utse en till befattningen i fråga. För ett biskopsval är dock denna metod icke lämplig. Den går visserligen, även den, ut på ett val av tre, men den röstande äger vid valet att efter eget skön inskränka sig till att rösta på endast en eller två. En sådan ått de röstande inrymd befogen- het att giva till känna ”vi vilja ha den och ingen annan” skulle vid biskopsval komma att innebära ett uppgivande i det väsentliga av syftet med valet. Det urval av biskopskandidater, som med förslaget är avsett att stå Kungl. Maj:t till buds för utnämningen, skulle nämligen därigenom kunna bliva obehörigen begränsat, i det att kanske två av de föreslagna, vilka kommit med å förslaget enbart såsom fyll- nadsnamn och med stöd av enstaka stänkröster, kunna förutsättas, praktiskt ta- get, vara uteslutna från att komma i fråga att utnännas. Och använd utan rätt att med röstning endast på en säkra dennes val, är metoden så bristfällig, att den till och med möjliggör att någon, som mer än hälften av väljarna vilja ha utsedd, alls icke kommer med bland de tre valda.

Vid biskopsval i stift, där alla elektorerna samlas, är det ju icke heller nödvändigt, att var och en på en gång deklarerar, vilka tre han önskar skola komma i fråga. Man kan i stället ordna det så, att varje väljare först endast ger tillkännna, vem han helst vill ha till biskop. Man kan då se, om så stor enighet föreligger mellan väljarna, att avsaknaden av tillräckligt antal i den valomgången framförda kandidater tvingar till ytterligare val för att utse övriga kandidater för biskopstjänsten, eller om så många skilda, tillräckligt starkt representerade vota föreligga, att någon vidare röstning icke blir erforderlig.”

Vid remissbehandlingen blev den av Wohlin föreslagna röstningsproceduren föremål för åtskillig kritik. Sålunda anförde domkapitlet i Lund:

Vad den o promemorian föreslagna valordningen anginge, syntes denna domkapitlet vara synnerligen tillkrånglad och till sitt verkningssätt svår att bedöma. Skulle Kungl. Maj:ts rätt att vid utnämningen fritt välja mellan tre namn bevaras, syntes detta förutsätta, att valsedlarna också innehölle tre namn. Den enskilde väljaren borde icke sträva efter att till varje pris få sin kandidat igenom utan att medverka till att det efter hans uppfattning bästa trenamnsförslaget förelades för Kungl. Maj:t. Det skulle därvid villigt erkännas, att den nuvarande ordningen medförde vissa påtagliga olägenheter, i det att väljarna i regel hade en bestämd mening med den ordning, i vilken namnen placerades på sedlarna, men denna komme icke till uttryck vid sammanräkningen, utan det första förslagsrummet kunde komma att intas av en kandidat, som endast erhölet tredjerumsröster. Men denna olägenhet torde kunna avhjälpas. En undersökning borde emellertid företagas rörande de vägar, som därvid vore tänkbara. En möjlighet vore, att en graderad röstskala komme till användning, så att exempelvis en förstarumsröst erhölet tre gånger, en andrarumsröst två gånger så stort röstvärde som tredjerumsröst.

Länsstyrelsen i Uppsala anförde i fråga om valordningen bland annat följande:

Man syntes vara hänvisad att välja mellan två utvägar, antingen en procedur med tre namn på alla röstsedlarna och gradering av röstvärdet eller ett majoritetsval med samma röstvärde för alla namnen. I förra fallet tryggades minoritetens rätt, men valsättet innebär en uppmuntran till partigruppering. I det senare fallet föreläge den möjligheten att majoriteten utom huvudkandidaten kunde uppföra namn, som icke gärna kunde ifrågakomma, varigenom Kungl. Maj:ts utnämningrätt således beskures. Den hittillsvarande erfarenheten gäve icke stöd för sistnämnda farhågor. Om man likväl, innan det slutliga avgörandet skedde, ville sörja för att väljarna klart insåge de olika ståndpunkterna, kunde detta ske genom att man delade valhandlingen, såsom promemorian innehölle, i ett första och ett andra val, därvid vid första valet röstades om allenast en plats, men förslagsrum endast finge tilldelas den, som erhölet mer än hälften av de avgivna rösterna. Vid det andra valet skulle därefter de återstående förslagsrummen (efter omständigheterna två eller tre rum) besättas och röstsedlarna således upptaga två eller tre namn. Vid båda omröstningarna skulle alla röster gälla lika.

Såsom tidigare anförts framfördes vid *1949 års riksdag* frågan om en reformerad metod för röstsammanräkning vid biskopsval genom den av rektor S. Ohlön och lektor E. Sjö Dahl avgivna motionen (F. K. nr 1). Utöver den redogörelse för detta ärendes behandling, som kommittén tidigare lämnat, vill kommittén tillägga följande.

I sin kritik av gällande röstningsmetod hade motionärerna bland annat hänvisat till de två senaste biskopsvalen i Göteborg, därvid kandidater till biskopsämbetet, som framförts av betydande minoriteter bland de röstande, icke kunnat nå förslagsrum i konkurrens med de av majoriteten av de röstande såsom andra och tredje namn framförda kandidaterna. — Första lagutskottet framhöll i sitt utlåtande (nr 17) bland annat:

”Den proportionella valmetoden torde numera vara fast rotad i det allmänna medvetandet i vårt land. Enligt denna bör även vid val av det slag, som biskopsvalen utgöra, det namn som väljaren givit första rummet på sin valsedel tillerkännas ett högre röstvärde än de namn, som äro placerade längre ned å valsedeln. Samma skäl, som anförts för införande av en proportionell metod vid andra val, tala enligt utskottets mening också för att en dylik metod tillämpas vid val av biskop och ärkebiskop. Framför allt har det för utskottet framstått som ett bestämt önskemål att regler skapas, som bättre tillgodose minoriteternas intressen. Det nuvarande systemet har stundom även till följd, att andrahandsnamnen, vilkas bärare knappast av någon anses som allvarigare kandidater till ämbetet men som uppförts som fyllnadsnamn av ett stort antal röstande, komma att placeras främst på förslaget, medan de namn, mellan vilka striden egentligen står, kunna komma längre ned på förslaget eller helt utestängas från detta. Även ur denna synpunkt äro de nuvarande sammanräkningsreglerna mindre tillfredsställande. Bristerna i den gällande ordningen ha också någon gång påtalats av prästerskapets egna sammanslutningar.”

Såsom tidigare nämnts, utmynnade utskottets utlåtande i en hemställan om en allmän revision av biskopsvalsbestämmelserna, därvid utskottet betonade, att frågan om reglerna för röstsammanräkningen borde upptagas såsom en första och mest angelägen uppgift. Utskottet framhöll, att därest denna fråga kunde utan större olägenhet lösas isolerat från övriga frågor rörande biskopsvalens ordnande, borde särskilt förslag härom framläggas. Riksdagen godkände utskottets utlåtande och anhöll hos Kungl. Maj:t om utredning i ämnet (skr. nr 115).

Kap. 3. Översikt av gällande bestämmelser angående tillsättning av biskop i Danmark, Finland, Island och Norge

Danmark

Enligt 1922 års lag om tillsättning av biskopsämbete skall tillsättning av biskop i den danska folkkyrkan föregås av val. Tidigare hade biskoparna utsetts av Konungen utan föregånget val.

Ovannämnda lag, vari omfattande ändringar vidtagits år 1950, innehåller i huvudsak följande.

Behörig till biskopsämbete är allenast den som avlagt teologisk ämbetsexamen och i övrigt uppfyller villkoren för inträde i prästämbetet.

Rösträtt vid biskopsval tillkommer medlemmarna av menighetsråden (kyrkoråden) i stiftets församlingar. Menighetsråden bestå av församlingens fast anställda präster och sex till femton valda lekmän.

Valet får icke avse andra än dem som viss fastställd tid före valet blivit hos kyrkoministeriet anmälda såsom biskopskandidater av minst 5 % eller av 50 av de röstberättigade. Efter anmälningstidens utgång och sedan namnen å de anmälda biskopskandidaterna offentliggjorts, låter kyrkoministeriet uppgöra och tillställa de röstberättigade tryckta valsedlar, upptagande namnen å de i behörig ordning anmälda biskopskandidaterna, som icke hos ministeriet anmält önskan att icke komma i åtanke vid valet.

Valet sker inom varje menighetsråd för sig och tillgår på så sätt, att varje röstberättigad markerar det namn å valsedeln på vilken han avger sin röst. Varje röstberättigad får sålunda allenast rösta på en av de å valsedeln upptagna kandidaterna. Valsedlarna inläggas i slutna konvolut och översändas via prosten till kyrkoministeriet, som företager röstsammanräkning.

Den som vid valet erhållit mer än två tredjedelar av de avgivna rösterna skall av kyrkoministeriet "instilles" till utnämning av Konungen. Har ingen uppnått sådan majoritet i rösttal, äger kyrkoministeriet föreslå Konungen att till biskop utnämna en av dem, som vid valet undfått röster.

Finland

Bestämmelser om tillsättning av biskop och av ärkebiskop äro meddelade i §§ 369—383 i kyrkolagen för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Dessa bestämmelser överensstämman i huvudsak med de för biskops-

tillsättning i Sverige gällande föreskrifterna. Dock ingår — sedan år 1949 — i valförsamlingen för biskopsval ett betydande lekmannainslag.

Rösträtt vid biskopsval tillkommer domkapitlets ledamöter och tjänstemän, samtliga inom stiftet bosatta präster ävensom för stiftets församlingar särskilt utsedda valmän. För varje kyrkogäll (pastorat) utses en valman eller, om invånarantalet i gället uppgår till minst 15 000, två valmän. Valman utses av gällets kyrkoråd. Till valman må icke utses annan än den, som är valbar till ledamot i kyrkorådet.

Biskopsval förrättas, förutom i domkapitlet, i varje kontrakt i stiftet. Valen inom varje kontrakt, som äro gemensamma för kontraktets präster och valmän, hållas inför kontraktsprosten och omfatta jämväl röstsammanräkning. Präst eller valman, som är av laga förfall hindrad att inställa sig vid valet, äger före valet insända sin valsedel i förseglat konvolut till kontraktsprosten. Varje röstande skall å sin valsedel upptaga namnen å tre präster i den ordning, i vilken han önskar få dem uppförda på förslaget. Lekman är sålunda icke valbar till biskop.

Biskopsförslaget uppgöres av domkapitlet sålunda, att första förslagsrummet tilldelas den som flertalet väljande placerat i främsta rummet, andra förslagsrummet den av de övriga, som på första och andra rummen å valsedeln sammanlagt erhållit de flesta rösterna samt tredje förslagsrummet den av de återstående, som på de olika rummen å valsedeln sammanlagt erhållit de flesta rösterna.

Medgiver regeringen att den, som vunnit rum å förslaget, må på grund av hög ålder, sjuklighet eller andra viktiga skäl avsäga sig detta, skall nytt val om sålunda ledigt rum anställas.

Vid val av ärkebiskop äger samtliga biskopar och ordinarie domkapitelsledamöter i landets övriga stift deltaga; och skola deras röster sammanräknas med ärkestiftets röster.

Till ärkebiskop eller biskop äger Republikens President utnämna en av de tre å förslaget uppförda.

Island

Sedan år 1801 utgör Island i kyrkligt avseende ett stift med biskopen i Reykjavik som stiftschef. Förutom denne finnas två ordinationsbiskopar (vigslubiskupar), en för vardera av de två förutvarande stiften på Island. Dessa ordinationsbiskopar ha dock ingen annan biskoplig myndighet än att de vid vakans eller förfall för stiftschefen äga verkställa ordination av präst eller biskop.

Enligt gällande ordning tillsättes biskop i Islands stift efter val. Röstberättigade äro alla prästvigda, som inneha prästerlig tjänst eller tjänst som lärare vid teologisk fakultet. — Vid valet skall varje röstgäende å sin

valsedel upptaga tre namn, vilka tilldelas olika röstvärden efter den ordningsföljd, vari de upptagits å valsedeln. — Har någon vid valet erhållit röster av minst $\frac{3}{5}$ av de väljande skall han av regeringen utnännas till biskop. I annat fall äger regeringen utnämna en av de tre, som vid valet erhållit högsta antal röster.

Norge

Bestämmelser om tillsättning av biskop i den norska kyrkan återfinnas i §§ 57—62 i lov om Den norske kirkes ordning av år 1953. Enligt dessa bestämmelser skall utnämningen av biskop föregås av biskopsval men Konungen är vid utnämningen obunden av detta val. Tillsättningsproceduren innebär i huvudsak följande.

Innan biskopsval sker skall "bispedømmerådet", vilket i viss mån motsvarar domkapitlet i den svenska kyrkan, nämna tre till fem personer, som fylla de i lag bestämda villkoren för att utnännas till biskop och som av bispedømmerådet anses skickade till det lediga biskopsämbetet. För att utnännas till biskop fordras bl. a., att hava avlagt teologisk ämbetsexamen. Bispedømmerådets nomination har allenast till syfte att vara vägledande för de väljande.

Rösträtt vid biskopsval tillkomma

- a) alla präster, som inneha självständigt prästerligt ämbete i stiftet,
- b) prostar i rikets övriga stift,
- c) samtliga teologie professorer samt rektorer vid praktisk-teologiska seminarier i stiftet och
- d) varje menighetsråd (kyrkoråd) i stiftet.

I menighetsrådets val äger präst, som under a) avses, icke delta.

Valet avser tre biskopskandidater. Valsedlarna insändas direkt till kyrkodepartementet, som företager röstsammanräkning.

Sedan röstsammanräkningen verkställt, inhämtar kyrkodepartementet från samtliga biskopar i riket deras yttrande rörande vilka tre av dem, som vid valet undfått röster, som äro mest skickade till biskopsämbetet.

Kap. 4. Gällande rätt

Enligt 29 § *regeringsformen* äger Konungen till ärkebiskop och biskop utnämna en av de tre, som, i den ordning kyrkolagen stadgar, blivit föreslagna.

Kyrkolagens föreskrifter om biskopsval äro meddelade i lagens 20:e kapitel. — I 20:1 stadgas, att när biskopsämbete blivit ledigt, skall domkapitlet därom underrätta Kungl. Maj:t. Efter det Kungl. Maj:t därtill lämnat "tillåtelse och befallning" skall domkapitlet med "klerkeriet på deras samvete nämna sådana män, som de till ämbetet tycka vara för Guds kyrka och stiftet de nyttigaste, i lära och leverne skickligaste, de där frukta Gud, hava ett gott rykte, äro redliga och sannfärdiga, hata girigheten och vid akademier, gymnasier eller uti andra förnämna ämbeten hava gjort sig kunniga och väl förtjänta". — När valet skett, "hämtar kapitlet alla sedlarna tillhopa och uti ett register antecknar deras namn, som röster bekommit hava". Registret översändes därefter till Kungl. Maj:t som sedan utnämner en av de föreslagna. (K. L. 20:3).

Närmare bestämmelser om biskopsvalets förrättande och om biskopsförslagets upprättande äro meddelade i *kungl. förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval*. Av denna förordning, jämte i anslutning till densamma meddelade särskilda föreskrifter, framgår följande.

När biskopsämbete blivit ledigt, skall domkapitlet därom underrätta Kungl. Maj:t (1:o). Därvid skall, enligt K. Cirk. den 18 december 1789 om iakttagande av 20 kap. 1 § kyrkolagen rörande anmälan hos Kungl. Maj:t om inträffad biskopsledighet m. m., tillika förslag avgivas om tiden för valets anställande. — Sedan Kungl. Maj:t bestämt dag för valet utfärdar domkapitlet kungörelse om valet till kontraktsprostarna. Valet sker dels i domkapitlet och dels i varje kontrakt i stiftet. Det åligger kontraktsprosten att kalla envar i kontraktet röstberättigad att infinna sig till valet å av kontraktsprosten bestämd ort i kontraktet (2:o).

Behöriga att delta i biskopsval äro enligt K. L. 20:1 dels domkapitlets ledamöter dels ock "klerkeriet". — Jämlikt 2 § 5 mom. lagen den 13 november 1936 om domkapitel äga vid ärkebiskopsval eller biskopsval i stift, varest teologisk fakultet finnes, fakultetens samtliga professorer säte och stämma i domkapitlet. — Med klerkeriet avses enligt 3:o förordningen alla till prästämbetets utövning behöriga präster, som inom kontrakt i stiftet inneha ordinarie prästerlig tjänst eller sådan särskild prästerlig

tjänst, som i 47 § lagen den 7 december 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster avses, eller anställning vid allmän undervisningsanstalt ävensom annan till prästämbetets utövning behörig, inom stiftet tjänstgörande präst, som är kyrkoskriven inom kontrakt i stiftet (3:o). — Vid val inom kontrakt är personlig inställelse icke ovillkorlig. Den som är av laga förfall hindrad att infinna sig, kan före valet till kontraktsposten insända sin röstsedel i slutet kuvert med påskrift om innehållet (6:o).

Valhandlingen i kontrakt inledes med gudstjänst (4:o). — Valet förrättas med slutna sedlar. Varje röstsedel skall upptaga tre otvetydiga namn, eljest är den ogiltig (6:o och 8:o). — De tre å röstsedeln upptagna namnen äga lika röstvärde. Den ordning, i vilken namnen upptagits å röstsedeln, saknar sålunda betydelse för valutgången. — Efter röstavgivningens avslutande samt sedan inkomna röstsedelsförsändelser öppnats och däri inneliggande röstsedlar uttagits olästa (6:o), sker sammanräkning. — Över valet föres protokoll, vari antecknas de röstande, antalet röstsedlar och namnen på dem, som undfått röster. Sedan protokollet justerats och underskrivits av de vid valet närvarande, insändes detsamma till domkapitlet (7:o).

Samma dag, som valet i kontrakten äger rum, sker röstningen i domkapitlet. De därvid avgivna röstsedlarna öppnas dock icke utan förseglas, till dess valprotokollen från kontrakten inkommit (9:o).

Sedan samtliga valprotokoll inkommit till domkapitlet företages därstädes röstsammanräkning. Därvid antecknas i protokollet deras namn och rösttal, som erhållit röster enligt valprotokollen från kontrakten samt enligt de i detta sammanhang öppnade röstsedlarna från valet i domkapitlet. Sammanräkningen utmynnar i ett förslag, upptagande de tre, som erhållit högsta rösttalen. Hava två, som icke båda kunna beredas rum å förslaget, erhållit samma rösttal, skiljes mellan dem genom lottning (10:o). — Från de på förslaget uppförda införskaffar domkapitlet uppgifter om deras ålder och tjänsteförrättningar (K. Cirk. den 1 april 1807 om meritförteckningar vid angivande av förslag till biskop), varefter protokollet rörande sammanräkningen och det upprättade förslaget jämte nyssnämnda meritförteckningar översändas till Kungl. Maj:t.

Allmän motivering

Kap. 5. Lekmännens medverkan i biskopsval

I de åt kommittén givna direktiven utgår departementschefen från att valförsamlingen skall omfatta såväl präster som lekmän. Kommittén har likväl ansett sig böra motivera, varför den ansluter sig till departementschefens uppfattning att, jämte prästerliga väljare, lekmän böra delta i biskopsval.

Såsom framgått av den historiska redogörelsen deltog till en början lekmän i biskopsval i den svenska kyrkan liksom i den västerländska kristna kyrkan i övrigt. En sådan ordning var emellertid oförenlig med den kanoniska rätten. Enligt denna fanns intet utrymme för lekmanamedverkan i kyrkostyrelsen. Sedan den kanoniska rättens regler vunnit erkännande i vårt land och domkapitlen blivit ett led i den romerska kyrkans hierarkiskt uppbyggda organisation, blevo biskopsvalen en uppgift för dessa myndigheter.

Reformationen bevarade i stort sett den medeltida svenska kyrkans organisation. Sålunda bibehölls inom den svenska kyrkan, i motsats till vad fallet var i de flesta andra lutherska kyrkor, biskopsämbetet. Att kontinuiteten med den medeltida kyrkan bevarades på denna punkt blev av särskild betydelse för den svenska reformationskyrkans fortsatta utveckling. Framför allt på grund härav bevarades i kyrkostyrelsen ett större mått av prästerligt inflytande än vad fallet var i flertalet andra reformationskyrkor. Den högsta kyrkostyrelsen utövades dock av konungen och låg sålunda i lekmanahänder. — Däremot innebar reformationen att domkapitelsinstitutionen tillbakaträngdes från sin tidigare roll inom kyrkostyrelsen. Då riktlinjerna för kyrkans författning skulle uppdragas hade de medeltida prelatkapitlen försvunnit och någon önskan att i förändrad form återuppliva desamma synes icke hava förefunnits. Vår första evangeliska kyrkoordning — 1571 års kyrkoordning — innehöll ej heller några bestämmelser om domkapitelsinstitutionen.

Då Laurentius Petri utformade bestämmelsen om biskopsval i nämnda kyrkoordning, hade han helst velat återgå till de förhållanden, som rådde i fornkyrkan, d. v. s. låta menigheten välja såväl biskopar som andra "kyrko-tjänare". Han ansåg emellertid av två skäl detta icke möjligt. Dels voro stiftet för stora, dels funnos bland menige man få, "som någon kunskap hava kunna om de personer, som bäst skulle tjäna till sådana ämbeten".

Laurentius Petri ansåg därför bäst att låta överheten bestämma, vilka som skulle deltaga i biskopsvalet. Utifrån denna synpunkt utformades stadgandet, att valet skulle förrättas av "några tillskickade personer av klerkeriet och andra, som i sakerne något äro förfarne". Ehuru bestämmelsen icke fick någon praktisk betydelse — den ströks dessutom redan i Nova ordinantia av 1575 — var den dock av principiell vikt som ett uttryck för de svenska reformatorernas kyrkobegrepp, såsom detta utformats i treståndsläran. Enligt denna skulle samtliga tre stånd — läroståndet (präreståndet), värjoståndet (överheten) och näro- eller husståndet (lekmännen) få sin andel i kyrkoregementet. Den utformning, treståndsläran fick av 1600-talets ortodoxa uppfattning, innebar emellertid, att vid sidan av överheten endast läroståndet tillerkändes aktiv uppgift (lärare), under det att husståndet (lekmännen) ansågs ha endast en passiv uppgift (åhörare). Det lyckades emellertid icke för det ortodoxa prästerskapet att i alla avseenden få denna uppfattning tillämpad i praktiken. Sålunda vidmakthölls ifråga om prästvalen — om också under ständiga konflikter — principen om församlingens valrätt. Icke heller i fråga om biskopsvalen var tanken på ett lekmannainflytande helt glömd. Under det arbete på en komplettering av 1571 års kyrkoordning, vilket slutligen utmynnade i 1686 års kyrkolag, framfördes från skilda håll förslag om ett dylikt inflytande. I kyrkolagen kom emellertid, vad angick biskopsvalen, den ortodoxa prästerliga uppfattningen att segra. För en lekmannamedverkan fanns i nämnda hänseende ingen plats. Förhållandet sammanhängde med att enligt den i 1686 års kyrkolag kodifierade praxis angående tillsättning av biskop konungen ägde utnämnda biskopar utan föregånget val och ej heller var bunden av valutgången. Så länge denna praxis tillämpades fanns ej heller från överhetens sida något intresse för lekmäns deltagande i biskopsval.

Med enväldets fall blevo emellertid biskopsvalsbestämmelserna radikalt ändrade. Ut i 1720 års regeringsform infördes den fortfarande gällande bestämmelsen att biskopstillsättningar alltid skulle föregås av stiftets val och att konungens utnämningrätt skulle begränsas till en av de tre, som genom valet uppförts å biskopsförslaget. Härigenom hade frågan om lekmannamedverkan i biskopsval kommit i ett annat läge än tidigare. Kravet på en dylik medverkan framfördes emellertid endast från pietistiskt håll och ingick som ett led i strävandet att överhuvudtaget tillerkänna lekmännen ett väsentligt inflytande i kyrkostyrelsen. Det är härvid betecknande, att de pietistiska reformsträvorna åberopade förhållandena i fornkyrkan och hävdade, att reformationens syfte varit en återgång till dessa. Då det ortodoxa prästerskapet lyckades avvärja det pietistiska angreppet, innebar detta även, att kravet på ökat lekmannainflytande vid biskopsvalen avvisades för att icke återkomma förrän efter bortåt halvtannat århundrade.

Då vid 1800-talets mitt i olika sammanhang frågan väcktes om ökad lekmannamedverkan i kyrkostyrelsen, hade detta i viss mån sin grund i infly-

telser från de reformerta kyrkorna, uti vilka lekmännen beretts ett betydande inflytande. Vid behandlingen under senare tid av frågan om lekmäns medverkan i biskopsval har såsom huvudargument härför åberopats att en sådan medverkan skulle bidraga till stärkandet av lekmännens ansvar för kyrkans uppgift.

Kommittén ansluter sig till denna ståndpunkt. Principen om inflytande vid biskopsval jämväl för kyrkans lekmän kom till uttryck i vår första evangeliska kyrkoordning och står i full överensstämmelse med grundsatser, som i vår kyrkoförfattning aldrig helt uppgivits sedan reformationsverkets genomförande. En reform i syfte att bereda lekmän ökat inflytande vid biskopsval skulle sålunda stå i samklang med principen om de kristnas allmänna prästadöme. Reformen torde snarare böra fattas såsom en restauration av kyrkoförfattningen i evangelisk anda än som införande av en principiell nyhet i densamma. För det närvarande är valförsamlingen vid biskopsval det enda kollektiva organ inom kyrkostyrelsen, som i stort sett saknar lekmannainslag. Det bör observeras, att lekmän medverka i biskopsval i våra grannländers evangeliska kyrkor.

Enligt kommitténs mening skulle en vidgad medverkan av lekmän i biskopsval innebära ett stärkande av episkopatets kyrkliga betydelse genom att understryka att biskopen är icke blott prästerskapets utan även kyrkans lekmannamedlemmars andlige ledare. Reformen skulle bidraga till att öka lekmännens ansvar för kyrkans gärning och uppgifter och sålunda vara ägnad att stärka kyrkans ställning i samhället.

Uti de invändningar av principiell art, som anförts mot den föreslagna reformen, har man i huvudsak hänvisat till uppfattningen om "prästerskapets urgamla rätt" att välja biskop och till det personliga förhållande i vilket biskopen står till sitt prästerskap ävensom till lekmännens bristande förutsättningar för att delta i valet. Vidare har framförts farhågor för biskopsvalens politisering.

Beträffande uppfattningen om biskopsvalet såsom en "prästerlig rättighet" vill kommittén anföra följande. Väl har den för biskopsval sammanställt valförsamlingen alltsedan den senare medeltiden i huvudsak bestått av medlemmar av clerus, men — om man bortser från utvecklingen under senare tid — har den primära grunden för rösträtten vid biskopsval icke vilat på medlemskapet av lärostandet utan främst på andra omständigheter, såsom medlemskap av biskopskollegiet, av domkapitlet eller av riksdagens prästestånd. Då biskopsvalen under 1600-talet alltmera tenderade till att åter bliva en stiftets angelägenhet, erhöll stiftsprästerskapets representation vid valet en växande betydelse. Från frihetstidens början kan denna representation sägas helt dominera biskopsvalet. Det var emellertid icke i egenskap av innehavare av prästämbetet som prästerna intill år 1916 utövade rösträtt vid biskopsval utan i egenskap av innehavare eller utövare av vissa prästerliga tjänster i stiftet.

Uppfattningen om biskopsvalet såsom en "prästerlig rättighet" har emellertid fått prägla de ändringar av rösträttsbestämmelserna i 1759 års biskopsvalsförordning som under senaste tid vidtagits. — Den utsträckning av den prästerliga rösträtten vid biskopsval till samtliga ordinarie präster och deras vikarier, som vidtogs år 1899, hade tillkommit på riksdagens initiativ och innebar, att varje ordinarie prästerlig tjänst i stiftet ägde vara företrädd vid biskopsvalet. Då rösträtten enligt 1899 års lagändring fortfarande knöts till innehavet eller utövandet av vissa prästerliga tjänster i stiftet, innebar lagändringen ingen principiell nyhet i förhållande till 1759 års biskopsvalsförordnings ursprungliga bestämmelser. — Genom 1916 års lagändring utsträcktes rösträtten till samtliga inom stiftet kyrkskrivna och till prästämbetets utövning behöriga personer. Reformen torde fattas som uttryck för en eftergift åt uppfattningen om biskopsvalet såsom främst en prästerlig angelägenhet. — Genom 1942 års lagändring inskränktes såtillvida den prästerliga rösträtten, att pensionerade präster samt präster utan tjänst eller förordnande förlorade sin rösträtt.

Av det personliga förhållandet mellan biskopen och det honom underställda stiftsprästerskapet följer givetvis, att biskopstillsättningen omfattas med ett särskilt intresse av stiftsprästerskapet. Men biskopen är icke stiftsprästernas förtroendeman. Vål utgör uppgiften som pastor pastorum en väsentlig sida av biskopens pastoralas uppgifter, men såsom innehavare av kyrkans högsta ämbete är biskopen icke blott stiftsprästernas förman utan främst stiftskyrkans ledare. I nutiden har biskopsämbetet snarast fått en större betydelse än tidigare. Kraven på dess avskaffande, som med styrka framfördes före representationsreformen 1865—1866 och tillkomsten av kyrkomötet, ha så gott som helt förstummats. Till denna utveckling har bidragit genombrytandet av det s. k. parokialsystemet i det inre kyrkolivet, vilket innebär, att det kyrkliga arbetet icke på samma sätt som tidigare är bundet inom lokalförsamlingarnas yttre ram. Det kräver en vidare sfär än den enskilda församlingen och en ledare med vidare utsikt än sockenprästens. Vidare har utvecklingen medfört en koncentration av biskopsämbetets uppgifter till den andliga ledningens område. Härtill kommer, att de nutida enhetssträvandena givit ny verklighet åt tanken om biskopen som kyrkoenhetens representant. Den aktivisering av biskopsämbetets uppgifter, som under senare tid ägt rum, har mer än tidigare betonat, att biskopen icke blott är stiftsprästernas utan även lekmännens biskop. — Den omständigheten, att biskopen är stiftsprästernas förman, torde icke kunna åberopas såsom argument för att stiftsprästerskapet ensamt skall utgöra valförsamling.

Mot lekmäns deltagande i biskopsval har anförts, att lekmän icke besitter nödiga förutsättningar att bedöma det ifrågakomna personvalet. Argumentet kan anföras — och anfördes framför allt under 1600- och 1700-talen — även i fråga om lekmännens deltagande i prästvalen. Att det an-

fördes av Laurentius Petri som ett skäl emot ett allmänt deltagande i biskopsval av menigheten kan icke vara avgörande. Förhållandena äro nu helt andra än på 1500-talet. Bland annat befann sig representationsprincipen vid organiserandet av val då ännu i sin linda. Kommunikationerna och andra möjligheter till kontakt voro icke på långt när så utvecklade som i våra dagar. Såsom nämnda argument numera utformats innebär det ytterst, att lämpligheten av lekmäns medverkan i kyrkostyrelsen över huvud sättes i fråga. Kommittén kan icke dela en dylik uppfattning. Den bedömning det vid biskopsvalet är fråga om — personvalet till en hög post i ledande ställning — låter sig icke bestämmas utifrån formella eller fackmässigt betonade grunder. Den speciella sakkunskap för personvalets bedömande, som förefinnes hos de mera erfarna stiftsprästerna, torde dessutom komma att i betydande grad göra sig gällande vid valet, även om valförsamlingen erhåller ett väsentligt inslag av lekmän.

Det har hävdats, att ett lekmannainslag i valförsamlingen skulle medföra fara för valets politisering. Därest härmed avses att ovidkommande synpunkter kunna komma att läggas på valet, vill kommittén framhålla, att det icke är lekmännens medverkan i och för sig som aktualiserar en sådan fara, utan en dylik föreligger endast i den mån som valförsamlingens konstruktion och sättet för valförsamlingens utseende icke äro avpassade med strängt hänsynstagande till den speciella uppgift, som är valförsamlingen förelagd.

Uti de för kommitténs arbete givna direktiven har förutsatts, att lekmäns medverkan i biskopsval icke lämpligen kan ske i annan form än genom indirekta val. Kommittén delar denna uppfattning. En jämförelse med de omedelbara prästvalen är här utesluten. Vid biskopsvalen är det fråga om att uppgöra ett förslag, inom vilket Kungl. Maj:t har att utse biskop. Vid prästval är det fråga om val mellan personer, som domkapitlet prövat äga den förmåga och de egenskaper, vilka erfordras för tjänstens bestående.

Det torde vara uppenbart, att förhållandet mellan de båda grupperna av väljare — präster och lekmän — vilka enligt kommitténs direktiv skola ingå i valförsamlingen vid biskopsval, bör avvägas så, att envar av grupperna erhåller ett icke oväsentligt inflytande vid valet. De båda grupperna representera emellertid icke skilda åsikter och intressen utan böra betraktas såsom en organisk enhet representerande kyrkans intresse.

De förslag, som under senare tid framförts i syfte att bereda lekmän inflytande vid biskopsval, hava utgått från att präster och lekmän böra äga lika inflytande vid valet. Vid frågans behandling har denna ståndpunkt — i den mån ett ökat inflytande för lekmännen vid biskopsval överhuvud accepterats — i allmänhet godtagits. Från vissa håll ha dock anförts skäl för en viss övervikt för det prästerliga inflytandet vid valet, därvid främst

åberopats prästernas särskilda förutsättningar för personvalets bedömande. Enligt kommitténs mening kan man emellertid räkna med att den prästerliga representationen — utan att beredas nominell övervikt vid valet — kommer att i betydande grad göra sig gällande vid detta. Vad som främst bör beaktas vid bestämmandet av valförsamlingens sammansättning är behovet av viss mångsidighet hos valförsamlingen och att denna i görligaste mån blir ett uttryck för den fond av erfarenhet, omdöme och insikt med avseende å den föreliggande uppgiften, som finnes bland såväl präster som lekmän inom kyrkan. För att tillgodose detta är frågan om relationen mellan den prästerliga delen och lekmannadelen av valförsamlingen av underordnad betydelse. Det viktigaste är, att båda delarna av valförsamlingen motsvara de krav, som böra ställas på den. Frågans praktiska lösning fordrar emellertid ett konkret ställningstagande till proportionen mellan den prästerliga delen och lekmannadelen av valförsamlingen. Enligt kommitténs mening torde det vara tillfyllest, att vid avvägningen mellan prästernas och lekmännens representation i valförsamlingen utgå från den synpunkten, att prästernas och lekmännens inflytande i valförsamlingen bör i stort sett vara lika.

Kap. 6. Valförsamlingens allmänna struktur

Enligt gällande bestämmelser utgöres valförsamlingen vid biskopsval av domkapitlets ledamöter och stiftsprästerskapet. I ett stift av normal storlek uppgår valförsamlingen till mellan 200 och 300 personer, därav i regel tre lekmän (domkapitelsledamöter). Vid valet äga alla röstande lika röst. Valet företages vid ett flertal skilda förrättningar, nämligen i domkapitlet av domkapitlets ledamöter och i varje kontrakt av stiftspräster. Det av domkapitlet upprättade biskopsförslaget grundas på de sammanräknade röstsiffrorna från valförrättningarna i kontrakten och i domkapitlet.

Såsom kommittén i det föregående framhållit, bör en reformerad ordning för biskopsvalen bygga på principen om prästernas och lekmännens lika eller i huvudsak lika inflytande vid desamma. För valordningens struktur och verkningsrätt blir denna princip av fundamental betydelse.

I de för kommittén utfärdade direktiven har förutsatts, att lekmännens medverkan vid biskopsval icke lämpligen kan ske i annan form än genom indirekta val samt att lekmännens representanter i valförsamlingen böra utses genom en valmetod, som bygger på medverkan av församlingarnas organ. — Däremot har icke lämnats några för kommitténs arbete bindande anvisningar rörande den valmetod, som vid den reformerade ordningen bör tillämpas med avseende å stiftspräster. Detta spörsmål har i direktiven icke på annat sätt berörts än att däri framhållits, att i samband med ställningstagande till avvägningen mellan lekmannarepresentationen och den prästerliga representationen vid valet uppkommer spörsmålet, huruvida en valreform kan genomföras med bibehållande av prästernas direkta rösträtt.

I de tidigare förslag som framlagts till en reformerad ordning för biskopsvalen i syfte att bereda lika inflytande vid valet åt präster och lekmän har man utgått från att valet skulle förrättas av i huvudsak lika antal prästerliga väljare och lekmannaväljare. Antalet väljare har därvid fått bestämmas av den valmetod, som ansetts böra ligga till grund för prästernas medverkan i valet. — I de inom kyrkomötet framlagda förslag, vari förutsatts, att prästerna skulle bibehållas vid sin direkta valrätt, har antalet lekmannaväljare föreslagits skola i stort sett motsvara antalet vid valet röstberättigade präster. — Enligt det av kammarrådet T. Wohlin år 1937 framlagda förslaget, som förutsatte, att prästernas direkta rösträtt skulle upphöra, skulle såväl prästerna som lekmännen re-

presenteras vid biskopsvalet genom särskilt utsedda elektor. I flertalet stift skulle valförsamlingen utgöras av domkapitlets ledamöter samt 20 prästerliga elektor och 20 lekmannaelektor. Biskopsvalet skulle hållas vid en för samtliga medlemmar av valförsamlingen gemensam valförrättning i stiftstaden. Av de vid förslaget fogade motiven framginge, att förslagsställaren med den låga numerären hos valförsamlingen jämväl avsett att tillgodose syftet att öka domkapitelsledamöternas inflytande vid biskopsvalet.

Av remissbehandlingen av det Wohllinska förslaget framgår, att de invändningar som framställts mot detsamma främst gällde förslaget om avskaffandet av prästernas direkta rösträtt. Sålunda motsatte sig de kyrkliga myndigheterna genomgående och icke utan skärpa en reform i dylikt avseende.

Innan kommittén går att uppdraga de grundläggande linjerna för valförsamlingens konstruktion synes ställning böra tagas till spörsmålet huruvida ett lika inflytande vid valet för präster och lekmän är möjligt med ett valsysteem, som förutsätter att stiftsprästernas direkta rösträtt bibehålles under det att lekmännen medverka i valet enligt indirekt valmetod. — Enligt kommitténs mening föreligger icke något principiellt hinder mot ett sådant valsysteem. Det samlade stiftsprästernaskapet är icke en menighet. Det kan sålunda icke vara omotiverat med direkt valmetod för stiftsprästerna och indirekt valmetod för lekmännen.

Då kommittén anser, att avskaffandet av prästernas direkta rösträtt icke är av fundamental betydelse för att åvägabringa en biskopsvalreform i det syfte, varom här är fråga, och då kommittén förutsätter, att den allmänna inställningen bland prästerskapet alltjämt är starkt positiv för ett bibehållande av prästernas direkta rösträtt har kommittén icke ansett sig böra förordad ett förslag av det Wohllinskas natur.

Vid ett ställningstagande till den praktiska utformningen av ett valsysteem, som förutsätter direkt valmetod för prästerna och indirekt valmetod för lekmännen, bör det observeras, att ett likvärdigt inflytande för präster och lekmän på valutgången icke med nödvändighet förutsätter överensstämmelse i antal väljare från vardera gruppen. En sådan överensstämmelse är visserligen erforderlig, därest valutgången skall direkt grundas på en summering av samtliga väljares röster och alla väljare äga lika röst. Genom att för biskopsvalen tillämpa ett valsysteem, som icke förbindes med båda sistnämnda förutsättningar, kunna de båda gruppernas lika inflytande tillgodoses utan att grupperna överensstämma i numeriskt hänseende. Ett sådant valsysteem förutsätter antingen att de båda grupperna var för sig förrätta biskopsval eller att skilda röstvärden tillämpas för de prästerliga väljarnas och lekmannaväljarnas röster. Då sistnämnda förfaringssätt av såväl principiella som praktiska skäl icke bör komma ifråga, torde i förevarande hänseende annan metod icke stå till buds, än att präster och lekmän

förrätta skilda val och att biskopsförslagets upprättande grundas på en sammanställning av de båda gruppernas för den slutliga utgången likvärdiga valresultat. — En dylik anordning skulle medföra den fördelen, att antalet lekmannaväljare kunde nedbringas till en bråkdel av antalet prästerliga väljare. För att utröna hur ett dylikt valsysteem skulle gestalta sig, har kommittén låtit utarbete ett förslag i enlighet därmed. Detta förslag, som närmare redovisas i en vid betänkandet fogad bilaga, innebär, att prästernas direkta rösträtt bibehålles i huvudsaklig överensstämmelse med gällande bestämmelser samt att stiftets lekmän representeras vid valet genom en relativt fåtalig elektorskorporation. Elektorerna skulle utses kontraktvis — en till tre elektorer i varje kontrakt — av särskilda delegerade för kontraktets församlingar. — Kommittén har emellertid kommit till det resultatet, att ett sådant valsysteem ger anledning till vissa betänkligheter. Bl. a. utesluter systemet en kontakt mellan lekmanna- och prästerliga väljare omedelbart före valet. Därutöver vill kommittén framhålla följande.

Kommittén anser det vara av stor vikt, att utformningen av en valreform i syfte att tilldela lekmännen ett med prästerna likvärdigt inflytande på biskopsvalets utgång icke sker på sådant sätt, att den bidrager till en oriktig uppfattning av förhållandet mellan präster och lekmän såsom skilda element inom kyrkan. Det är vidare av vikt, att den reformerade valorganisationen och valproceduren erhåller enklast möjliga utformning samt, i den utsträckning det är möjligt, bygger på den bestående kyrkliga organisationens grund.

För att tillgodose anförda syftemål har kommittén ansett det erforderligt, att den förutsatta pariteten mellan prästernas och lekmännens inflytande på biskopsvalets slutliga utgång jämväl bör komma till uttryck i valförsamlingens numeriska sammansättning. En sådan förutsättning behöver dock icke innebära, att antalet präster och lekmän i valförsamlingen är exakt lika. Det torde vara tillfyllest, att de båda gruppernas numerär väsentligen överensstämmer med varandra.

Bibehålles prästerna vid sin direkta rösträtt, skulle en bestämning av antalet präster och lekmän i valförsamlingen, på sätt nyss sagts, innebära en fördubbling av den nuvarande valförsamlingens numerär. I ett stift av normal storlek skulle sålunda valförsamlingen uppgå till omkring 250 präster och lika många lekmän eller sammanlagt omkring 500 personer. I Lunds stift skulle valförsamlingen uppgå till ej mindre än omkring 800 personer. Då det helt visst skulle stöta på betydande praktiska svårigheter att låta valförsamlingar av nämnda storleksordningar verkställa biskopsval vid en för samtliga väljare i stiftet gemensam valförrättning, torde i förevarande fall ingen annan utväg vara framkomlig, än att biskopsvalet finge förrättas vid skilda förrättningar för olika delar av valförsamlingen. Valresultatet skulle därefter grundas på en summering av de vid de skilda valförrättningarna avgivna rösterna.

Ett på flera skilda valförrättningar uppdelat biskopsval har emellertid den olägenheten, att någon omedelbar kontakt mellan samtliga väljare för överläggningar rörande det förestående valet icke kan förekomma. En sådan omedelbar kontakt mellan samtliga väljare föreligger visserligen icke enligt nuvarande valsystem. Behovet härav är dock mindre trängande, då valförsamlingen utgöres — i allt väsentligt — av stiftsprästerna. Dessa torde få anses äga andra möjligheter än tillfälligt utsedda lekmanna-väljare att inbördes överlägga rörande det förestående valet. Skulle den reformerade valförsamlingen få en sammansättning som här förutsatts, kommer emellertid behovet av inbördes kontakt mellan väljarna att bli mera framträdande. Enligt kommitténs förmenande synes dock det förhållandet, att en sådan kontakt mellan samtliga väljare icke kan erhållas vid den här föreslagna ordningen för valet, icke vara av någon avgörande betydelse. Gemensamma överläggningar inom en valförsamling av den storleksordning, varom här är fråga kunna näppeligen leda till åsyftat resultat.

Skall biskopsvalet ske vid ett flertal skilda valförrättningar torde den nuvarande ordningen med valförrättningar kontraktvis vara den mest ändamålsenliga. Dessa förrättningar böra vara gemensamma för präster och lekmän. En sådan metod, som överensstämmer med det vid biskopsval i Finland gällande systemet, omöjliggör visserligen den önskvärda omedelbara kontakten mellan samtliga väljare. Däremot innebär metoden, att stiftets präster och lekmannarepresentanter kontraktvis äga möjlighet till gemensamma överläggningar i omedelbar anslutning till valet. Denna möjlighet befordras ytterligare därav att antalet väljare vid varje valförrättning blir förhållandevis begränsat, i medeltal 30 väljare per kontrakt, därav hälften präster och hälften lekmän. Med hänsyn härtill anser kommittén att en metod, som förutsätter valförrättningar kontraktvis, gemensamma för såväl präster som lekmän, är att föredraga framför en metod med skilda valförrättningar för präster och lekmän.

Kommittén vill sammanfatta sitt ställningstagande till spørsmålet om huruvida en biskopsvalsreform byggd på principen om lika inflytande vid valet för kyrkans präster och lekmän kan genomföras med bibehållande av stiftsprästernas nuvarande direkta rösträtt, sålunda:

Något principiellt hinder möter icke för en valordning, som förutsätter medverkan av prästerna medelst direkt valmetod och av lekmännen medelst indirekt valmetod. I det förestående ha de praktiska möjligheterna för genomförandet av en valordning i enlighet med angivna förutsättningar redovisats. Resultatet har blivit, att en sådan valordning kan åstadkommas såsom en utbyggnad på den nuvarande valorganisationens grund. För sin del vill kommittén förorda en sådan ordning i enlighet med följande riktlinjer.

Det lika inflytandet för präster och lekmän bör i princip innebära, att präster och lekmän ingå i valförsamlingen till lika antal och att alla

röstägande äga lika röst. Valförsamlingens numerär motsvarar sålunda dubbla antalet vid valet röstberättigade präster. Då en valförsamling av denna storleksordning av praktiska skäl icke lämpligen bör sammandragas till en för samtliga väljare gemensam valförrättning, är det mest ändamålsenligt, att valet hålles vid skilda valförrättningar för olika delar av stiftet. Valförsamlingens fördelning på avdelningar bör ske efter regional indelningsgrund liksom enligt nu gällande bestämmelser. Sålunda bör valet förrättas inom domkapitlet av domkapitlets ledamöter samt inom varje kontrakt av kontraktets präster och lekmannarepresentanter, därvid dock bör tillses, att ingen äger utöva rösträtt vid mer än en valförrättning. Valets utgång bör grundas på de sammanräknade röstsiffrorna från samtliga valförrättningar.

Mot den här skisserade ordningen kan erinras, att de väljandes stora antal nödvändiggör, att valet hålles vid ett stort antal skilda valförrättningar för olika delar av stiftet. Härav följer, att någon omedelbar kontakt i samband med valet icke kan åvägabringas mellan valförsamlingens samtliga medlemmar. En valordning som möjliggör en sådan kontakt förutsätter emellertid en stark begränsning av valförsamlingens numerär. Det är dock icke möjligt att nedbringa de väljandes antal, därest prästernas direkta rösträtt skall bibehållas och paritet upprätthållas mellan antalet präster och lekmän i valförsamlingen.

Kap. 7. Den prästerliga rösträtten

Kommittén har, såsom framgått av innehållet i kap. 6 härövan, förordat en ordning för biskopsvalen, som förutsätter att prästerna i princip bibehållas vid sin nuvarande direkta rösträtt.

Enligt den ursprungliga lydelsen av 3:e punkten i 1759 års biskopsvalsförordning var prästernas rösträtt begränsad till i huvudsak kyrkoherdarna och en komminister (äldste kaplanen) i varje pastorat. Av de icke-ordinarie prästerna ägde allenast "vice pastorer som förestå någon ledig församling" rösträtt. Med sistnämnda kategori avsågs sådana vice pastorer, som förestodo obesatta kyrkoherdetjänster. Rösträtt vid biskopsval tillkom sålunda varken andra vikarier, därest sådana förordnades, eller ämbetsbiträden (hjälppräster). Ej heller tillkom rösträtt präster, som voro anställda vid det allmänna undervisningsväsendet, såvida icke sådan rätt tillkom dem såsom innehavare av kyrkoherdeprebende. Under senare hälften av 1700-talet var prästbeståndet i riket ovanligt högt. År 1790 synes antalet präster i riket (utom Finland) hava uppgått till cirka 3.600. År 1955 utgjorde antalet präster i aktiv församlingstjänst i riket cirka 2.800. Visserligen torde antalet kyrkoherdetjänster i rikets södra och mellersta kulturbygder vid förstnämnda tidpunkt hava uppgått till betydligt större antal än för närvarande, men man torde dock böra antaga, att en betydande del av församlingsprästerna i aktiv tjänst då utgjordes av sådana icke-ordinarie präster, vilka saknade rösträtt vid biskopsval.

Genom den år 1899 vidtagna ändringen i biskopsvalsförordningen utvidgades rösträtten till att omfatta samtliga innehavare av ordinarie prästerliga tjänster och vikarier å sådana tjänster. Med anledning av framställningar av 1909 och 1915 års kyrkomöten utvidgades år 1916 rösträtten till att omfatta alla inom stiftet kyrkoskrivna till prästämbetets utövning behöriga prästmän. Härigenom blev rösträtten i princip knuten till innehavet av prästämbetet.

Genom lagen den 1 april 1942 (nr 160) erhöll 3:e punkten av 1759 års biskopsvalsförordning sin nu gällande lydelse. Rösträtt vid biskopsval tillkommer numera alla till prästämbetets utövning behöriga präster, som inom stiftet inneha ordinarie prästerlig tjänst eller sådan särskild prästerlig tjänst, som i 47 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster avses (kyrkoadjunktstjänster samt prästerliga tjänster vid krigsmakten, sjukhus, fängelser m. m.), ävensom annan till prästämbetets utövning behörig

inom stiftet tjänstgörande prästman, som är inom kontraktet kyrkoskriven. Genom 1942 års lagstiftningsåtgärd har sålunda rösträtten i princip åter knutits till innehavet eller utövandet av prästerlig tjänst eller tjänst vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet.

Gällande bestämmelser hänföra sålunda de vid biskopsval röstberättigade prästerna till följande fyra grupper, nämligen

- a) innehavare av ordinarie prästerlig tjänst i stiftet,
- b) innehavare av inom stiftet stationerad sådan särskild prästerlig tjänst, som i 47 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster avses,
- c) innehavare av anställning vid inom stiftet belägen allmän undervisningsanstalt och
- d) annan inom stiftet tjänstgörande och kyrkoskriven prästman.

Utformningen av gällande bestämmelser är enligt kommitténs mening icke tillfredsställande. Stadgandets brister i formellt hänseende ha under senare tid särskilt framträtt, vilket kan sägas sammanhänga med den pågående tjänsteorganisatoriska utvecklingen på kyrkans och undervisningsväsendets område. Numera saknas sålunda erforderlig kongruens mellan 1759 års förordnings och övriga i detta sammanhang aktuella författningars beteckningar för tjänster, tjänsteutövning och anställningsformer. Ej heller ger 1759 års förordning erforderlig ledning vid bedömandet av rösträtten för präster, som utöva prästerlig verksamhet utanför stiftsorganisationens ram. Vidare ha delade meningar uppstått rörande tolkningen av uttrycket "allmän undervisningsanstalt".

I detta sammanhang vill kommittén redogöra för bestämmelserna rörande den prästerliga rösträtten vid val av prästerligt ombud i kyrkomötet samt vid val av en prästerlig ledamot av domkapitlet.

Rösträtt vid val av prästerligt ombud i kyrkomötet tillkommer jämlikt 5 § 1 mom. kyrkomötesförordningen envar inom stiftet kyrkoskriven präst, som är behörig att utöva prästämbetet. — Vid val av en prästerlig ledamot av domkapitlet tillkommer jämlikt 3 § 1 mom. lagen om domkapitel rösträtt envar inom stiftet kyrkoskriven prästman, som är behörig till prästämbetets utövning, dock ej prästman, som åtnjuter emeritilön, ej heller annan prästman som icke innehar prästerlig tjänst, såframt han uppnått sextiofem års ålder.

Rörande tillkomsten av dessa bestämmelser anföres följande.

Enligt 1863 års kyrkomötesförordnings ursprungliga bestämmelser omfattade den prästerliga rösträtten till kyrkomötet allenast "de prästmän, som innehava fullmakt å ordinarie ämbete eller tjänst inom distriktet eller sådant ämbete eller tjänst förestå". Obefordrade präster saknade sålunda, där de ej vid valtillfället självständigt förvaltade tjänst, rösträtt till kyrkomötet. Genom lagändring år 1903 utvidgades rösträtten till att

omfatta "alla inom distriktet kyrkoskrivna, till prästämbetets utövande berättigade prästmän".

Genom 1936 års domkapitelsreform bereddes plats i domkapitlet åt en av prästerskapet i stiftet vald ledamot. — 1934 års domkapitelssakkunniga hade i sitt betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m. (SOU 1935: 31, s. 79 f.) anfört, att de beträffande den prästerliga rösträtten vid domkapitelsval i huvudsak anslutit sig till då gällande bestämmelser om rösträtt vid biskopsval. Sådan rösträtt tillkom vid denna tid "alla inom kontraktet kyrkoskrivna, till prästämbetets utövning behöriga prästmän". Domkapitelssakkunniga framhöllo emellertid, att vägande skäl syntes tala för att bestämmanderätten vid tillsättning av prästernas representant i princip förbehölles det i tjänst varande prästerskapet. Sålunda hade i förslaget från rösträtt uteslutits präster, som åtnjoto emeritilön, ävensom andra till prästämbetets utövning behöriga präster, vilka icke innehade prästerlig tjänst och uppnått sextiofem års ålder. De sakkunnigas förslag godkändes av de lagstiftande myndigheterna. Uppmärksammas bör, att rösträtt vid val av prästerlig ledamot i domkapitlet sålunda tillkommer till prästämbetets utövning behöriga personer, som icke uppnått sextiofem års ålder, oavsett huruvida de inneha prästerlig tjänst eller icke. Undantag från denna regel gäller endast präst, som före uppnådd sextiofem års ålder åtnjuter emeritilön.

Bestämmelsen i domkapitelslagen rörande rösträtt vid val av prästerlig ledamot i domkapitlet synes böra göras till föremål för översyn. Bortsett från att den tillkommit närmast i syfte att bereda de s. k. lärarprästerna rösträtt vid domkapitelsval, — en fråga vartill kommittén nedan återkommer — kan dess avfattning icke anses tillfredsställande. Särskilt gäller detta med hänsyn till de från och med år 1952 gällande ändrade pensionsbestämmelserna för prästerna. Vidare bör beaktas, att innehav av emeritilön icke utesluter aktiv prästerlig verksamhet. Under rådande prästbrist är det icke ovanligt, att pensionerad präst förordnas att för längre eller kortare tid såsom vikarie uppehålla prästerlig tjänst.

Såsom tidigare påpekats, förbinder gällande rätt prästernas rösträtt vid biskopsval i princip med innehavet eller det aktiva utövandet av prästerlig tjänst eller av tjänst vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet. Enligt kommitténs mening bör grundsatsen om rösträttens förening med viss tjänst i princip bibehållas. Då begreppet tjänstinnehav numera i författningarna fått en vidare innebörd och klarare utformning än tidigare, synes anledning icke förefinnas att — såsom nu gäller — subsidiärt förbinda rösträtten med vederbörandes kyrkoskrivningsort vid valtillfället. Rösträtten bör sålunda anknytas till innehavet av viss bestämd tjänst.

Vid bestämmandet av de tjänster, med vilkas innehav rösträtt vid biskopsval bör förenas, ligger det närmast till hands att utgå från att sådan

rösträtt icke bör förbindas med andra tjänster än sådana, vilka stå i viss relation till det stift, som valet avser. Då stift här bör fattas som området för biskopens ämbetsförvaltning, kan den avsedda relationen icke vara förhanden enbart på grund därav, att tjänstens lokalisation faller inom stiftets territorium. Tjänsten måste vara föremål för biskopens ämbetsförvaltning.

Under åren 1916—1942 var rösträtten knuten till innehavet av präst-ämbetet. Då rösträtten under denna tid sålunda var oberoende av tjänstinnehavet, utövades densamma vid biskopsvalet i det stift, inom vars territorium prästen var kyrkoskriven. Då rösträtten genom 1942 års lagändring åter knöts till tjänstinnehavet, synes det icke alltid ha beaktats — lagändringen erhöll tydligen en mindre lycklig formulering — att det måste föreligga en relation mellan tjänsten och biskopens ämbetsförvaltning för att rösträtt skulle kunna härledas ur tjänstinnehavet. För denna relation är prästens kyrkoskrivningsort utan betydelse.

Skall rösträtten knytas till innehavet av viss tjänst, följer härav, att det s. k. stiftsbandet — i den mån detta i framtiden kommer att bibehållas — icke kan tillmätas betydelse i detta sammanhang. Stiftsbandet hänför sig icke till tjänsten utan till prästens befodringsrätt. Enligt gällande rätt saknar också stiftsbandet betydelse för rösträtt icke blott vid biskopsval utan även vid val av prästerligt ombud i kyrkomötet och av prästerlig domkapitelsledamot. — Det bör emellertid uppmärksammas, att det av Kungl. Maj:t i prop. nr 152 till 1957 års riksdag framlagda förslaget till ny prästvalslagstiftning bl. a. innebär, att stiftsbandet i princip skall avskaffas.

Med hänsyn till de ofullständiga bestämmelserna på området kan frågan om den episkopala tillsynen över viss prästerlig tjänst ge anledning till åtskillig tvekan. — De grundläggande bestämmelserna om biskoparnas ämbetsuppgifter återfinnas i 24 kap. kyrkolagen. I K. L. 24: 1 stadgas om biskoparnas uppsikt över ”de präster, som äro under deras vårdnad”. Några närmare bestämmelser rörande vilka dessa präster äro lämnas icke i kyrkolagen. Det torde dock vara otvivelaktigt, att den episkopala tillsynen icke begränsas av den ram, som den egentliga stiftsorganisationen utstakar. Man torde få förutsätta, att försåvitt icke för viss prästerlig tjänst inom den svenska kyrkan annat är särskilt föreskrivet, biskopen innehar åtminstone ett visst inseende jämväl över sådana inom stiftets territorium befintliga prästerliga tjänster, vilka, ehuru de icke ingå i stiftsorganisationen, inrättats för att fylla en den svenska kyrkans funktion inom stiftets område.

Vad först beträffar innehavare av prästerliga tjänster *inom stiftsorganisationen*, anser kommittén, att rösträtt vid biskopsval bör tillkomma icke blott innehavare av ordinarie tjänst utan även innehavare av icke-ordinarie tjänst av mera fast karaktär. Till sistnämnda tjänster böra främst räknas tjänster som kyrkoadjunkt, stiftsadjunkt och kontrakts-

adjunkt. Med innehavare av ordinarie tjänst och nu nämnd extra ordinarie tjänst bör likställas innehavare av vikariatslöneförordnande å sådan tjänst.

Beträffande rösträtt för innehavare av övriga icke-ordinarie tjänster inom stiftsorganisationen vill kommittén framhålla följande.

Stiftets s. a. s. rekryteringspersonal utgöres av pastoratsadjunkterna. Dessa äro inordnade i s. k. reglerad befordringsgång med två huvudanställningsformer, aspirant- och extraordinarie anställning. Oavsett de behörighetsverkningar, som prästvigningen medför för den nyantagne prästen, skall denne under en första tjänstgöringstid av 1 ½ år — aspiranttiden — underkastas prövning med avseende å lämplighet för prästerligt förordnande. Först efter tillfredsställande utfall av denna tjänstgöring erhåller pastoratsadjunkten extra ordinarie anställning.

Kommittén anser det icke tilltalande, att präst, som på grund av icke fullgjord provtjänstgöring, som nyss sagts, eller — än mer — på grund av det mindre tillfredsställande utfallet av sådan provtjänstgöring, icke erhållit extra ordinarie anställning, skall äga rätt att medverka vid tillsättning av biskop. Att provtjänstgöringen helt eller delvis fullgöres såsom vikarie vid ordinarie tjänst rubbar icke aspiranttjänstgöringens karaktär. Enligt kommitténs mening bör därför endast de pastoratsadjunkter, som vunnit befordran till extra ordinarie tjänst, anförtros rösträtt vid biskopsval.

Anknytes rösträtten till innehavet av viss tjänst bör detta innebära, att även tjänstledig innehavare av sådan tjänst tillerkännes rösträtt. Där emot bör givetvis icke präst, som avstängts från utövningen av sin tjänst, äga rösträtt vid biskopsval.

Jämlikt bestämmelserna i 5 § prästlöneordningens kan innehavare av ordinarie eller extra ordinarie prästerlig tjänst i visst stift med sådan tjänst förena innehav av extra ordinarie tjänst eller vikariatslöneförordnande å ordinarie eller extra ordinarie tjänst i annat stift. I sådant fall skall prästen frånträda utövningen av den förstnämnda tjänsten, men är likväl fortfarande innehavare av denna tjänst. Rösträtt vid biskopsval bör i dylikt fall allenast utövas i anslutning till den tjänst, som av prästen uppehålls.

Övriga icke-ordinarie präster vid stiftsorganisationen utgöres av i extra tjänst eller i arvodestjänst anställda präster. Extra-anställning brukar i regel förekomma vid förordnanden av mera kortvarig art av prästvigd, som mera tillfälligt ägnar sig åt egentlig prästerlig verksamhet, såsom präster, vilka bedriva fortsatta studier vid universitet eller annorledes, prästvigda lärare under ferier, m. fl. Extra-anställning brukar även tillämpas såsom ett alternativ till aspirantanställning, nämligen, då nyvigd präst endast under en kortare tid avser att stå till förfogande för prästerligt förordnande inom stiftet. Vidare tillämpas extra-anställningsformen för utländsk präst (icke svensk medborgare), som medgivits tillstånd att under viss begränsad tid mottaga prästerligt missiv i riket. Därest präst, som

icke innehar i prästlönereglementet avsedd lönegradsplacerad tjänst, erhåller vikariatslöneförordnande å ordinarie eller extra ordinarie tjänst, skall denne anställas såsom innehavare av extra tjänst. — Arvodesanställning tillämpas, bland annat, då emeritipräst erhåller vikariatsförordnande.

Kommittén anser det mindre tillfredsställande att präst, som allenast tillfälligt fullgör prästerlig tjänstgöring inom stift, skall på grund därav äga rätt att delta i ett under tiden för denna tjänstgöring infallande biskopsval. Dock bör extra-anställd präst, som uppehåller vikariatslöneförordnande å ordinarie eller extra ordinarie prästerlig tjänst i stiftet, äga den rösträtt vid biskopsval som är med innehavet av sådan tjänst förenad. För vikariatslöneförordnande, som alltid skall avse en tid av minst sex månader, gälla nämligen särskilda behörighetsvillkor.

De prästerliga tjänster, som *icke tillhöra stiftsorganisationen*, utgöras i första hand av de i 47 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster angivna tjänsterna vid krigsmakten, utländsk beskickning, fängelse och hospital "eller ock vid bruk, fabrik eller annat verk eller vid arbetsföretag av större omfattning". I den mån dessa tjänster innehavas såsom bisysslor av ordinarie eller extra ordinarie präster inom stiftsorganisationen i det stift, där den särskilda tjänsten är belägen, utgör frågan om rösträtt vid biskopsval för innehavare av dessa tjänster intet problem. Deras rösträtt grundas på deras huvudtjänster inom stiftsorganisationen. — Är den särskilda tjänst, som här avses, huvudtjänst och av viss fast karaktär, bör, såsom tidigare framhållits, rösträtt i princip tillkomma tjänstinnehavaren vid val av biskop i det stift under vilkens episkopala tillsyn tjänsten står. Kommittén är väl medveten om, att frågan om den episkopala tillsynen över viss prästerlig tjänst kan, med hänsyn till de ofullständiga bestämmelserna på området, ge anledning till viss tvekan. Regleringen av denna fråga faller emellertid utom området för kommitténs uppdrag. Kommittén förutsätter, att detta spörsmål kommer att uppmärksammas vid det fortgående arbetet på kyrkolagstiftningens område.

Utöver de i 47 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster angivna prästerliga befattningshavare för extra parokiala uppgifter finnas numera andra sådana, exempelvis dövtumspräster. Uti kungörelsen den 20 maj 1938 (nr 345) angående dövtumspräster är föreskrivet, att det närmaste inseendet över dessa prästers verksamhet skall utövas av det domkapitel, som, enligt föreskrift i kungörelsen, tillagts sådant inseende. Härav bör följä, att dövtumspräst står under episkopal tillsyn av biskopen i det stift, vars domkapitel övar inseende över dövtumsprästens tjänst, samt att sålunda ordinarie och extra ordinarie dövtumspräst bör få delta i biskopsval i samma stift.

De till svenska kyrkan anknutna offentligrättsliga organen, svenska kyrkans missionsstyrelse, sjömansvårdsstyrelse och diakonistyrelse, äro självständiga organ för vissa icke regionalt avgränsade verksamhetsgre-

nar inom den svenska kyrkan. För närvarande har missionsstyrelsen sitt säte i Uppsala och de två andra nämnda styrelserna i Stockholm. Med hänsyn till dessa styrelasers uppgift, torde man icke av deras lokalisation kunna draga några slutsatser rörande det episkopala inseendet över de till dem knutna prästtjänsterna. Såsom självskrivnen ordförande i samtliga tre styrelser äger ärkebiskopen ett inseende över styrelsernas befattningshavare. Detta inseende härledes emellertid icke av ärkebiskopens ställning såsom stiftschef. Någon anledning synes därför icke föreligga, att vid val av ärkebiskop inlemma ifrågavarande präster bland ärkestiftets prästerskap.

Av det sagda framgår även, att innehav av tjänst vid de två nämnda till Stockholm lokaliserade styrelserna icke kan medföra rösträtt vid biskopsval i Stockholms stift.

Därest präst, som innehar ordinarie eller extra ordinarie prästerlig tjänst i visst stift, åtnjuter ledighet från sådan tjänst för att uppehålla prästerlig tjänst vid någon av de tre nämnda styrelserna, bör han givetvis vara bibehållen vid rösträtt vid biskopsval i det stift han tillhör.

Präster inom svenska kyrkan äro vidare anställda hos de i anslutning till kyrkan verksamma fem diakonianstalterna, nämligen diakonissanstalterna vid Ersta i Stockholm, i Göteborg och i Härnösand, vid Samariterhemmet i Uppsala samt diakonanstalten i Sköndal. Ehuru dessa anstalter utöva en den svenska kyrkans verksamhet, äro de i rättslig mening stiftelser av privaträttslig karaktär. Man torde emellertid böra utgå från att anstalternas verksamhet faller inom området för den episkopala tillsyn, som tillkommer biskopen i det stift, vari anstalten är belägen. Sålunda plägar biskopsvisitation av församlingar, vari omförmälda anstalter äro belägna, jämväl omfatta dessa anstalter. Enligt stadgarna för Samariterhemmet i Uppsala äger ärkebiskopen, om han så önskar, vara ordförande i anstaltens styrelse. I styrelserna för diakonissanstalterna i Göteborg och Härnösand är vederbörande stifts biskop vald ordförande. Enligt stadgarna för sistnämnda anstalter skall beslut angående antagande av föreståndare för anstalterna underställas domkapitlen i Göteborg resp. Härnösand för godkännande. Med hänsyn till anförda omständigheter synes prästerlig tjänst av här omförmäld beskaffenhet böra anses stå i sådan relation till biskopen i det stift, vari anstalten är belägen, att rösträtt för tjänstens innehavare vid biskopsval i samma stift kan anses motiverad. — Vad som här framhållits rörande de nämnda anstaltstjänsterna torde gälla även andra prästerliga tjänster, som äro knutna till institutioner, vilka, ehuru av enskild natur, likväl avse å svenska kyrkan ankommande uppgifter. Sålunda bör, exempelvis, de präster, som äro anställda hos Stockholms stadsmission, medgivas rösträtt vid biskopsval i Stockholms stift. Här må tilläggas, att pastorn vid Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund givetvis bör äga rösträtt vid biskopsval i Lunds stift.

Jämlikt instruktionen den 28 juni 1681 för hovkonsistoriet och 22 § la-

gen om domkapitel är hovkonsistoriet en med domkapitel i stift likställd myndighet. Under hovkonsistoriet lyder — förutom hovkleresiet — prästerskapet i hovförsamlingen och Skeppsholms församling i Stockholm. Ehuru nämnda prästerskap utövar sin verksamhet inom Stockholms stifts territorium är det likväl icke föremål för biskopens i Stockholms stift ämbetsförvaltning. Härav bör följa, att hovförsamlingens och Skeppsholms församlings prästerskap icke bör medgivas rösträtt vid biskopsval i Stockholms stift.

Vad beträffar frågan om rösträtt för de präster, som inneha tjänst vid *allmän undervisningsanstalt*, vill kommittén anföra följande.

Såsom framgått av det förestående, erhöilo de s. k. lärarprästerna rösträtt vid biskopsval först i samband med att den prästerliga rösträtten år 1916 utvidgades till att omfatta samtliga inom stiftet kyrkoskrivna till prästämbetets utövning behöriga prästmän. Då den prästerliga rösträtten år 1942 i princip åter knöts till tjänsteinnehavet, begränsades den emellertid icke — såsom före år 1916 — till att omfatta allenast innehavare av prästerlig tjänst utan rösträtten bibehölls för prästvigd innehavare av tjänst vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet. Uppenbarligen har denna utvidgning av den prästerliga rösträtten fått sin motivering av det av ålder bestående sambandet i organisatoriskt hänseende mellan kyrkan och undervisningsväsendet och särskilt av biskopens ställning såsom eforus för stiftets läroverk. Till biskopens eforala uppgifter har sålunda bl. a. hört viss tillsyn över kristendomsundervisningen och medverkan i proceduren vid tillsättning av lärartjänst i kristendom. Numera torde detta dock icke kunna motivera ett bibehållande av nuvarande rösträtt vid biskopsval för de prästvigda lärarna vid stiftets allmänna undervisningsanstalter. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas, att den nuvarande rösträtten för nämnda lärare uteslutande hänföres till lärarens status såsom präst och icke till hans innehav av lärartjänst i ämnet kristendom. Sålunda äger numera prästvigd lärare rösträtt vid biskopsval även om hans lärartjänst icke omfattar undervisningsämnet kristendom. Däremot saknar kristendoms-lärare, som icke är prästvigd, rösträtt vid biskopsval.

Det grundläggande stadgandet om biskoparnas uppgifter rörande undervisningsväsendet återfinnes i 24 kap. 3 § kyrkolagen ("Biskoparna skola ock hava uppsikt över gymnasier och skolor — —"). Till följd av undervisningsväsendets fortgående sekularisering har detta lagrum numera i allt väsentligt förlorat sitt tidigare innehåll. Sålunda torde biskopens befattning med läroverken numera i praxis vara begränsad till de uppgifter, som följer av att biskopen enligt läroverksstadgan är eforus. — Genom den år 1956 beslutade skolstyrelserreformen — vilken är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1958 — kommer dessutom det organisatoriska sambandet mellan kyrkan och undervisningsväsendet att helt avvecklas. Sålunda innebär reformen, att biskoparnas och domkapitlens ställning såsom skolmyndig-

heter upphör och att eforusinstitutionen avskaffas. Med anledning av den beslutade reformen har Kungl. Maj:t i prop. nr 79 till 1957 års riksdag föreslagit bland annat, att 24 kap. 3 § kyrkolagen skall upphöra att gälla samtidigt som skolstyrelserreformen träder i kraft. Dessutom har föreslagits i samma prop. nr 79, att en viss reglering i lag av domkapitlets åligganden att främja barnens kristna fostran skall ske genom att i 13 § 1 mom. första stycket domkapitelslagen införes ett tillägg om domkapitlets — och därmed biskops — åligganden i detta avseende. Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag har numera antagits av riksdagen. Då omförmälda lagstiftningsåtgärder emellertid kräva medverkan av kyrkomöte torde förslag härom komma att framläggas för det kyrkomöte, som är avsett att hållas hösten 1957.

Även om biskoparna, oavsett skolstyrelserreformen, komma att ha kvar ett visst i lag reglerat intresse för skolornas verksamhet, anser kommittén skäl ej längre föreligga att bibehålla den direkta rösträtt vid biskopsval, som numera tillkommer prästvigd lärare vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet.

Ett i detta sammanhang särskilt spörsmål är rösträtten för lärare vid teologisk fakultet. — Enligt 2 § 5 mom. lagen om domkapitel äga vid ärkebiskops- eller biskopsval i stift, varest teologisk fakultet finnes, fakultetens samtliga professorer säte och stämma i domkapitlet. 1934 års domkapitelsakkunniga hade i sitt betänkande med förslag till lag om domkapitel (SOU 1935: 31, s. 91) angående denna bestämmelse anfört följande.

I egenskap av domkapitelsledamöter voro de teologie professorerna i Uppsala berättigade att deltaga i val av ärkebiskop och de teologie professorerna i Lund berättigade att deltaga i val såväl av biskop i Lunds stift som av ärkebiskop. Där- est, såsom de sakkunniga föreslagit, i domkapitlet i universitetsstäderna skulle, förutom domprosten, ingå allenast två teologie professorer, skulle följaktligen berörda rätt att deltaga i biskopsval för flertalet teologie professorer upphöra. Med hänsyn till att blivande innehavare av ärkebiskopsämbetet och biskopsämbetet i Lunds stift icke, såsom dittills varit förhållandet, tillika komme att inneha prokanslersbefattning, komme dessa professorer icke heller att i egenskap av ledamöter av vederbörande akademiska församling vara berättigade att deltaga i biskopsval. Då det emellertid syntes de sakkunniga vara av värde, att de teologie professorerna i Uppsala ägde, såsom dittills, deltaga i val av ärkebiskop och de teologie professorerna i Lund i val av biskop i Lunds stift och av ärkebiskop, hade de sakkunniga i 2 § 4 mom. i förslaget till lag om domkapitel intagit en bestämmelse av innehåll, att i stift, varest teologisk fakultet finnes, skulle vid biskopsval fakultetens samtliga professorer äga säte och stämma i domkapitlet.

Då enligt 1759 års biskopsvalsförordnings nu gällande bestämmelser prästvigd teologie professor äger deltaga i biskopsval tillsammans med stiftsprästskapet, har omförmälda bestämmelse i domkapitelslagen numera, fränsett i vad avser val av ärkebiskop, praktisk betydelse allenast såtillvida, att den medgiver rösträtt vid biskopsval för icke prästvigd teologie

professor. Det bör emellertid uppmärksammas, att uti domkapitlen i de stift, varest teologisk fakultet finnes, alltid skola ingå två av fakulteten inom denna valda professorer. Fakulteternas val av domkapitelsledamöter är icke begränsat till allenast de prästvigda teologie professorerna.

Det av kammarrådet T. Wohlin år 1937 framlagda förslaget till en reviderad ordning för ärkebiskopsval och biskopsval innebar, såsom tidigare nämnts, att den de teologie professorerna i Uppsala resp. Lund tillkommande rätten att äga säte och stämma i domkapitlen i Uppsala respektive Lund vid ärkebiskops- och biskopsval skulle bringas att upphöra. I motiveringen till sitt förslag i detta hänseende anförde Wohlin, att det med fog kunde göras gällande, att fakulteterna, med deras rätt till representation jämlikt 2 § 1 mom. domkapitelslagen i respektive domkapitel med tvenne ledamöter, därigenom finge anses hava blivit i skälig utsträckning företrädda. — Kommittén, som ansluter sig till den av Wohlin uttalade uppfattningen, föreslår sålunda att stadgandet i 2 § 5 mom. lagen om domkapitel angående samtliga teologie professorers rösträtt vid ärkebiskopsval och biskopsval måtte upphävas. Kommittén är medveten om att ett borttagande av nämnda stadgande får en större räckvidd, därest kommitténs förslag till rösträttsbestämmelser för prästerliga väljare genomföres, än om nuvarande stadganden i sagda avseende bibehållas.

Kommittén vill sammanfatta sin ståndpunkt rörande regleringen av prästernas rösträtt sålunda.

Prästernas nuvarande direkta rösträtt vid biskopsval bibehålles i princip. Rösträtten anknytes till innehav av sådan prästerlig tjänst, som står under inseeende av biskopen i det stift, som valet avser. Med denna bestämning avgränsas rösträtten till att gälla allenast innehavare av prästerlig tjänst. Rösträtt skulle sålunda icke grundas på innehav av tjänst vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet. I anslutning härtill har kommittén föreslagit upphävandet av bestämmelsen i 2 § 5 mom. domkapitelslagen angående de teologie professorernas rösträtt inom domkapitlet vid biskopsval. — Bestämningen innebär vidare, att det för rösträtten icke är tillfyllest att inneha viss till stiftets territorium förlagd prästerlig tjänst. Den tjänst, på vilkens innehav rösträtten grundas, skall vara föremål för biskopens ämbetsförvaltning. Detta innebär, exempelvis, att innehav av prästerlig tjänst, som lyder under hovkonsistoriet, eller tjänst hos svenska kyrkans diakonistyrelse eller sjömansvårdsstyrelse icke kan medföra rösträtt vid biskopsval i Stockholms stift.

Då rösträtten vid biskopsval skall grundas på innehav av viss tjänst, anser kommittén anledning icke föreligga att — såsom nu gäller för innehavare av vissa icke ordinarie prästerliga tjänster — såsom ytterligare villkor för rösträtten föreskriva, att tjänstinnehavaren är kyrkoskriven inom stiftet.

Därest den prästerliga rösträtten skulle villkorslöst knytas till innehav av prästerlig tjänst, som står under tillsyn av biskopen i det stift valet avser,

skulle detta betyda, att rösträtt tillkomme varje innehavare av tjänst som här avses, oavsett befattningshavarens anställningsform. Detta skulle innebära, att rösträtt jämväl skulle tillkomma präst, som fullgör aspiranttjänstgöring eller tjänst av mera tillfällig art. Enligt kommitténs uppfattning kan en sådan vidsträckt rösträtt ge anledning till åtskilliga betänkligheter. Då kommittén anser, att rösträtt vid biskopsval icke bör tillkomma prästerlig befattningshavare, som icke prövats behörig att inneha tjänst av mera fast karaktär eller som allenast tillfälligtvis fullgör prästerlig tjänst, föreslår kommittén, att rösträtten icke må förenas med annan tjänst än ordinarie eller extra ordinarie tjänst, innehav av vikariatslöneförordnande å sådan tjänst eller tjänst, som i anställningshänseende kan anses motsvara sådan tjänst.

Då rösträtten anknytes till tjänstinnehavet, innebär detta, att rösträtten äger utövas vid ledighet från tjänsten. Däremot bör präst, som frånträtt eller avstängts från utövningen av tjänst, icke äga utöva med sådan tjänst förenad rösträtt.

Kap. 8. Lekmannarepresentationen

Enligt de av kommittén under kap. 6 härovan uppdragna riktlinjerna för en reformerad ordning för biskopsvalen skulle valförsamlingen vid biskopsval utgöras, förutom av domkapitlets ledamöter, av i stort sett samtliga stiftspräster samt ett mot antalet röstberättigade präster svarande antal lekmanneelektorer. Med hänsyn till valförsamlingens höga numerär skulle biskopsvalet förrättas av domkapitlets ledamöter inom domkapitlet samt av stiftspräster och lekmanneelektorerna vid för dem gemensamma och kontraktsvis hållna valförrättningar.

I enlighet med angivna riktlinjer skulle antalet lekmanneelektorer i stift av normal storlek uppgå till mellan 200 och 300 för att motsvara antalet vid valet röstberättigade präster. Den faktor — och enda faktor — som bestämmer lekmannarepresentationens totala numerär, är sålunda antalet vid valet röstberättigade präster. Innan kommittén utvecklar sin ståndpunkt rörande sättet för utseendet av dessa lekmanneelektorer, vill kommittén redogöra för den ordning, som gäller för utseendet av de lekmannarepresentationer inom stiftet, vilka hava att välja, den ena, lekmannaombud i kyrkomötet och, den andra, en lekmanneledamot i domkapitlet. Storleken av dessa representationer vid senast hållna val framgår av den å nästa sida införda tabellen, som jämväl upptager den beräknade storleken av elektorsförsamlingarna vid biskopsval i enlighet med kommitténs förslag.

Beträffande ordningen för utseendet av lekmannarepresentationerna vid kyrkomötesval och domkapitelsval gälla följande bestämmelser:

Val av *lekmannaombud i kyrkomötet* förrättas i den ordning, som föreskrives i 6—8 §§ förordningen den 22 april 1949 (nr 174) angående allmänt kyrkomöte. Vid valet bildar varje stift en valkrets, dock utgör Lunds stift två valkretsar. Inom varje valkrets väljes av valkretsens elektor det antal ombud som Konungen bestämmer. — För val av elektor indelas varje valkrets i distrikt på sätt domkapitlet bestämmer. Indelningen av de territoriella församlingarna i valdistrikt sker sålunda, att församlingarna var för sig eller två eller flera tillsammans bilda distrikt i anslutning, såvitt det lämpligen kan ske, till gällande pastoratsindelning samt att, om särskilda skäl ej föranleda annat, invånarantalet i varje valdistrikt överstiger 2.000. — För ett vart distrikt utses en elektor för varje påbörjat 5.000-tal invånare i distriktet; dock må ej i något distrikt utses flera än tio elektor. — Består distrikt av en församling väljas elektorerna av kyrkofullmäktige

Lekmannarepresentationen vid

Stift	val av ombud vid 1953 års kyrkomöte	val av domkapitelsledamot (senaste val)	biskopsval enl. kommitténs förslag, beräknat approx. antal
Uppsala ..	152	153	250
Linköping	132	126	230
Skara	126	129	240
Strängnäs ..	108	99	170
Västerås ..	140	108	210
Växjö	160	160	280
Lund	1289	232	400
Göteborg ..	217	154	300
Karlstad ..	105	84	180
Härnösand	124	101	180
Luleå	113	72	190
Visby	18	31	40
Stockholm	190	102	200
Summa	1874	1551	2870

¹ Lunds stifts norra valkrets 161. Lunds stifts södra valkrets 128.

eller, där sådana ej finnas, å kyrkostämman i församlingen. Består distrikt av två eller flera församlingar väljas elektorerna av särskilda delegerade, utsedda församlingsvis av kyrkofullmäktige eller å kyrkostämman. Antalet delegerade utgör för församling

med högst 500 invånare	1
„ mer än 500 men högst 1.500 invånare	2
„ „ „ 1.500 „ „ 3.000 „	3
„ „ „ 3.000 „ „ 5.000 „	4
„ „ „ 5.000 „ „ 7.500 „	5
„ „ „ 7.500 „ „ 10.500 „	6
„ „ „ 10.500 „ „ 14.000 „	7
„ „ „ 14.000 „ „ 18.000 „	8
„ „ „ 18.000	9

Såväl val av elektor som delegerad kan ske medelst proportionell valmetod.

Den metod, som tillämpas vid utseendet av de elektorer, vilka hava att utse lekmanneombud i kyrkomötet, är avpassad med hänsyn till kyrkomötets uppgift såsom kyrkans officiella representation vid behandling av kyrkliga frågor. Till följd härav har det förefallit naturligt, att lekmanneelektorerna utses av de lokala kyrkoförsamlingarnas representativa organ.

Enligt de före genomförandet av 1948 års kyrkomötesreform gällande bestämmelserna utsågos elektorerna församlingsvis. Varje församling ägde, oavsett sin storlek, utse en elektor, som valdes inför kyrkostämmans ordförande av de å stämman röstberättigade lekmännen. — Av förarbetena

till 1948 års kyrkomötesreform framgår, att bristerna i den före reformens genomförande gällande ordningen för elektorsval främst gjort sig gällande i två hänseenden. Det ena var att deltagandet i valen av elektor inför kyrkostämmans ordförande varit utomordentligt ringa, vilket hade till följd, att valutfallet ofta varit betingat av ovidkommande tillfälligheter. Den utsedde elektorn kunde därför ingalunda alltid anses ha representerat den allmänt utbredda uppfattningen i kyrkliga frågor inom församlingen. Den andra mera väsentliga olägenheten med valsystemet hänförde sig till rätten för alla församlingar att, oavsett storleken, utse *en* elektor. Detta hade medfört, att elektorsförsamlingarna kommit att domineras av representanterna för de många småförsamlingarna.

Genom 1948 års kyrkomötesreform blevo omförmälda olägenheter i allt väsentligt undanröjda.

Enligt gällande valsystem utses elektorerna regelmässigt av det medelbara representativa organet, kyrkofullmäktige eller av särskilda delegerade. Val av elektor kan dock ske å kyrkostämma i det sällsynta fall att större församling, som bildar eget valdistrikt, saknar kyrkofullmäktige. Val av delegerade sker visserligen i stor utsträckning å kyrkostämma. Det bör emellertid beaktas, att antalet delegerade i regel är så stort, att ovidkommande tillfälligheter, som kunnat spela in vid något delegeradeval, icke torde få någon egentlig betydelse vid själva elektorsvalet. Vidare bör beaktas, att val av delegerade enligt kyrkomötesförordningen skall beredas av kyrkorådet.

Enligt den för elektorsvalen föreskrivna valdistriktsindelningen skola två eller flera församlingar omfattande tillsammans mindre än 2.000 invånare, som regel och såvitt möjligt i anslutning till gällande pastoratsindelning, sammanföras till ett valdistrikt. Härigenom hava de många små församlingarnas tidigare dominerande inflytande på kyrkomötesvalen väsentligen reducerats samt — om ock i begränsad utsträckning — möjlighet beretts att vid såväl elektorsvalen som delegeradevalen anlita proportionell valmetod.

Enligt vad kommittén inhämtat, ha gällande bestämmelser angående sammanslagning av två eller flera småförsamlingar till ett gemensamt valdistrikt lett till att valdistriktsindelningen i huvudsak kommit att sammanfalla med pastoratsindelningen. Sålunda bildade vid elektorsvalen för 1953 års kyrkomöte Uppsala ärkestifts 127 pastorat tillsammans 103 valdistrikt. 80 valdistrikt utgjordes av ett pastorat, 20 valdistrikt av vart och ett två pastorat och 2 valdistrikt av vardera tre pastorat. Ett valdistrikt utgjordes av moderförsamlingen i ett tvåförsamlingspastorat (Helga Trefaldighet i Uppsala). Annexförsamlingen (Börje) i pastoratet ingick i valdistrikt tillsammans med församlingar tillhörande grannpastorat. — Av ärkestiftets 103 valdistrikt utsågo ej mindre än 78 valdistrikt allenast en elektor. I 14 distrikt utsågos två elektorer och i 6 distrikt tre elektorer. Allenast i 5 distrikt utsågos flera än tre elektorer.

Val av *lekmannaledamot i domkapitlet* förrättas jämlikt 4 § lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel av ombud för stiftens pastorat. Ombuden utses av pastoratskyrkoråden sålunda, att för pastorat med mindre än 10.000 utses ett ombud, för pastorat, vars folkmängd utgör 10.000 men ej uppgår till 15.000, utses två ombud samt för pastorat, vars folkmängd utgör minst 15.000, utses tre ombud. Domkapitlet äger förordna, att för två eller flera pastorat, vilka vart för sig hava mindre folkmängd än 3.000 och tillsammans ej större folkmängd än 5.000, skall utses ett gemensamt ombud.

Uti sitt betänkande med förslag till lag om domkapitel (SOU 1935: 31, s. 83) anförde domkapitelsakkunniga, att det vore mest tilltalande om varje församling finge utse ombud till valkorporationen för domkapitelsval. En dylik anordning skulle emellertid enligt de sakkunniga medföra vissa praktiska svårigheter på grund av det stora antalet församlingar i en del stift. Skulle dessutom de större församlingarna anses böra erhålla en något större representation, vore det uppenbart, att dessa valkorporationer skulle i de större stiftet komma att bestå av ett alltför stort antal ledamöter. De sakkunniga föreslogo därför, att representationsrätten överflyttades till pastoraten. — Beträffande sättet för ombudens utseende hade de sakkunniga varit inne på tanken, att valen skulle förrättas av kyrkofullmäktige eller å kyrkostämman. De sakkunniga hade emellertid funnit, att ett sådant förfaringssätt skulle medföra praktiska olägenheter i de fall, där pastorat utgjordes av två eller flera församlingar. Med hänsyn härtill hade de sakkunniga föreslagit, att ombudsvälarna skulle förrättas av pastoratens kyrkoråd.

Enligt vad kommittén inhämtat synes stadgandet i 4 § domkapitelslagen angående gemensamt ombud för två eller flera pastorat praktiskt taget icke vunnit tillämpning. Härav följer, att jämväl valdistrikten för ifrågavarande ombudsval regelmässigt sammanfalla med pastoratsindelningen.

År 1950 utgjorde antalet pastorat i riket 1.369. Av dessa hade 1.221 mindre än 10.000 invånare, 46 mera än 10.000 men mindre än 15.000 invånare samt 102 mera än 15.000 invånare. Härav framgår att allenast 11 % av rikets samtliga pastorat äger utse mer än ett ombud vid val av lekmannaledamot i domkapitlet.

Såsom framgår av ovanstående redogörelse, ha de båda lekmannarepresentationerna, den ena för kyrkomötesval och den andra för domkapitelsval, ungefärligen samma storlek eller i genomsnitt mellan 120—150 medlemmar. Båda representationerna ha det gemensamt att — regelmässigt — flertalet pastorat äro representerade i detsamma med ett ombud. — Skillnaden mellan de båda representationerna hänför sig väsentligen till sättet för ombudens utseende. Elektorsförsamlingen för kyrkomötesval utses av församlingarnas representativa organ, därvid elektorsvalet i valdistrikt (regelmässigt pastorat), som omfattar två eller flera församlingar, förrättas

av särskilda delegerade, utsedda församlingsvis av församlingarnas representativa organ. Ombudsförsamlingen för domkapitelsval utses däremot av pastoratens kyrkoråd.

I direktiven för kommittén har förutsatts, att lekmännens representation vid biskopsval bör utses enligt en metod, som bygger på medverkan av församlingarnas organ. Kommittén, som anser denna förutsättning vara ofrånkomlig, vill till en början förutskicka, att de i biskopsvalet deltagande lekmanneelektorerna icke allenast äro att betrakta som företrädare för stiftets lekmannelemmar utan jämväl som företrädare för stiftets församlingar. Med utgångspunkt från denna uppfattning förefaller det naturligt, att valkretsindelningen och antalet elektorsmandat i varje valkrets avvägas icke blott med hänsyn till befolkningstalet utan jämväl med hänsyn till antalet församlingar i valkretsen. Då förhållandet mellan dessa faktorer, befolkningstal och antal församlingar, icke låter sig annorledes än mera skönsmissigt avvägas, får man vid denna avvägning söka så långt som möjligt beakta båda faktorerna.

Såsom tidigare framhållits, skulle den reformerade valordningen innebära, att det totala antalet lekmanneelektorer i valförsamlingen fixeras till att motsvara antalet i valförsamlingen ingående präster samt att prästerna och lekmanneelektorerna förrätta valet gemensamt och kontraktsvis. Givetvis bör då partiet mellan antalet präster och lekmän jämväl avse väljarna inom varje kontrakt. Då antalet röstberättigade präster inom varje kontrakt kan beräknas utgöra i medeltal 15, skulle sålunda antalet lekmanneelektorer per kontrakt jämväl beräknas utgöra i medeltal 15.

Enligt kommitténs i kap. 7 härövan redovisade ståndpunkt bör den prästerliga rösträtten vid biskopsval knytas till innehavet av ordinarie eller extra ordinarie prästerlig tjänst inom stiftsorganisationen eller vikariatslöneförordnande å sådan tjänst ävensom till innehavare av sådan prästerlig tjänst av motsvarande fasta karaktär, som nyss nämnts, vilken, ehuru densamma icke tillhör stiftsorganisationen, likväl kan anses stå under tillsyn av biskopen i stiftet. Det övervägande flertalet tjänster, som här angivits, utgöres av de ordinarie eller extra ordinarie församlingsprästerliga tjänsterna eller sålunda kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänsterna. Samtliga dessa tjänster äro bundna till visst bestämt pastorat inom stiftet. Prästerliga tjänster, som icke ingå i den församlingsprästerliga organisationen, men vilkas innehavare likväl skulle äga rösträtt vid biskopsval, utgöras av stifts- och kontraktsadjunktstjänster, extra ordinarie pastoratsadjunktstjänster samt vissa prästerliga tjänster utanför stiftsorganisationen. Dessa tjänster uppgå till ett förhållandevis ringa antal i jämförelse med tjänsterna inom den församlingsprästerliga organisationen.

Enligt kommitténs uppfattning bör prästernas rösträtt i princip utövas i det kontrakt vari den tjänst, från vilken rösträtten härledes, utövas.

— Det är icke möjligt att annorledes än i omedelbart sammanhang med biskopsvalet fixera det exakta antalet röstberättigade präster inom ett visst kontrakt. Sålunda kunna tjänster utom den församlingsprästerliga organisationen, med vilka rösträtt är förenad, mer eller mindre tillfälligt vara stationerade inom kontraktet. Vidare kan ordinarie eller extra ordinarie församlingsprästerlig tjänst inom kontraktet stå vakant utan att uppehållas av särskild vikarie eller uppehållas av vikarie, som icke äger rösträtt vid biskopsval (såsom extra pastoratsadjunkt, arvodist etc.) Härav följer, att därest elektorernas antal skall bestämmas att exakt motsvara antalet vid valet inom kontraktet röstberättigade präster, kan detta icke ske annorledes än omedelbart före biskopsvalet. Då elektorsval måste förrättas i god tid före biskopsvalet, måste elektorernas antal bestämmas på ett förhållandevis tidigt stadium före valet. Detta innebär, att någon exakt överensstämmelse vid själva valtillfället mellan antalet präster och lekmän i valförsamlingen icke kan åvägbringas. Såsom kommittén tidigare anfört (s. 62), anser kommittén ej heller en sådan exakt överensstämmelse vara erforderlig.

Kommittén har undersökt i vad mån den givna församlingsprästerliga organisationen kan läggas till grund för bestämningen av antalet lekmanaelektorer i valförsamlingen, på det sätt, att för varje pastorat utses det antal elektorer, som motsvarar antalet inom pastoratet inrättade ordinarie och extra ordinarie församlingsprästerliga tjänster, d. v. s. kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänster. Undersökningen har givit vid handen att någon förskjutning av praktisk betydelse i den förutsatta pariteten mellan präster och lekmän i valförsamlingen icke synes vara att befara genom en sådan metod.

Låter man den församlingsprästerliga organisationen ligga till grund för bestämningen av lekmanaelektorernas antal, måste pastoraten, såsom enheter för denna organisation, utgöra valkretsar för elektorsvalen. Varje pastorat skulle sålunda utse det antal elektorer, som motsvarar antalet inom pastoratet inrättade församlingsprästerliga tjänster. Då antalet sådana tjänster inom varje pastorat står i viss bestämd relation till pastoratets befolkningstal och antalet församlingar i pastoratet, skulle sålunda den eftersträfvade relationen mellan antalet elektorer i valkretsen samt valkretsens befolkningstal och antal församlingar bliva tillgodosedd.

Såsom tidigare framhållits, bör val av lekmanaelektorer ske enligt en metod, som bygger på medverkan av församlingarnas organ. Man har då först att taga ställning till huruvida lekmännens primära medverkan bör byggas på församlingarnas representativa organ eller administrativa organ.

I det första förslaget, som inom kyrkomötet väcktes rörande lekmäns medverkan i biskopsval (P. P. Waldenströms motion nr 22/1868), föreslogs, att lekmanaelektorerna vid biskopsval skulle utses på samma sätt som elektorererna för kyrkomötesval, eller, såsom då gällde, av de å kyrkostämman

med församlingen röstberättigade lekmännen. I de under senare tid framförda förslagen har man dock städse ansett, att lekmännens primära medverkan vid biskopsval borde ske genom pastoratskyrkorådet eller församlingskyrkorådet. Detta är också förhållandet i våra nordiska grannländer. Sålunda utses i Finland lekmanaelektorerna för biskopsval av kyrkoråden. I Danmark och Norge medverka kyrkoråden direkt i biskopsvalen.

Val av de elektor, som hava att utse lekmanaledamot i kyrkomötet sker genom en metod, som bygger på församlingarnas representativa organ. Denna metod är motiverad med hänsyn till kyrkomötets uppgift att vara ett representativt organ för svenska kyrkan.

Den uppgift, som tillkommer valförsamlingen vid biskopsval, är av annan karaktär än den, som tillkommer elektorsförsamlingen för kyrkomötesval. De i biskopsvalet deltagande ha att taga ställning till ett personval, som ställer stora anspråk på valdeltagarnas omdöme, erfarenhet och insikt rörande den föreliggande frågan. Det synes därför vara av betydelse att val av lekmanaelektor för biskopsval anförtros personer, som vunnit viss förtroendeställning inom församlingarna, samt att elektorsvalets karaktär av personval kommer till sin fulla rätt. Det måste sålunda anses erforderligt, att vissa krav — utöver dem som fordras för rösträtt å kyrkostämma eller för medlemskap i kyrkofullmäktige — uppställas för de primärt väljande. — Jämlikt 44 § lagen om församlingsstyrelse må till ledamot av kyrkorådet väljas endast den, som är röstberättigad å kyrkostämma inom församlingen och uppnått tjugutre års ålder samt anses kunna vilja främja församlingslivet. Det sistnämnda villkoret får anses innebära åtminstone en moralisk förpliktelse. I praktiken har det också visat sig, att kyrkoråden innesluta ett stort mått av kyrkligt nit liksom av sakkunskap och ansvarskänsla i kyrkliga ärenden. Val av elektor för biskopsval bör därför direkt eller indirekt anförtros åt församlingens kyrkoråd.

Kommittén har övervägt lämpligheten av att kyrkorådets prästerliga ordförande eller präst, som valts till ledamot av kyrkorådet, skall kunna deltaga i val av lekmanaelektor. — Kommittén erinrar om, att intet hinder möter mot att präst, som är ordförande eller ledamot i pastoratets kyrkoråd, äger deltaga i pastoratskyrkorådets val av ombud i den valförsamling, som äger utse lekmanaledamot i domkapitlet. Vidare erinras om, att präst är oförhindrad att såsom ledamot av kyrkofullmäktige eller som röstberättigad å kyrkostämma deltaga i nämnda organs val av elektor eller delegerad, som avses i kyrkomötesförordningen.

1944 års kyrkomötesakkunniga anförde i sitt betänkande med förslag till ny kyrkomötesförordning (SOU 1946: 32, s. 100) i denna fråga följande:

”En olägenhet med att förlägga elektorsvalen till kyrkofullmäktige eller kyrkostämma är, att prästman därigenom kan erhålla rätt att deltaga i valet av elektor. Ej sällan äro präster ledamöter av kyrkofullmäktige, och å kyrkostämma

har prästman samma befogenhet som lekman att deltaga i stämmans överläggningar och beslut.

Mot en anordning, som sålunda ger prästman möjlighet att med sin röst inverka även på valet av lekmannaombud i kyrkomötet, kunna principiella invändningar göras. Ett konsekvent fasthållande vid regeln, att ombuden i kyrkomötet skola utses av präster och lekmän var för sig, borde leda till att prästmän inom kyrkofullmäktige och å kyrkostämma icke erhöles rösträtt vid val av elektorer. Inom kyrkofullmäktige skulle emellertid en bestämmelse av denna innebörd kunna vålla olägenheter, särskilt med hänsyn till partiförhållandena inom fullmäktige. Vad kyrkostämma angår, ha de sakkunniga icke förbisett, att prästman, i synnerhet vid en fåtaligt besökt stämma, genom att deltaga i valet kunde komma att utöva inflytande på valutgången. I stort sett torde man emellertid knappast ha att räkna med några sådana konsekvenser. Vad som vid valet av elektorer är av väsentlig betydelse är att, liksom hittills, prästman icke under några förhållanden skall kunna väljas till elektor; ett uttryckligt stadgande om att elektor skall vara lekman har intagits i förslaget till kyrkomötesförordning."

Ehuru förutvarande fråga icke torde vara av större praktisk betydelse, anser kommittén likväl, att principiella betänkligheter kunna anföras mot att präst, som äger deltaga i biskopsval inom den prästerliga valkorporationen, jämväl skall kunna medverka vid utseende av lekmanrepresentationen för samma val. Dessa betänkligheter synes dock mindre framträdande med avseende å präst, som av församling valts till ledamot av kyrkorådet, än med avseende å präst, som på grund av sin tjänst är självskriven ordförande i kyrkorådet. Kommittén anser fördenskull särskilda jävsbestämmelser i förevarande syfte allenast erforderliga i vad avser präst, som är självskriven ordförande i kyrkorådet. Givetvis bör motsvarande jäv föreligga för den präst inom församlingen, som jämlikt 46 § 1 mom. 1 st. församlingsstyrelselagen av den självskrivne ordföranden förordnats att i dennes ställe fungera som ordförande i kyrkorådet. — Kommittén föreslår sålunda, att i kyrkorådets val av elektor må icke deltaga annan präst än den som är av församlingen vald till ledamot av kyrkorådet. Dock bör kyrkorådets självskrivne ordförande vara oförhindrad att fungera som valförrättare vid elektorsvalet och i övrigt fullgöra de åligganden vid valet, som eljest ankomma på ordförande i kyrkoråd.

Enligt kommitténs i det förestående utvecklade uppfattning böra pastora-ten utgöra valkretsar för val av lekmanaelektorer vid biskopsval samt elektorsvalen verkställas av församlingarnas kyrkoråd. Därvid uppkommer spörsmålet på vad sätt elektorsvalet skall ske i pastorat, som består av två eller flera församlingar.

Kommittén erinrar om att vid val av den ombuds församling, som har att utse lekmanaledamot i domkapitlet, bildar varje pastorat en valkrets. Ombudsvalet förrättas av pastoratets kyrkoråd, d. v. s. i enförsamlingspastorat av församlingens kyrkoråd och i flerförsamlingspastorat av det jämlikt 40 §, andra stycket, församlingsstyrelselagen för vården av pastoratets angelägenheter utsedda för församlingarna gemensamma kyrkorådet.

Enligt kommitténs mening bör elektorsvalet i pastorat, som utgöres av två eller flera församlingar, icke verkställas av pastoratets kyrkoråd. Detta organ är nämligen att betrakta som ett specialorgan för pastoratets kyrkligt-ekonomiska förvaltning. Församlingskyrkorådet däremot har sina uppgifter riktade på gudstjänstliv och församlingsvård, och detta kyrkoråds ledamöter utväljas med hänsyn till dessa uppgifter. Enligt kommitténs uppfattning bör jämväl i pastorat, som består av två eller flera församlingar, elektorsvalet byggas på församlingskyrkoråden. Valet bör dock förrättas inför pastoratskyrkorådets ordförande.

Kommittén har övervägt, huruvida elektorsval i flerförsamlingspastorat skulle kunna verkställas av samtliga ledamöter av församlingarnas kyrkoråd. Ett sådant förfaringssätt skulle emellertid innebära, icke blott att de skilda församlingarnas befolkningstal kom att sakna betydelse för församlingarnas inflytande vid valet utan även att detta inflytande bleve helt beroende av ledamotsantalet i församlingarnas kyrkoråd. Jämlikt 43 § lagen om församlingsstyrelse äger nämligen varje församling att själv bestämma antalet valda ledamöter i församlingens kyrkoråd, med iakttagande, att antalet ledamöter i rådet, den självskrivne ordföranden inberäknad, icke må vara mindre än fem och ej flera än elva. Enligt vad kommittén inhämtat, är det ingalunda ovanligt, att kyrkorådet i en mindre församling, som bildar pastorat tillsammans med en större församling, har flera ledamöter än kyrkorådet i den större församlingen. Under sådana förhållanden anser kommittén, att det skulle leda till synnerligen otillfredsställande konsekvenser att låta flerförsamlingspastoratens elektorsval förrättas av delförsamlingarnas samtliga kyrkorådsledamöter.

Det synes sålunda erforderligt att för elektorsval i flerförsamlingspastorat tillämpa en ordning, som avviker från den, vilken kommittén anser böra komma i fråga beträffande elektorsval i enförsamlingspastorat. Kommittén anser emellertid det vara av vikt, att jämväl valen i flerförsamlingspastoraten grundas på direkt medverkan av delförsamlingarnas kyrkoråd.

För att neutralisera de olägenheter, som följer av varje delförsamlings rätt att inom en vid ram själv bestämma antalet valda kyrkorådsledamöter samt för att ge en större församling inom pastoratet ett visst om ock begränsat större inflytande å valet framför en mindre församling, vill kommittén föreslå, att valrätten för församlingskyrkorådets ledamöter begränsas till att avse ett visst bestämt antal kyrkorådsledamöter från varje församling och att detta antal sättes i viss relation till församlingens befolkningstal. Det skulle därvid tillkomma kyrkoråden att inom sig utse det antal ledamöter, varmed församlingen skulle representeras vid elektorsvalet.

Enligt kommitténs mening bör det antal kyrkorådsledamöter, som skall utses för delförsamling, lämpligen icke sättas lägre än att elektorsvalet även i de minsta pastoraten kan förrättas av åtminstone fyra väljare. Detta skulle innebära, att den undre gränsen för församlings representation vid valet

sättes till två kyrkorådsledamöter. Den övre gränsen bör lämpligen icke sättas högre än det i 43 § församlingsstyrelselagen föreskrivna minimumtalet valda ledamöter i kyrkorådet eller fyra ledamöter. I elektorsval i flerförsamlingspastorat skulle sålunda varje församlingskyrkoråd i pastoratet deltaga med minst två högst fyra av sina ledamöter. Den närmare bestämningen av antalet i valet deltagande kyrkorådsledamöter från varje församling skulle grundas på församlingens befolkningstal. Enligt kommitténs mening skulle denna bestämning lämpligen kunna ske enligt följande norm:

Invånarantal i församlingen	kyrkorådsledamöter
under 1000	2
1000—3000	3
över 3000	4

Kommittén håller visserligen före, att urvalet av de delegerade bör i princip begränsas till kyrkorådets valda ordinarie ledamöter. Emellertid skulle en sådan begränsning kunna leda till att ett kyrkoråd på grund av inträffade vakanser bland de valda ledamöterna eller andra tillfälliga orsaker icke vore i stånd att utse erforderligt antal delegerade. I åtskilliga fall skulle det också förekomma att kyrkoråd skulle hava att utse samtliga sina valda ledamöter till delegerade. I dylika fall bleve valet en fiktion. Till följd härav har kommittén ansett det erforderligt, att jämväl suppleant för vald ledamot av kyrkorådet bör vara valbar till delegerad. En sådan utsträckning av valbarheten torde dessutom framstå såsom ofrånkomlig, därest — såsom kommittén vill förorda — jämväl ersättare skola utses för de delegerade och den allmänt gällande principen att samma behörighetsvillkor bör gälla för såväl den valde representanten som dennes ersättare skall kunna upprätthållas. Kommittén är visserligen medveten om att enligt 43 § församlingsstyrelselagen föreligger ingen skyldighet för församling att utse suppleanter för kyrkorådets ledamöter. Kommittén förutsätter emellertid att en sådan skyldighet kommer att införas i samband med den revision av församlingsstyrelselagen, som numera förberedes.

Beträffande frågan om valbarhet till lekmanaelektor vill kommittén anföra följande.

I 7 § 7 mom. kyrkomötesförordningen stadgas, att valbar till elektor för kyrkomötesval är den som är röstberättigad å kyrkostämma inom församlingen, dock ej den som äger utöva prästämbetet. Beträffande ombuden i den valförsamling som har att utse lekmanaledamot i domkapitlet, stadgas i 4 § 3 mom. lagen om domkapitel, att till sådant ombud skall utses lekman, som är röstberättigad å kyrkostämma i pastoratet.

Såsom behörighetsvillkor för medlemskap i de två nyssnämnda lekmanarepresentationerna har sålunda uppställts allenast de villkor, att lekman-

narepresentanten skall vara lekman och röstberättigad å kyrkostämma inom distriktet. Av förarbetena till 1949 års kyrkomötesförordning och 1936 års domkapitelslag framgår, att med lekman skall avses person, som icke äger utöva prästämbetet.

Det bör erinras om, att 1934 års domkapitelssakkunniga i sitt betänkande med förslag till lag om domkapitel (SOU 1935: 31) föreslog, att endast den som vore behörig att utses till ledamot av kyrkoråd skulle kunna utses till ombud för val av domkapitelsledamot. I det för riksdagen och kyrkomötet framlagda förslaget till lag om domkapitel anförde föredragande departementschefen i denna fråga följande (prop. nr 241/1936 s. 94):

”I likhet med de sakkunniga anser jag det ligga i sakens natur, att de, som utses till ombud för val av lekmanaledamot, själva böra vara lekmän. Däremot har jag icke kunnat biträda de sakkunnigas förslag, att dessa ombud även skola vara behöriga att väljas till ledamöter i kyrkoråd. En dylik föreskrift skulle nämligen, såsom i några yttranden anmärkts, till följd av vissa bestämmelser i lagen om församlingsstyrelse komma att medföra, att åtskilliga personer, vilka på grund av sin tjänst icke äro valbara till ledamöter i kyrkoråd, icke heller skulle vara behöriga att utses till ombud för val av lekmanaledamot i domkapitel. Så skulle t. ex. komma att bliva förhållandet med organister och klockare ävensom folkskollärare, vilkas lärarbefattning förenats med organist- eller klockarsyssla eller med båda dessa sysslor. 3 mom. har i anledning härav omarbetats, och har jag därvid, i anslutning till vad som gäller i fråga om elektor för val av kyrkomötesombud, ansett det lämpligen böra föreskrivas, att till ombud för val av lekmanaledamot i domkapitel skola utses lekmän, som äro röstberättigade å kyrkostämma inom pastoratet eller, där ombudet skall utses gemensamt för två eller flera pastorat, inom något av dem.”

Vad i propositionen härutinnan föreslagits godkändes av riksdagen och kyrkomötet.

Enligt kommitténs uppfattning synes fog föreligga att på medlemmarna av valkorporationen för biskopsval sätta något högre kvalifikationer än vad som numera gäller för medlemmarna av valkorporationerna för kyrkomötesval och domkapitelval. Sålunda har kommittén, såsom under kap. 7 närmare utvecklats, ansett det vara befogat, att begränsa den prästerliga rösträtten vid biskopsval till innehavare av ordinarie eller extra ordinarie eller därmed likvärdiga prästerliga tjänster. Skall elektorsvalen, såsom kommittén föreslagit, anförtros åt kyrkoråden, anser kommittén det vara följdriktigt, att till elektor icke må utses annan än den, som är valbar till ledamot i kyrkoråd inom pastoratet. Med en sådan begränsning av valbarheten skulle visserligen från valbarhet uteslutas vissa ämbetsmän samt de, som tillhöra församlingens redovisningsskyldiga och avlönade betjante. Såsom framgår av nyssanfödda citat ur prop. nr 241/1936, tillmättes det dåvarande hindret för organist och klockare att utses till ledamot av kyrkorådet särskild betydelse vid frågåendet av domkapitelssakkunnigas förslag rörande valbarhetsvillkor för ombud i den valförsamling som har att utse lekmanaledamot i domkapitlet. Det bör emellertid uppmärksammas, att

kyrkomusikers valbarhet till ledamot i kyrkorådet särskilt efter den nyligen genomförda kyrkomusikerreformen kommit att bedömas annorlunda än tidigare. Enligt numera gällande praxis anses hinder icke föreligga för kyrkomusiker att utses till ledamot i kyrkoråd. (Jmfr RÅ 1947 ref. 6). Därjämte anser kommittén, att det särskilda behörighetsvillkoret för ledamotskap i kyrkorådet att "anses vilja främja församlingslivet" skall gälla även i fråga om elektor vid biskopsval.

Såsom ovan nämnts, kan endast lekman — varmed bör förstås den som icke äger utöva prästämbetet — utses till elektor resp. ombud i lekmanrepresentationen för kyrkomötesval och domkapitelsval. Det bör emellertid uppmärksammas, att vid dessa val är den prästerliga rösträtten — vid kyrkomötesval helt och vid domkapitelsval i allt väsentligt — knuten till rätten att utöva prästämbetet. Enligt den av kommittén föreslagna ordningen för biskopsval skulle den prästerliga rösträtten knytas till innehavet av vissa prästerliga tjänster. Skäl kunna därför anföras för att präst, som icke äger rösträtt vid biskopsval men är valbar till ledamot av kyrkorådet, skall kunna utses till lekmanaelektor. Såsom kommittén i det förestående föreslagit, bör hinder icke föreligga för präst, som är vald ledamot av kyrkorådet — oavsett om prästen äger rösträtt vid biskopsvalet eller icke — att delta i kyrkorådets val av lekmanaelektor. Det synes sålunda mest följdriktigt, att icke låta befogenheten att utöva prästämbetet utgöra hinder för valbarhet till lekmanaelektor. Givetvis bör dock präst, som äger rösträtt vid biskopsvalet, icke vara valbar till lekmanaelektor för samma biskopsval.

Kommittén vill sammanfatta sina synpunkter rörande de allmänna riktlinjerna för en lekmanarepresentation vid biskopsval sålunda.

Lekmännens medverkan i biskopsval sker, förutom genom domkapitlets ledamöter, genom särskilt utsedda lekmanaelektorer. Dessa elektorer deltaga i biskopsvalet tillsammans med stiftsprästererna vid kontraktvis hållna förrättningar.

För val av elektorer bildar varje pastorat ett valdistrikt. För varje pastorat utses det antal elektorer, som motsvarar antalet ordinarie eller extra ordinarie tjänster inom pastoratets församlingsprästerliga organisation, d. v. s. i pastoratet inrättade kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänster.

I pastorat, som utgöres av en församling, väljas pastoratets elektorer av församlingens kyrkoråd.

I pastorat, som består av två eller flera församlingar, väljes elektor av särskilda delegerade, utsedda församlingsvis av församlingarnas kyrkoråd bland dessas valda ledamöter eller suppleanter. För församling med högst 1.000 invånare utses två delegerade, för församling med mer än 1.000 men högst 3.000 invånare utses tre delegerade och för församling med mer än 3.000 invånare fyra delegerade.

Kyrkorådets självskrivne ordförande eller av denne förordnad ställföreträdare, som ej är vald ledamot av kyrkorådet, må ej deltaga i kyrkorådets val av elektor eller av delegerad. Dock bör han fungera som valförrättare vid dessa val.

Valbar till elektor är den, som är behörig att utses till ledamot i kyrkoråd i pastoratet; dock ej präst som äger rösträtt vid biskopsvalet.

Kap. 9. Röstningsproceduren

Enligt 1759 års biskopsvalsförordnings bestämmelser sker omröstning vid biskopsval sålunda, att varje väljande avgiver en sluten röstsedel, upptagande tre namn. Röstsedel, som icke upptager tre namn, är ogill. Alla tre namnen å varje röstsedel äga lika röstvärde. Med ledning av de övervalen inom kontrakten upprättade protokollen, utvisande, vilka som röstat, och huru röstningen utfallit, samt de av domkapitlet avgivna röstsedlarna företager domkapitlet röstsammanräkning. De tre, som erhållit de flesta rösterna, skola av domkapitlet uppföras å biskopsförslaget. Hava två, som icke båda kunna komma på förslaget, erhållit lika rösttal, skiljes mellan dem genom lottning. Någon bestämning av ordningen mellan de tre å förslaget uppförda förekommer däremot icke. Det är sålunda för förslagets upprättande utan betydelse, om två av de tre eller alla de tre, som erhållit de flesta rösterna, bekommit lika rösttal.

I direktiven för kommittén har chefen för ecklesiastikdepartementet anført bland annat följande:

”Nu gällande röstningsprocedur vid biskopsval lämnar icke någon som helst garanti för att en — om än aldrig så stark — minoritet bland de röstande skall kunna göra sig gällande vid valet; från förslaget kan nämligen utestängas alla, som icke upptagits å majoritetens valsedlar. Då Kungl. Maj:t vid utnämningen av biskop är bunden vid det genom valet upprättade förslaget, är det självfallet betydelsefullt, att — där inom ett stift väsentligen skilda meningsriktningar gör sig gällande i kyrkliga frågor — icke inför Kungl. Maj:t presenteras kandidater, vilka uteslutande tillhör en av meningsriktningarna. Det nuvarande systemet kan stundom hava till följd, att andrahandskandidater, som knappast av någon anses böra ifrågakomma till utnämning men som uppförts såsom fyllnadsnamn av ett stort antal röstande, kommer att placeras på förslaget, medan en av en betydande minoritetsgrupp inom väljarkåren framförd huvudkandidat helt utestänges från förslaget.”

Till vägledning för kommitténs arbete i vad avser frågan om en ändrad metod för röstsammanräkning vid biskopsval har i direktiven anförts, att en reform i detta hänseende bör ha till syfte att låta biskopsvalet framstå såsom ett personval, som ger ett verkligt uttryck för de röstandes intentioner och som i tillbörlig grad tillgodoser minoritetsgrupper bland väljarna. Vidare framhålles, att sammanräkningsmetoden även bör garantera, att Kungl. Maj:ts grundlagsenliga befogenhet att välja mellan tre biskopskandidater i realiteten icke blir illusorisk.

Vad departementschefen i direktiven framhållit rörande olägenheterna med nuvarande sammanräkningsmetod vill kommittén understryka. Såsom framgår av den historiska redogörelsen (s. 44 ff.) hava dessa olägenheter uppmärksammats i åtskilliga motioner inom kyrkomötet och riksdagen sedan år 1915 samt föranlett 1949 års riksdag att hos Kungl. Maj:t hemställa om en allmän revision av biskopsvalsbestämmelserna. I det vid riksdagens hemställan fogade utskottsutlåtandet (första lagutskottet, nr 17) framhölls, att vid en sådan revision borde frågan om reglerna för röstsammanräkningen upptagas såsom en första och mest angelägen uppgift.

Till ytterligare belysning av de olägenheter, som äro förbundna med nuvarande sammanräkningsmetod, vill kommittén anföra följande.

Det torde vara uppenbart, att de röstande vid biskopsval i regel hava en bestämd mening med den ordning, i vilken de tre namnen placeras å valsedlarna. Denna mening kan dock icke komma till uttryck vid röstsammanräkningen, enär samtliga tre namn å varje valsedel erhålla samma röstvärde. Valresultatet kan sålunda ge en felaktig bild av de röstandes egentliga mening. Kommittén vill åskådliggöra det sagda med följande exempel.

I biskopsvalet deltaga 100 väljare. Vid valet avgivas tre typer av valsedlar, upptagande i nämnd ordning, den ena namnen A, D och F, den andra namnen B, E och C samt den tredje namnen C, E och F.

Rösternas fördelning framgår av följande.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Enligt gällande sammanräkningsmetod erhåller A 48, B 36, C 52, D 48, E 52 och F 64 röster. Biskopsförslaget kommer sålunda att upptaga F, C och E. — F, som icke å någon valsedel placerats i högre rum än tredje rummet, når högsta rösttal. De båda huvudkandidaterna, A och B, nå icke förslagsrum.

De synpunkter, som böra vara vägledande för en reform av sammanräkningsmetoden vid biskopsval, vill kommittén sammanfatta sålunda.

Biskopsvalets syfte är att för Kungl. Maj:t presentera tre för det lediga biskopsämbetet lämpliga kandidater. Härav bör följa, att varje röstande skall å sin valsedel upptaga tre namn, varken mer eller mindre. Varje enskild röstande bör sålunda, vilket också klart uttryckes i 20 kap. 1 § kyrkolagen och särskilt underströks i det tidigare gällande edsformuläret för de väljande, medverka till att det efter hans uppfattning bästa trenamnsförslaget förelägges för Kungl. Maj:t. Namngivningen å valsedeln bör därför

icke kunna utnyttjas i det valtaktiska syftet att säkra förslagsrum för en av den röstande framförd huvudkandidat på det sätt, att såsom andra och tredje namn å valsedeln upptagas personer, som den röstande anser icke kunna eller ens böra komma ifråga till utnämning. Det sagda kan åskådliggöras enligt följande.

Vid valet framföres två huvudkandidater A och B. A:s kandidatur samlar 51 röster och B:s 49 röster. De, som önska A utnämnd, upptaga såsom andra och tredje namn å sina valsedlar D och F, vilka båda förutsättes icke kunna komma i fråga till utnämning. Enligt gällande sammanräkningsmetod erhålla emellertid A, D och F de flesta rösterna, varför förslaget kommer att omfatta dessa tre namn. B utestänges från förslagsrum och Kungl. Maj:ts valfrihet blir i praktiken illusorisk.

Då varje röstande regelmässigt framför de tre av honom å valsedeln upptagna namnen med olika styrka, bör den röstandes mening härutinnan komma till uttryck i röstsammanräkningen. Vidare bör sammanräkningsmetoden i tillbörlig grad tillgodose minoritetssynpunkter inom valförsamlingen utan att biskopsvalet fördenskull urartar till en tävlan mellan partier.

Kommittén har undersökt huruvida förebild för en röstningsmetod, som tillgodoser angivna synpunkter, är att hämta från bestämmelserna om borgmästar- och rådmansval samt från den finska kyrkolagens regler om biskopsval ävensom från det av kammarrådet T. Wohlin år 1937 framlagda förslaget. — Kommittén vill i det följande redogöra för resultatet av sin undersökning rörande de tre nu nämnda valmetoderna.

För val av *borgmästare och rådmän* (lagen den 5 april 1949, nr 114, med ändring enligt lagen den 6 maj 1955, nr 193) tillämpas en valmetod, vilken — i likhet med vad som åsyftas för biskopsvalen — är avsedd att låta olika uppfattningar och önsksningar komma till uttryck i val av tre, av vilka Kungl. Maj:t därefter skall äga utse en till befattningen i fråga. Valbestämmelserna medge emellertid röstande att å sin valsedel upptaga allenast ett eller två namn. En sådan åt de röstande inrymd befogenhet skulle vid biskopsval innebära ett uppgivande i det väsentliga av syftet med valet, nämligen, att för Kungl. Maj:t presentera ett förslag å tre biskopskandidater. Därest de röstande skulle äga rätt att på valsedel upptaga mindre än tre namn, skulle det urval av biskopskandidater, som är avsett att stå Kungl. Maj:t till buds för utnämningen, kunna bliva avsiktligt begränsat.

Efter den år 1955 vidtagna lagändringen sker röstsammanräkningen vid borgmästar- och rådmansval sålunda.

Särskild sammanräkning företages för varje förslagsrum. Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för det första namnet å valsedeln, så länge detta namn ej erhållit förslagsrum. Därefter gäller valsedeln för det andra å sedeln upptagna namnet, så länge detta ej erhållit förslagsrum och därefter för det tredje namnet. Valsedel, vilken gäller för sitt första namn,

räknas som en röst, valsedel gällande för sitt andra namn som en halv röst och valsedel gällande för sitt tredje namn som en tredjedels röst. Vid varje sammanräkning erhåller det namn förslagsrum, som fått högsta rösttalet.

Tillämpas den vid borgmästarval gällande sammanräkningsmetoden å ovan anförda exempel blir resultatet följande. Det förutsättes därvid att varje valsedel upptager tre namn.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Vid första sammanräkningen räknas endast första namnet å varje valsedel (A, B och C). A erhåller högsta rösttalet, 48, och placeras sålunda i första förslagsrummet.

Vid andra sammanräkningen räknas av valsedelstyp "A" andra namnet D. Detta namn erhåller halv röst per valsedel. Av valsedelstyperna "B" och "C" räknas ånyo de första namnen (B och C) med helt röstvärde för varje valsedel. Resultatet blir att D erhåller 24 röster, B 36 röster och C 16 röster. I andra förslagsrummet placeras sålunda B.

Vid tredje sammanräkningen räknas av valsedelstyp "A" åter det andra namnet, D, med halv röst per valsedel, av valsedelstyp "B" andra namnet E, med halv röst per valsedel, och av valsedelstyp "C" åter första namnet, C, med helt röstvärde per valsedel. Resultatet blir att D erhåller 24 röster, E 18 röster och C 16 röster. I tredje förslagsrummet placeras sålunda D.

Förslaget kommer sålunda att upptaga A, B och D.

Enligt den för borgmästarval gällande metoden tillämpas såväl graderat röstvärde för de olika namnen å valsedlarna som särskilda sammanräkningar för varje förslagsrum, vid vilka sammanräkningar hänsyn toges till allenast det främsta å förslaget icke placerade namnet å varje valsedel. Denna kombination av såväl graderat röstvärde som särskilda sammanräkningar synes vara förestavad av det skälet, att vid borgmästarval äga de röstande fritt välja mellan att upptaga ett, två eller tre namn å varje valsedel. Därest metoden skulle tillämpas vid biskopsval, dock med iakttagande, att valsedel skulle upptaga tre namn, skulle den likväl leda till att biskopsvalet allt för starkt tenderar till att bliva ett val mellan huvudkandidater. Det andra och tredje namnet å valsedeln beaktas nämligen icke vid röstsammanräkningarna så länge det första, resp. andra, namnet å valsedeln icke erhållit förslagsrum. På grund härav erhåller uti anförda exempel D med 48 andra-placeringar förslagsrum före C med 16 första-placeringar och 36 tredje-placeringar.

Vid de *finska biskopsvalen* användes följande metod.

Varje röstande upptager å sin valsedel tre namn. Alla namn å valsedeln äga lika röstvärde. Särskild röstsammanräkning företages för varje rum å biskopsförslaget, därvid förslagsrum tillkommer det namn, som vid sammanräkningen bekommit högsta rösttalet.

Vid sammanräkningen för första förslagsrummet räknas endast första namnet å varje valsedel. Vid sammanräkningen för andra förslagsrummet räknas första och andra namnet å varje valsedel — utom det namn, som vid första sammanräkningen erhållit förslagsrum. Sammanräkningen för tredje förslagsrummet omfattar samtliga å valsedlarna upptagna namn, som vid tidigare sammanräkningar icke nått förslagsrum.

Tillämpas metoden på förut angivna exempel blir resultatet följande.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Vid första sammanräkningen räknas endast första namnet å varje valsedel (A, B och C). A erhåller högsta rösttal och placeras i första förslagsrummet.

Vid andra sammanräkningen räknas första och andra namnet å varje valsedel, utom A. B erhåller 36, C 16, D 48 och E 52 röster. E erhåller sålunda högsta rösttalet och placeras i andra förslagsrummet.

Vid tredje sammanräkningen räknas samtliga namn å valsedlarna utom A och E. B erhåller 36, C 52, D 48 och F 64 röster. F placeras i tredje förslagsrummet.

Biskopsförslaget skulle sålunda omfatta A, E och F. E och F, som icke å någon valsedel placerats såsom första namn, erhålla förslagsrum under det att B, som å ej mindre än 36 av 100 avgivna valsedlar placerats som första namn, icke når förslagsrum.

Nackdelen med det finska systemet synes ligga uti den omvärdering av röstvärdena för skilda placeringar, som faktiskt sker för varje röstsammanräkning. Sålunda tillmätas icke andra och tredje namnen något röstvärde vid sammanräkningen för första förslagsrum. Vid sammanräkningen för andra förslagsrummet tillmätas oplacerade första-namn ej högre värde än oplacerade andra-namn och tredje-namn erhåller intet röstvärde. Vid sammanräkningen för tredje förslagsrummet bortfaller all differentiering av röstvärdena efter namnens placering å valsedlarna.

Kammarrådet Wohllins förslag innebar, såsom tidigare nämnts, att biskopsvalet skulle förrättas av ett valkollegium, bestående av domkapitlets ledamöter jämte särskilda för stiftets prästerskap och dess lekmän till sinsemellan lika antal utsedda elektorer. Antalet elektorer för vardera gruppen

skulle i flertalet stift utgöra tjugu. Biskopsvalet skulle företagas vid en för samtliga medlemmar av valkollegiet gemensam förrättning. Beträffande röstningsmetoden föreslog Wohlin följande.

Varje valsedel, som skulle gälla för en röst, fick upptaga allenast *ett* namn. Röstningen skulle företagas i en eller flera omgångar. Vid den första omröstningen skulle den, som erhållit högsta rösttalet, anses vald att uppföras å förslag till biskopsämbetet. Förutom den sålunda först valde, skulle ytterligare den anses vald, vars rösttal uppginge till mer än en fjärdedel av hela antalet i denna omgång avgivna röster. Därest icke samtliga tre rum å förslaget kunnat besättas genom den första omröstningen, skulle ny omröstning och sammanräkning i samma ordning och på motsvarande sätt, som nyss sagts, företagas intill dess de tre rummen å förslaget blivit besatta.

En grundläggande förutsättning för en tillämpning av den av Wohlin föreslagna metoden med röstning i omgångar är, att biskopsvalet sker vid en för samtliga väljare gemensam förrättning. Även om detta skulle bliva förhållandet, synes dock metoden ge anledning till betänkligheter. Då biskopsvalets syfte är att för Kungl. Maj:t framlägga ett förslag å tre biskopskandidater, bör det också tillkomma varje väljare att å sin valsedel upptaga de *tre* namn, som han anser främst böra komma i fråga till biskopsämbetet.

Kammarrådet Wohlin föreslog emellertid i fråga om val av ärkebiskop en metod, enligt vilken varje valsedel skulle förseas med tre namn, med lika röstvärde för samtliga namnen, och röstsammanräkning skulle företagas i omgångar på motsvarande sätt som han i fråga om de vanliga biskopsvalen föreslagit. Vid den första sammanräkningen skulle endast det första namnet å varje valsedel räknas, och skulle vid denna sammanräkning den, som fått högsta rösttalet, anses vald att uppföras i förslaget. Därjämte skulle den eller de två, som erhållit mer än fjärdedelen av antalet vid denna sammanräkning räknade röster, anses valda. Därest samtliga tre förslagsrum icke kunde besättas genom den första sammanräkningen, skulle en andra sammanräkning företagas, därvid samtliga namn, som icke genom den första sammanräkningen erhållit förslagsrum, skulle beaktas. Den — eller därest två förslagsrum återstode att besättas — de två, som uppnått högsta rösttalet, skulle uppföras på förslaget.

Tillämpas nyss omförmälda sammanräkningsmetod på det förut valda exemplet blir resultatet följande.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Vid första sammanräkningen räknas endast första namnen å varje valsedel (A, B och C). A erhåller högsta rösttal, 48, och placeras å förslagsrum. Då B erhåller mer än en fjärdedel av samtliga röster, placeras jämväl B å förslagsrum.

Ny sammanräkning företages för ett tredje förslagsrum. Därvid räknas samtliga namn å valsedlarna, utom A och B. Resultatet blir att C erhåller 52, D 48, E 52 och F 64 röster. Det tredje förslagsrummet besättes av F och biskopsförslaget kommer sålunda att omfatta A, B och F.

Oaktat C är upptagen som första namn å 16 valsedlar och som tredje namn å 36 valsedlar når C icke förslagsrum, under det att F erhåller förslagsrum endast genom sin placering som tredje namn å 64 valsedlar.

Av det anförda framgår, att de nackdelar, som anmärkts beträffande den finska metoden, jämväl synas vidlåda den Wohllinska metoden.

I de ovan redovisade röstningsmetoderna har man sökt låta de röstandes mening rörande den olika styrka, med vilken de av honom å valsedeln upptagna tre namnen framföras, komma till uttryck genom att skilda sammanräkningar företagas för olika rum å förslaget, därvid sammanräkning för högre rum å förslaget begränsas till att avse allenast namn, som upptagits å högre rum å valsedlarna. Vid borgmästarval har detta förfaringsätt kombinerats med gradering av röstvärdena för de olika namnen å valsedlarna.

Såsom kommittén i det förestående framhållit, ger metoden med skilda sammanräkningar anledning till åtskilliga erinringar. Enligt kommitténs mening bör en sammanräkningsmetod, vilken samtidigt såväl tillgodoser minoritetsintresset som ger uttryck för de röstandes mening med den ordningsföljd, vari de tre namnen upptagits å valsedlarna, grundas på en för samtliga rum å biskopsförslaget gemensam röstsammanräkning, omfattande samtliga tre namn å valsedlarna, därvid de tre namnen tilldelas olika röstvärden efter deras ordningsföljd å valsedeln. Då samtliga rum å biskopsförslaget besättas genom en enda sammanräkning, tillgodoses jämväl önskemålet om en förenkling av biskopsvalsbestämmelserna.

Införandet av graderat röstvärde för de tre namnen å valsedlarna förutsätter ställningstagande till en viss bestämd relation mellan dessa röstvärden. Givetvis kan en sådan relation icke bestämmas annorledes än efter skönsmässiga grunder. Kommittén har ansett, att den vedertagna relationen vid personval: hel röst för första namnet, halv röst för andra namnet och tredjedels röst för tredje namnet, vara den lämpligaste.

En tillämpning av den av kommittén förordnade sammanräkningsmetoden på det angivna exemplet skulle ge följande resultat.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Rösttal: A 48, B 36, C 16 + 12 = 28, D 24, E 18 + 8 = 26 och F 16 + 5 $\frac{1}{3}$ = 21 $\frac{1}{3}$.

Biskopsförslaget kommer sålunda att omfatta A, B och C.

Av nedanstående sammanställning framgår utfallet av biskopsval enligt de i det förestående angivna sammanräkningsmetoderna, tillämpade å det exemplifierade valresultatet.

	<i>valsedeltyp</i>		
	A	B	C
	D	E	E
	F	C	F
antal valsedlar	48	36	16 = 100

Biskopsförslaget blir enligt

a) gällande metod	F-C-E
b) metoden vid borgmästarval	A-B-D
c) den finska metoden	A-E-F
d) Wohllins metod (vid ärkebiskopsval)	A-B-F
e) den av kommittén föreslagna metoden	A-B-C

Specialmotivering

Kap. 10. Specialmotiveringar till författningsförslagen

I. Inledande synpunkter

Uppenbarligen kan den förutsatta biskopsvalsreformen icke få sin författningsmässiga reglering allenast genom ändringar av gällande ålderdomliga och i åtskilliga stycken ofullständiga författningar på området: 20 kap. kyrkolagen och 1759 års biskopsvalsförordning. Kommittén anser det ofrånkomligt att dessa författningar upphävas och ersättas med helt nya.

Enligt 29 § regeringsformen skall förslag till biskopsämbete upprättas "i den ordning kyrkolagen stadgar". I enlighet härmed borde rätteligen de konstitutiva bestämmelserna för biskopsval sammanfattas i ett nytt 20 kap. i kyrkolagen.

Emellertid ha spörsmål, som stå i samband med behovet av och riktlinjer för en mera genomgripande revision av kyrkolagen, varit föremål för särskild utredning av 1951 års kyrkomöteskommitté. Denna utredning har numera slutförts och redovisas i kyrkomöteskommitténs betänkande rörande kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter m. m. (SOU 1955: 47). I betänkandet föreslår kommittén (s. 208), att nuvarande författningar av kyrkolags natur samlas och systematiseras i en ny kyrkolag. I ett preliminärt utkast till vad en ny kyrkolag bör innehålla (s. 229 ff.) föreslår kyrkomöteskommittén, att bestämmelser rörande ärkebiskopsval och biskopsval sammanföras med övriga bestämmelser av kyrkolags natur angående biskopstjänster och stiftsindelning till ett särskilt kapitel i den nya lagen. — Enligt biskopsvalkommitténs mening torde de nya biskopsvalsbestämmelserna tillsvidare böra bilda en eller flera fristående författningar, vilka sedermera, i den mån bestämmelserna äro av konstitutiv natur, inplaceras i en blivande ny kyrkolag.

Det är uppenbart att det förhållandet, att sagda bestämmelser ej införas i ett kapitel av kyrkolagen utan i en särskild lag icke förändrar dennas karaktär av kyrkolag, beslutad av Kungl. Maj:t, riksdag och kyrkomöte gemensamt. — Detaljerna i valproceduren böra lämpligen regleras i en särskild stadga om biskopsval, utfärdad av Kungl. Maj:t i administrativ ordning.

II. Förslaget till lag om biskopsval

Innehållet i lagen om biskopsval bör, såsom nämnts, omfatta de konstitutiva bestämmelserna för biskopsvalet. Det synes dock icke påkallat att i lagen upprepa eller uttryckligen hänvisa till innehållet i den i 29 § regeringsformen givna fundamentala bestämmelsen rörande tillsättning av biskop.

Enligt gällande rätt framgå villkoren för behörighet till biskopsämbete av 28 § regeringsformen och 20 kap. 1 § kyrkolagen. Efter ingående överväganden har kommittén kommit till den uppfattningen, att bestämmelser i anförda hänseende utöver dem, som äro meddelade i 28 § regeringsformen, icke kunna anses erforderliga. — I detta sammanhang har kommittén dryftat spörsmålet, huruvida lekman kan ordineras till biskop utan att dessförinnan vara ordinerad till präst. Enligt kommitténs uppfattning föreligger icke någon principiell artskillnad mellan prästens och biskopens ämbete utan de båda ämbetena böra betraktas såsom olika grader av kyrkans ämbete, predikoämbetet. I överensstämmelse med denna ståndpunkt bör ordination till biskopsämbetet anses innefatta ordination till prästämbetet, därest sådan ej förut erhållits. Det kan sålunda icke anses befogat, att såsom villkor för ordination till biskopsämbetet föreskriva att ordinanden skall före denna ordination hava inträtt i prästämbetet.

Ehuru de konstitutiva bestämmelserna om biskopsval jämväl innefatta reglerna för upprättandet av det på valet grundade biskopsförslaget, kan det icke anses erforderligt, att denna omständighet kommer till uttryck i lagens rubrik.

Kapitelindelning torde icke anses erforderlig. Dock synes det lämpligt, att i författningstexten inlägga onummerade rubriker. Uppdelning av paragraferna i moment har icke ansetts påkallad.

Allmänna bestämmelser

1 §.

Det av kommittén framlagda förslaget avser icke val av ärkebiskop. Enligt kommitténs mening böra bestämmelser om ärkebiskopsval meddelas i en från lag om biskopsval fristående författning. Det kan emellertid synas erforderligt att i denna paragraf meddela anvisning om berörda förhållande.

2 §.

Enligt gällande bestämmelser (s. 52) får biskopsval ej ske förrän Konungen därtill givit "tillåtelse och befallning". Domkapitlet kan sålunda ej, på grund av inträffad ledighet vid biskopsämbetet, taga initiativ till biskopsval.

Enligt kommitténs mening bör det även i fortsättningen ankomma på Kungl. Maj:t att meddela tillstånd till biskopsval. Att i lagen meddela föreskrift om att biskopsval skall äga rum viss tid efter inträffad ledighet vid biskopsämbetet kan icke anses erforderligt. Kungl. Maj:t kan äga skäl till att en kortare tid låta anstå med åtgärder för besättande av ett ledigt biskopsämbete, exempelvis, då ändrad stiftsindelning blivit ifrågasatt eller då ledighet uppstått vid flera biskopsämbeten samtidigt.

Beträffande bestämmande av dag för biskopsval hänvisas till vad här nedan anföres under 12 §.

3 §.

I denna paragraf meddelas bestämmelser angående rösträtt vid biskopsval.

Såsom i den allmänna motiveringen anförts, bör prästernas rösträtt vid biskopsval knytas till innehav av viss prästerlig tjänst. Rösträtt för präst skulle sålunda icke, såsom nu gäller, kunna härledas från innehav av tjänst vid allmän undervisningsanstalt. — De prästerliga tjänster, vilkas innehav skulle medföra rösträtt vid biskopsval, böra stå i relation till det stift, som valet avser. Då stift här bör fattas som området för biskopens ämbetsförvaltning, kan en sådan relation icke föreligga enbart därav, att tjänstens lokalisation faller inom stiftets territorium. Tjänsten måste utgöra föremål för biskopens ämbetsförvaltning.

I lagtexten har relationen mellan den prästerliga tjänsten och stiftet uttryckts med orden ”— — — prästerlig tjänst, som står under tillsyn av biskopen i stiftet, — — —”. Med hänsyn till de ofullständiga bestämmelserna på området kan, såsom i den allmänna motiveringen framhållits (s. 68 ff.), frågan om den episkopala tillsynen över viss prästerlig tjänst ge anledning till åtskillig tvekan. Detta gäller prästerliga tjänster, som äro inrättade utanför stiftsorganisationens ram. Att de prästerliga tjänster i Stockholm, som lyda under hovkonsistoriet (bl. a. hovförsamlingens och Skeppsholms församlings prästerskap), icke äro föremål för biskopens i Stockholms stift ämbetsförvaltning torde få anses uppenbart. Samma förhållande torde få anses gälla med avseende å de f. n. i Stockholm stationerade till svenska kyrkans diakonistyrelse och sjömansvårdsstyrelse knutna prästerliga tjänsterna. Däremot synes viss tvekan kunna råda huruvida, exempelvis, de till diakonianstalerna i Ersta och Stora Sköndal knutna prästerliga tjänsterna, ehuru desamma icke ingå i den prästerliga organisationen för Stockholms stift, äro helt undandragna episkopal tillsyn av biskopen i nämnda stift. Kommittén har i den allmänna motiveringen (s. 71) uttalat, att prästerlig tjänst, som nyss nämnts, bör anses stå i sådan relation till biskopen i det stift, vari anstalten är belägen, att rösträtt för tjänstens innehavare vid biskopsval i samma stift kan anses motiverad samt att motsvarande förhållande bör gälla med avseende å prä-

terlig tjänst hos, exempelvis, Stockholms stadsmission och Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund. Frågan om den episkopala tillsynens omfattning faller emellertid utom ramen för kommitténs uppgift och bör givetvis icke regleras i författning rörande biskopsval. Kommittén vill emellertid understryka vikten av, att spörsmålet uppmärksammas vid det fortgående arbetet med kodifieringen av gällande rätt på kyrkolagstiftningens område.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits (kap. 7 s. 68 ff.), anser kommittén att rösträtt vid biskopsval icke bör tillkomma andra präster än dem, som innehava tjänster av mera fast karaktär. Rösträtt bör sålunda icke tillkomma sådana präster, som på grund av icke fullgjord aspirant-tjänstgöring icke vunnit behörighet till extra ordinarie prästerlig tjänst, ej heller präster som inneha anställning av mera tillfällig karaktär. Från rösträtt skulle alltså uteslutas prästerliga tjänstinnehavare, som fullgöra aspiranttjänstgöring eller äro anställda som extra befattningshavare eller i arvodestjänst.

Kommitténs nyssnämnda ståndpunkt har i lagtexten uttryckts på det sätt, att rösträtten gjorts beroende av den innehavda tjänstens anställningsform. Då de prästerliga tjänsternas anställningsformer — i allt väsentligt — regleras genom bestämmelser i det prästerliga avlöningsreglementet skulle sålunda den prästerliga rösträtten göras beroende av bestämmelser, vilkas karaktär av kyrkolag ifrågasatts. Någon anledning till erinran mot ett sådant förfaringsätt torde svårigen kunna göras, därest man vill förbinda rösträtten vid innehav av prästerlig tjänst. Enligt nuvarande ordning regleras den prästerliga tjänsteorganisationen — fränsett biskops-tjänsterna — av Kungl. Maj:t i administrativ väg.

Det bör beaktas, att med prästerliga tjänster avses i denna paragraf icke blott sådana tjänster, som avses i prästlönereglementet. Rösträtt vid biskopsval förutsättes sålunda kunna tillkomma innehavare av sådana prästerliga tjänster, på vilka prästlönereglementet icke är tillämpligt, men vilka äro av motsvarande fasta karaktär som de ordinarie eller extra ordinarie tjänsterna enligt prästlönereglementet.

Om elektorsval

4 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen (s. 81).

5 §.

Enligt kommitténs förslag skall antalet elektorer för varje pastorat motsvara antalet inom pastoratet inrättade kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänster (s. 81). Den för pastoratet fastställda församlingsprästerliga organisationen skall sålunda ligga till grund för bestämningen av antalet elektorer för pastoratet.

Då det måste anses erforderligt att jämte elektorerna utses suppleanter för dem, har föreskrift härom intagits i paragrafens andra stycke.

6 §.

Såsom framgår av den allmänna motiveringen, anser kommittén, att elektorsvalen böra i princip ankomma å församlingarnas kyrkoråd. Ett direkt val av elektorer genom dessa kyrkoråd kan emellertid förekomma endast i pastorat, som bestå av allenast en församling. För flerförsamlingspastoratens vidkommande är det nödvändigt — därest angivna princip skall kunna upprätthållas — att tillskapa särskilda valorgan, sammansatta av ledamöter av pastoratets församlingars kyrkoråd. Med hänsyn till de betydande variationerna i storleken hos de i flerförsamlingspastoraten ingående församlingarna, har kommittén funnit det erforderligt, att varje församlingskyrkoråd i pastoratet representeras i det särskilda valorganet med ett antal av sina ledamöter, som står i viss proportion till församlingens folkmängd.

Beträffande de närmare grunderna för avvägningen av antalet ledamöter i valorganet hänvisas till den allmänna motiveringen kap. 8 (s. 84 f.).

Såsom framgår av den allmänna motiveringen (s. 85) har kommittén ansett det erforderligt, att jämväl suppleant för vald ledamot av kyrkorådet bör vara valbar till delegerad.

7 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen s. 83.

8 §.

Såsom i den allmänna motiveringen (s. 85 ff.) närmare utvecklats, har kommittén ansett, att för elektor böra gälla de behörighetsvillkor, som jämlikt 44 § lagen om församlingsstyrelse äro föreskrivna för ledamot av kyrkoråd.

Kommittén anser det icke erforderligt med föreskrift om att elektor skall vara lekman. Dock bör präst, som äger rösträtt vid biskopsvalet, vara obehörig som elektor.

9 och 10 §§.

10 § innehåller de konstitutiva bestämmelserna för elektorsval. Närmare föreskrifter huru vid valet skall tillgå meddelas i stadgan om biskopsval.

Val av elektor företages i pastorat, som består av en församling, av församlingens kyrkoråd och i pastorat, som består av två eller flera församlingar, av ett för ändamålet särskilt bildat valorgan.

Utses elektor av kyrkorådet skall, såvida intet annat föreskrives, gälla vad i lagen om församlingsstyrelse stadgas angående handläggning av ärendet i kyrkorådet. Någon särskild hänvisning härom kan icke anses erforder-

lig. Sålunda skall vid elektorsval av kyrkoråd iakttagas bestämmelserna i 49 § första stycket lagen om församlingsstyrelse angående beslutsmässighet.

Förrättas elektorsval av delegerade skall, utöver vad särskilt stadgas, i tillämpliga delar iakttagas den ordning, som gäller beträffande kyrkoråds val av elektor. Sålunda skall, såsom i 9 § särskilt angivits, jämväl vid elektorsval genom delegerade den i 49 § församlingsstyrelselagen meddelade quorumsregeln iakttagas.

Enligt kommitténs förslag skulle flertalet pastorat i riket hava att utse mer än en elektor och ett ej ringa antal pastorat skulle hava att utse ett betydande antal elektorer. Med hänsyn härtill har kommittén, ehuru proportionell valmetod icke förekommer vid val inom kyrkoråd, ansett övervägande skäl tala för att möjlighet beredes för att en sådan valmetod kan komma till användning vid elektorsvalen. Stadgande härom har införts i 10 §, tredje stycket, därvid rörande förfarandet vid sådant val hänvisning skett till vad om proportionellt valsätt är stadgat beträffande val inom kommunala representationer. Se lagen den 15 april 1955 (nr 138) om proportionellt valsätt inom landsting, kommunalfullmäktige m. m.

Av det förestående framgår att enligt kommitténs förslag skall elektorsval kunna ske med acklamation. Begäres omröstning skall denna vara sluten (jmf 50 § lagen om församlingsstyrelse) och under i 10 § tredje stycket angivna förutsättningar ske medelst proportionell valmetod.

11 §.

Föreskriften innebär, att, därest suppleantvalet sker proportionellt, skall ordningen för suppleanternas kallelse till valet bestämmas enligt stadgandena i 8 § lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunalfullmäktige m. m.

Om biskopsvals förrättande

12 §.

Såsom framgår av det anförda under 2 §, innebära gällande bestämmelser, att domkapitlet, i samband med anmälan till Kungl. Maj:t om inträffad ledighet vid biskopstjänst, skall göra hemställan angående tid för biskopsvals företagande och att Kungl. Maj:t i samband med förordnande om biskopsval utsätter dag för detsamma.

Kommittén anser praktiska skäl tala för att dag för biskopsval utsättes av domkapitlet inom i stadgan för biskopsval angiven tidsmarginal. Se härom under 2 § i stadgeförslaget.

13 §.

Beträffande den allmänna ordningen för biskopsvalets förrättande har kommittén, såsom närmare utvecklats i den allmänna motiveringen (kap.

6), ansett, att nuvarande ordning med val i domkapitlet av domkapitlets ledamöter och val i varje kontrakt av övriga röstberättigade bör bibehållas.

Enligt gällande bestämmelser röstar innehavare av ordinarie prästerlig tjänst eller tjänst, som i 47 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster avses, i det kontrakt vari tjänsten är inrättad. Annan vid valet röstberättigad präst röstar i det kontrakt, vari han är kyrkoskriven. Med präst, som sist nämnts, avses vikarie vid församlingsprästerlig tjänst eller präst, vars tjänst icke ingår i den församlingsprästerliga organisationen (stifts- och kontraktsadjunkter, ämbetsbiträden m. fl.).

Då enligt kommitténs förslag prästernas rösträtt skall knytas till innehav av viss prästerlig tjänst, kan det förefalla mindre riktigt att tillmäta tjänstinnehavarens kyrkoskrivning betydelse för rösträttens utövning. Det skulle emellertid icke vara tillfyllest att föreskriva, att prästerlig tjänstinnehavare skall rösta i det kontrakt, vari den tjänst, från vilken rösträtten härledes, är inrättad, d. v. s. det kontrakt i vilket det för tjänsten avsedda tjänstgöringsområdet är beläget. De församlingsprästerliga tjänsterna, eller kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänsterna, äro inrättade i visst bestämt pastorat och sålunda inom visst bestämt kontrakt. Stiftsadjunkternas tjänstgöringsområde omspänner i regel hela eller stora delar av stiftet. Pastoratsadjunktstjänsterna äro icke inrättade för visst bestämt pastorat eller kontrakt utan äro tjänster, som stå till stiftsledningens förfogande för församlingsprästerlig verksamhet inom stiftet.

Kommittén har övervägt huruvida bestämningen av det kontrakt, i vilket vid biskopsvalet röstberättigad präst äger utöva sin rösträtt, skulle kunna grundas på prästens stationeringsort. Då emellertid bestämning av stationeringsorten närmast sker med hänsyn till den aktuella tjänsteutövningen och i vissa fall jämväl med beaktande av mer eller mindre tillfälliga omständigheter, såsom kommunikationsförhållanden, bostadssvårigheter etc., har kommittén ansett en sådan bestämning för rösträttens utövning icke vara lämplig.

Då det är av vikt, att bestämningen av det kontrakt, i vilket vid biskopsvalet röstberättigad präst äger utöva rösträtt, icke göres mera invecklad och omständlig än saken kräver, har kommittén ansett övervägande praktiska skäl tala för att anknyta rösträttens utövning till det kontrakt, vari den röstberättigade är kyrkoskriven. De invändningar av principiell art, som häremot kunna anföras, har kommittén icke ansett vara av den art, att de böra förhindra en eljest ändamålsenlig lösning av denna fråga.

Därest vid biskopsvalet röstberättigad präst icke är kyrkoskriven inom stiftet, föreslår kommittén, att sådan röstberättigad bör utöva sin rösträtt i det kontrakt i stiftet, vari domkyrkan är belägen. Att härvid använda uttrycket "stiftsstaden" låter sig ej göra, då exempelvis i Stockholm, där Storkyrkan är domkyrka, flera kontrakt finnas.

Enligt gällande bestämmelser — 6:e punkten i 1759 års biskopsvals-

förordning — äga vid val inom kontrakt röstägande, som "för sjukdom eller annat laga förfall" icke kunna infinna sig till valet, till den utsatta valdagen insända förseglad valsedel till valförrättaren. Med hänsyn till biskopsvalets karaktär kan det ifrågasättas om icke samtliga röstande böra iakttaga personlig inställelse vid valet för att få utöva rösträtt. Kommittén vill emellertid förorda, att sagda rätt för prästerna bibehålles. Härvid har hänsyn tagits till de olägenheter, som en ovillkorlig personlig inställelse vid valet skulle innebära för röstägande präster i de vidsträckta kontrakten i rikets nordligare delar och i synnerhet till svårigheterna att i dylikt fall uppehålla församlingsvården i större församlingar. Då särskilda suppleanter skola utses för lekmanaelektorerna, torde något bärande skäl för att jämväl till dessa utsträcka rätten att vid laga förfall rösta medelst valsedelsförsändelse icke finnas. Vid röstningen i domkapitlet böra — i anslutning till den ordning, som gäller beträffande handläggning av ärende i domkapitlet — endast vid valsammanträdet närvarande domkapitelsledamöter delta i omröstningen. Är domkapitelsledamot förhindrad, äger i hans ställe den för honom utsedda suppleanten delta i valet.

Den omständigheten, att ledamot av domkapitlet innehar med rösträtt vid biskopsval i kontrakt förenad prästerlig tjänst eller är vald till elektor, bör givetvis icke medföra att domkapitelsledamoten äger delta i biskopsvalet såväl i domkapitlet som i kontrakt i stiftet. Det skulle ur ordningssynpunkt vara mindre tillfredsställande att låta domkapitelsledamoten själv avgöra i vilken valkorporation han ämnar delta. Kommittén har därför ansett det erforderligt, att i denna paragraf intaga föreskrift om att ledamot av domkapitlet icke må delta i biskopsval annorledes än i domkapitlet.

14 §.

Kommittén har ansett det vara befogat, att bland de konstitutiva bestämmelserna om biskopsval upptaga uttryckligt stadgande om att envar röstande äger en röst.

I fråga om valsedels beskaffenhet synes det erforderligt, att härom meddela föreskrift av motsvarande innehåll, som i sådant hänseende meddelats i 15 §, första stycket, lagen om val till riksdagen.

Då biskopsvalet innebär, att de väljande medverka vid upprättandet av förslag till ett högt ämbete, bör denna valets särskilda karaktär framhållas. Uttrycket "— — de tre till biskopsämbete behöriga personer, som han anser vara till det lediga ämbetet de skickligaste", avser på samma sätt som 20 kap. 1 § kyrkolagen och det tidigare gällande edsformuläret vid biskopsval (s. 90) att understryka, att det är stridande mot biskopsvalets syfte att av valtaktiska skäl å valsedel upptaga namn på personer, som den röstande icke anser böra komma i fråga till biskopsämbetet.

Såsom närmare utvecklas under nästföljande paragraf, anser kommittén, att all röstsammanräkning vid biskopsval bör ske av domkapitlet. Valen i kontrakten föreslås sålunda omfatta allenast röstavgivandet. Med hän-

syn härtill har kommittén ansett, att valhemlighetens bevarande icke tillfyllest tillgodoses allenast med en föreskrift om att valet skall ske med slutna sedlar. Kommittén föreslår därför, att valsedel skall vid röstavgivningen vara innesluten i ett valkuvert. I fråga om valkuverts beskaffenhet och tillhandahållande hänvisar kommittén till vad härom anföres under 15 § i förslaget till stadga om biskopsval.

Om röstsammanräkning och biskopsförslags upprättande

15 §.

Beträffande de i paragrafens andra stycke föreslagna bestämmelserna om graderat röstvärde för de å varje valsedel upptagna tre namnen hänvisas till den allmänna motiveringen under kap. 9.

Enligt gällande ordning (7 p. i 1759 års biskopsvals-förordning) omfatta de kontraktvis hållna biskopsvalen såväl röstavgivning som röstsammanräkning. Med hänsyn till den av kommittén föreslagna i förhållande till gällande ordning mera invecklade sammanräkningsmetoden, anser kommittén, att all röstsammanräkning vid biskopsval bör åvila domkapitlet. Biskopsvalet skulle sålunda komma att bestå av ett stort antal skilda röstningsförrättningar och en för hela stiftet gemensam röstsammanräkningsförrättning. Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att jämlikt 5 § 2 mom. tredje stycket kyrkomötesförordningen skall röstsammanräkning vid val av prästerligt ombud i kyrkomötet alltid ske inför domkapitlet samt att motsvarande bestämmelse gäller beträffande val av prästerlig ledamot i domkapitlet, i den mån sådant val förrättas kontraktvis (se 3 § 8 mom. domkapitelslagen).

16 §.

Enligt gällande regler för biskopsförslagets upprättande förekommer icke någon bestämning av ordningen mellan de tre å förslaget uppförda namnen. Något skäl till en sådan bestämning föreligger icke. En i enlighet med kommitténs förslag reformerad ordning för biskopsval och för upprättande av det på valet grundade förslaget påkallar ej heller någon sådan bestämning. Såväl enligt gällande som enligt föreslagen ordning har biskopsförslaget till uppgift att utvisa gränsen för Kungl. Maj:ts utnämningssrätt.

Den i paragrafens andra stycke föreslagna bestämmelsen angående biskopsförslagets kungörande ansluter sig till föreskriften i cirkulärbrevet den 2 november 1791 angående anslag av konsistoriernas utslag m. m.

Reseersättningar

17 §.

Kommittén anser, att resekostnads- och traktamentsersättning bör utgå åt dem, som deltaga i biskopsval.

Spörsmålet om reseersättning åt prästerlig tjänst innehavare för deltagande i biskopsval har berörts av 1946 års prästlönekommitté i dess betänkande med förslag till nya grunder för avlöningen av präster, m. m. del II (SOU 1950: 43 s. 148 f.). Prästlönekommittén har därvid som sin mening framhållit, att bland annat resa för deltagande i biskopsval bör anses såsom tjänsteresa för prästerlig tjänst innehavare och förty medföra reseersättning för denne. Biskopsvalkommittén, som ansluter sig till den av prästlönekommittén uttalade uppfattningen, anser därför, att frågan om resekostnads- och traktamentsersättning åt prästerlig tjänst innehavare för deltagande i biskopsval icke påkallar särskild reglering. Samma förhållande får anses gälla i fråga om ledamot av domkapitlet.

Resekostnads- och traktamentsersättning åt elektor bör utgivas av det pastorat, som elektorn representerar. Ersättningen bör utgå i enlighet med det allmänna resereglementets bestämmelser, därvid Kungl. Maj:t bör fastställa reseklass.

Besvär

18 §.

Då någon anledning att söka ändring i beslut, som i 6 § avses, icke föreligger med mindre ändring tillika sökes i biskopsval, har kommittén föreslagit, att klagan över val av elektor eller av delegerad icke må vara tillåten annorledes än i samband med klagan över biskopsvalet.

19 §.

Besvär över biskopsval böra avse det slutliga beslut varigenom valutgången fastställs eller det av domkapitlet med ledning av valresultatet upprättade biskopsförslaget. Särskilda besvär över valförrättares vid biskopsval åtgärd eller beslut vid handläggning av valet eller över själva sammanräkningsförfarandet böra sålunda — liksom över val av delegerade eller elektorer — icke kunna föras annorledes än i sammanhang med besvär över biskopsvalets utgång.

Besvär rätt, varom här är fråga, bör tillkomma allenast röstägande vid biskopsvalet eller, därest såsom besvär fakta åberopas felaktigheter vid val av delegerade eller av elektorer, röstägande vid sådant val. Besvär rätt vid biskopsval skulle sålunda tillkomma vald ledamot av kyrkoråd allenast under förutsättning, att ändring sökes i det beslut, som grundats på det delegerade- eller elektorsval, i vilket kyrkorådsledamoten ägt deltaga.

20 §.

Besvär över biskopsval bör enligt vanliga regler anföras hos Konungen. Jämlikt 2 §, första punkten, lagen den 26 maj 1909 (nr 38) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt skola mål, som här avses, tillhöra regeringsrättens upptagande och avgörande.

Besvärstiden har föreslagits till tre veckor eller den tid, som numera antagits som normal administrativ besvärstid.

Särskilda bestämmelser

21 §.

I gällande biskopsvalsbestämmelser saknas föreskrift om huru skall förfaras, därest på biskopsförslaget uppförd avlider, blir obehörig eller avsäger sig kandidatur till biskopsämbetet. Den praxis, som i detta hänseende tillämpats efter tillkomsten av 1759 års biskopsvalsförordning, har icke varit entydig. I de år 1846 och år 1873 framlagda kyrkolagsförslagen hade upptagits bestämmelser, enligt vilka för här avsedda fall fyllnadval skulle anställas för komplettering av det eller de lediga rummen å biskopsförslaget. Vid detta fyllnadval avgiven valsedel skulle upptaga samma antal namn, som förslagsrum vore att fylla. Ett sådant förfaringssätt är föreskrivet i Finlands kyrkolag (§ 380).

Det kan icke anses tillfredsställande att förevarande spörsmål lämnas oreglerat vid en översyn av biskopsvalslagstiftningen. För frågans lösning kunna två utvägar tänkas, nämligen ny röstsammanräkning eller nytt val. Kommittén vill härom anföra följande.

Då, enligt kommitténs förslag, varje vid biskopsvalet avgiven valsedel skall upptaga tre namn och då dessa namn skola erhålla olika röstvärden efter den ordningsföljd, vari de upptagits å valsedeln, kan det synas mindre riktigt, att vid fall, som här avses, upprätta ett helt eller delvis nytt biskopsförslag med ledning av ny sammanräkning av det valsedelmaterial, som legat till grund för det ursprungliga förslaget. Till grund för det helt eller delvis nya biskopsförslaget bör ligga ett genom nytt val frambragt nytt valsedelsmaterial. Därvid uppställer sig det spörsmålet, huruvida det kan anses tillfyllest, att komplettera ett biskopsförslag, som blivit ofullständigt med avseende å ett eller två förslagsrum, allenast genom att anställa fyllnadval för besättande av det eller de lediga förslagsrummen. En sådan metod kan emellertid ge anledning till betänkligheter ur principiell synpunkt. Den av kommittén föreslagna röstningsmetoden förutsätter, att varje vid biskopsvalet avgivet votum ovillkorligen skall upptaga namnen å tre till biskopsämbetet behöriga personer och att de tre namnen skola tilldelas olika röstvärden efter den ordningsföljd, vari de upptagits å valsedeln. Valsedel, som upptager mindre än tre namn eller upptager namn å till biskopsämbetet obehörig person, skall sålunda icke äga giltighet med avseende

å det eller de å densamma upptagna giltiga namnen. Sådan valsedel skall i sin helhet anses för ogiltig. I konsekvens härmed torde ett biskopsförslag, som blivit desert med avseende å ett eller två förslagsrum, anses i sin helhet förfallet och i följd härav nytt val för upprättande av helt nytt förslag företagas.

Det bör förutsättas, att nytt biskopsval, vid fall som här avses, kommer att hållas inom förhållandevis kort tid efter det tidigare biskopsvalet. Med hänsyn härtill, torde det icke vara förenat med någon olägenhet att den elektorskorporation, som utsetts för det tidigare valet, deltagar jämväl i det nya valet. I det nya biskopsvalet bör sålunda deltaga de domkapitelsledamöter och prästerliga tjänst innehavare, som vid det nya valtillfället äro röstberättigade vid biskopsval, samt de elektorer — eller, vid förfall för dem, deras suppleanter — som utsetts för det tidigare biskopsvalet.

Skall en komplettering av ett biskopsförslag, som blivit desert med avseende å ett eller två förslagsrum företagas, bör detta sålunda ske genom ett helt nytt biskopsval. Emellertid kan det icke anses erforderligt, att i lag om biskopsval intaga uttrycklig föreskrift härom. Därest Kungl. Maj:t anser sig kunna åtnöjas med det ofullständiga förslaget, torde någon anledning icke föreligga att föranstalta om nytt val. Kommittén anser sålunda, att någon annan reglering av förevarande spörsmål icke kan anses påkallad, än att i lag om biskopsval intages föreskrift om att i fall, som här avses, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att fatta ståndpunkt om nytt val skall företagas eller icke.

22 §.

De ytterligare föreskrifter, som här avses, äro de i stadgan om biskopsval meddelade bestämmelserna.

Ang. otillbörligt verkande vid biskopsval.

I 12:e punkten i 1759 års biskopsvalsförordning äro bestämmelser meddelade angående påföljder för otillbörligt verkande vid biskopsval. Enligt författningsrummets ursprungliga lydelse skulle den som vid biskopsval beträdes ”hava med rösters sökande eller skaffande eller andras övertalande sig försett” ådömas böter samt, därest han vore väljande, gå förlustig sin rösträtt vid valet. Den som ”sökt röster för sig själv” skulle — förutom bötespåföljd — ”bliva från samma val utesluten”.

I samband med 1864 års strafflagsreform ersattes förenämnda straffbestämmelser av bestämmelser i allmänna strafflagen. Fortfarande äro dock gällande de i biskopsvalsförordningen stadgade särskilda påföljderna av förlust av valrätt och av behörighet att nomineras vid valet.

Kommittén erinrar om, att gällande prästvalsbestämmelser upptaga stadgande rörande förlust av rösträtt vid prästval för den som otillbörligen

verkar vid prästval. Sålunda stadgas i 37 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att röst vore ogill, "som genom köp, hot, tubbande eller annat olaga medel vunnen är eller tillhör någon, den där i valet obehörigen verkat". 1950 års prästvalskommitté har emellertid icke ansett anledning föreligga att upptaga motsvarande bestämmelse i sitt nyligen angivna förslag till ny prästvals lag (SOU 1956: 30). I sitt betänkande har prästvalskommittén rörande denna fråga bland annat påpekat (s. 171), att någon motsvarande ogiltighetsregel icke ansågs behöva upptagas i lagen den 14 mars 1921 om val av borgmästare i stad med magistrat och ej heller finnes i de politiska vallagarna.

Enligt kommitténs mening synes ej heller skäl föreligga att i en ny biskopsvalslagstiftning bibehålla ifrågavarande i 1759 års förordning meddelade påföljdsbestämmelserna, särskilt som den praktiska tillämpningen av sådana bestämmelser skulle stöta på betydande svårigheter. Kommittén vill i detta sammanhang erinra om den utvidgning av straffskyddet mot otillbörligt verkande vid val som skett genom den år 1948 vidtagna revisionen av 10 kap. strafflagen (om brott mot allmän verksamhet).

III. Förslaget till stadga om biskopsval

1 §.

Gällande bestämmelser om domkapitlets skyldighet att anmäla ledighet vid biskopsämbete återfinnas i 20 kap. 1 § kyrkolagen, 1:a punkten i 1759 års biskopsvalsförordning samt cirkulärbrevet den 18 december 1789 om iakttagande av 20 kap. 1 § kyrkolagen rörande anmälan hos Kungl. Maj:t om inträffad biskopsledighet m. m. Se vidare härom vad som anförts under 2 § lagen om biskopsval.

2 §.

Såsom anförts under 12 § lagen om biskopsval, anser kommittén praktiska skäl tala för att dag för biskopsval utsättes av domkapitlet inom den i stadgan för biskopsval angivna tidsmarginalen. Denna tidsmarginal bör bestämmas med iakttagande av, å ena sidan, att samtliga elektorsval kunna beräknas hava hunnit verkställas innan biskopsvalet företages och, å andra sidan, att biskopsvalet icke uppskjutes längre än nödigt. Såsom under 18 § lagen om biskopsval framhållits, har kommittén ansett att särskilda besvär över val av delegerade eller av elektor icke må anföras. Med hänsyn till anförda omständigheter, föreslår kommittén, att biskopsval icke må förrättas senare än tolv veckor efter det Konungen förordnat om biskopsval i stiftet.

För att underlätta möjligheten för de vid biskopsval röstberättigade prästerna att personligen infinna sig till valet, har kommittén ansett det vara lämpligt med föreskrift om att valet skall hållas å söckendag.

I samband med utsättande av dag för biskopsval bör domkapitlet jämväl utsätta det klockslag å valdagen, då valet skall begynna.

3 §.

Den i paragrafen avsedda kungörelsen innefattar missiv för vederbörande myndigheter att vidtaga åtgärder för biskopsvalets förberedande. Närmare föreskrifter angående kungörelsens innehåll än de i paragrafen angivna, torde icke vara erforderliga. Med hänsyn till valets karaktär synes det betydelsefullt, att kungörelsens innehåll bringas till församlingarnas kännedom genom att uppläsas i stiftets kyrkor.

4 §.

Vid biskopsval är domkapitlet högsta valmyndighet. Det bör sålunda åligga domkapitlet att hålla hand över att biskopsvalet blir behörigen berett och verkställt.

5 §.

För att ej fördröja konstitueringen av lekmanrepresentationen vid biskopsval, är det av vikt, att val av delegerade sker snarast möjligt efter det domkapitlets kungörelse rörande det förestående biskopsvalet blivit uppläst i pastoratets kyrkor.

Ehuru enligt kommitténs förslag kyrkorådets självskrivne ordförande icke äger deltaga i val av delegerade eller av elektorer, bör han dock vara skyldig att kalla kyrkorådets ledamöter till sådant val samt vara valförrättare ävensom att tillse att protokollsutdrag rörande valet tillställas vederbörande.

6—8 §§.

De i förevarande paragrafer föreslagna bestämmelserna avse elektorsval såväl av kyrkorådet som genom delegerade. Vid elektorsval av kyrkorådet bör det sålunda icke vara tillfyllest att allenast iakttaga de bestämmelser, som enligt lagen om församlingsstyrelse äro i motsvarande hänseenden meddelade rörande kyrkoråd.

Jämlikt 10 § sista stycket lagen om biskopsval skall val av elektorer kunna ske medelst proportionell valmetod. Se härom vad ovan anförts under nyss nämnda lagrum.

För att i möjligaste mån underlätta elektorsvalens behöriga och skyndsamma gång har kommittén ansett det erforderligt, att det rörande dessa val meddelas mera detaljerade bestämmelser än vad eljest gäller i fråga om val, som företages av kommunala organ.

9 §.

Vid biskopsval i kontrakt är kontraktsprosten valförrättare. Liksom nu — 2:a punkten i 1759 års biskopsvalsförordning — bör kontraktsprosten bestämma den plats inom kontraktet, där valet skall förrättas. Kommittén anser emellertid, att biskopsval — såsom i regel gäller beträffande prästval — bör äga rum i kyrka.

10 §.

Se ovan under 13 § lagen om biskopsval.

Om valkuvert vid röstning medelst valsedelsförsändelse — se nedan under § 15.

11 §.

Då uppgiften att vara valförrättare vid biskopsval bör tillhöra kontraktsprosts ämbetsuppgifter, bör den i kontraktsprosts ställe förordnade valförrättaren vara i kontraktet tjänstgörande präst.

12 §.

Den föreslagna bestämmelsen i paragrafen bör fattas som en ordningsföreskrift. Hinder bör icke möta för elektorssuppleant att i den frånvarande elektorns ställe deltaga i biskopsvalet, oaktat kallelse till suppleanten icke utgått.

Därest elektor skulle äga rösträtt vid biskopsvalet i egenskap av domkapitelsledamot, bör denna omständighet utgöra hinder för honom att deltaga i biskopsval i kontrakt (jmf 13 § sista stycket i förslaget till lag om biskopsval). Vid sådant förhållande bör den för elektorn utsedde suppleanten i elektorns ställe deltaga i kontraktsvalet. Då den prästerliga rösträtten är personlig kommer däremot ingen suppleant för präst, som är ledamot av domkapitlet, att inträda i kontraktsvalet.

13 §.

Det förutsattes, att valförrättaren i samband med uppropet prövar och fattar beslut rörande de närvarandes behörighet att deltaga i valet.

De fall, som i paragrafens första stycke, andra punkten, avses, torde få anses så sällsynta att någon svårighet vid bedömningen av behörigheten därvid i regel icke torde förekomma.

14 §.

Det kan icke anses nödigt att meddela bestämmelser rörande erforderligt biträde åt valförrättaren vid valsammankomsten. För sådant biträde kunna lämpligen anlitas de i 18 § omförmälda justeringsmännen.

15 och 16 §§.

Beträffande valkuvertens beskaffenhet ha i huvudsak upptagits de bestämmelser, som i motsvarande hänseende föreskrivits i 96 § lagen om val till riksdagen. Bestämmelsen, att valkuverten skola anskaffas genom domkapitlets försorg, bör givas den innebörd, att kostnaderna för kuvertens tillverkning skola bestridas av domkapitlets omkostnadsanslag.

Särskild föreskrift angående ytterkuvert vid valsedelsförsändelse, som i 10 § förmäles, torde icke anses erforderlig.

17—19 §§.

Enligt gällande bestämmelser är valförrättare vid biskopsval tillika sammanräkningsmyndighet. Den av kommittén föreslagna ordningen innebär, att valförrättarens befattning med valet allenast avser röstningen och vad därmed sammanhänger. Röstsammanräkning vid biskopsval bör företagas av domkapitlet.

20 §.

Med de avvikelser, som i paragrafen föreslagits, bör i domkapitlet biskopsvalet handläggas på sätt gäller rörande handläggning i allmänhet av ärende i domkapitlet.

21 §.

Den föreslagna lydelsen av paragrafens andra stycke motsvarar i huvudsak 76 §, tredje stycket, lagen om val till riksdagen.

22 §.

Det bör ankomma å domkapitlets preses att meddela närmare bestämmelser rörande ordningen vid sammanräkningen samt meddela erforderliga säkerhetsföreskrifter.

23 §.

Beträffande valsedelns beskaffenhet och innehåll har i tillämpliga delar upptagits motsvarande bestämmelser i 79 § lagen om val till riksdagen.

Enligt gällande bestämmelser skall varje väljande å sin valsedel nämna tre "med deras namn och ämbete". Det torde vara tillfyllest att föreskriva, att å valsedel upptaget namn skall vara fullt identifierbart.

Om behörighet till biskopsämbete stadgas i 28 § regeringsformen. Jmf. s. 98.

24 §.

Innan röstsammanräkning sker, böra icke godkända valsedlar avskiljas från de godkända valsedlarna samt läggas åsido.

25 §.

I paragrafen ha i tillämpliga delar upptagits föreskrifterna i 83 §, andra stycket, lagen om val till riksdagen.

26 §.

Rörande denna paragraf hänvisas till vad som anförts under 16 § lagen om biskopsval.

28 §.

Bestämmelsen angående införskaffande av de i paragrafen avsedda förteckningarna för de å biskopsförslaget uppförda motsvarar gällande genom cirkulärbrevet den 1 april 1807 meddelade föreskrift.

IV. Förslaget till lag om upphävande av 2 § 5 mom. lagen om domkapitel

Beträffande detta författningsrum hänvisas till den allmänna motive-
ringen (s. 73 f).

Förevarande stadgande i lagen om domkapitel avser de teologie profes-
sorernas rösträtt vid såväl biskopsval som ärkebiskopsval. Ehuru det åt
kommittén givna tilläggsuppdraget att verkställa översyn av bestämmelser-
na rörande ärkebiskopsval kommer att särskilt redovisas, har kommittén
likväl funnit det ändamålsenligt, att framlägga det föreliggande lagför-
slaget i samband med sitt nu avgivna betänkande angående de vanliga bis-
kopsvalen.

Sammanfattning

Kommitténs huvuduppdrag har varit att verkställa utredning och förslag till ändrade grunder för val av biskop och i samband därmed överse gällande bestämmelser på området. Vid fullgörandet av detta sitt uppdrag har kommittén haft att beakta, att den förutsatta biskopsvalsreformen främst har till syfte att bereda lekmän ett väsentligt inflytande vid dessa val. Härjämte har kommittén haft att särskilt uppmärksamma, att metoden för sammanräkning av de vid biskopsval avgivna rösterna bör erhålla sådan utformning, att valet kommer att framstå som ett personval, som ger ett verkligt uttryck för de röstandes intentioner och i tillbörlig grad tillgodoser minoritetsgrupper bland väljarna.

Det av kommittén framlagda betänkandet innehåller förslag till lag om biskopsval och stadga om biskopsval. Dessa författningar, vilka jämväl innefatta regler för upprättandet av det på valet grundade biskopsförslaget, äro avsedda att ersätta gällande författningar på området, nämligen 20 kap. kyrkolagen och 1759 års biskopsvalsförordning. I lagen om biskopsval hava intagits bestämmelser av huvudsakligen konstitutiv natur. Dessa bestämmelser förutsättas äga kyrkolags karaktär. Stadgan om biskopsval, vari intagits den mera tekniska detaljregleringen av valproceduren och av förslagets upprättande, förutsättes innehålla sådana bestämmelser, som Kungl. Maj:t äger i administrativ ordning meddela.

Kommitténs föreliggande förslag avser icke val av ärkebiskop. Enligt kommitténs mening böra bestämmelser om ärkebiskopsval meddelas i särskild från lag och stadga om biskopsval fristående författning. Kommitténs utredning och förslag härutinnan komma att särskilt redovisas.

Allmänna riktlinjer

Principen om inflytande vid biskopsval jämväl för kyrkans lekmän kom till uttryck i vår första evangeliska kyrkoordning och står i full överensstämmelse med grundsatser, som i vår kyrkoförfattning aldrig helt uppgivits sedan reformationsverkets genomförande. En reform i syfte att bereda lekmän ökat inflytande vid biskopsval torde snarare böra fattas såsom en restauration av kyrkoförfattningen i evangelisk anda än som införande av en principiell nyhet i densamma. För det närvarande är valförsamlingen vid biskopsval det enda kollektiva organ inom kyrkostyrelsen, som i stort sett saknar lekmannainslag.

Enligt kommitténs mening skulle en vidgad medverkan av lekmän i biskopsval innebära ett stärkande av episkopatets kyrkliga betydelse genom att understryka att biskopen är icke blott prästerskapets utan även kyrkans lekmannamedlemmars andlige ledare. Reformen skulle bidra till att öka lekmännens ansvar för kyrkans gärning och uppgifter och sålunda vara ägnad att stärka kyrkans ställning i samhället.

Sammansättningen av en av såväl präster som lekmän bestående valförsamling för biskopsval bör avvägas så, att envar av grupperna erhåller ett icke oväsentligt inflytande. Vad som främst bör beaktas vid bestämmandet av valförsamlingens sammansättning är behovet av viss mångsidighet hos valförsamlingen, så att denna i görligaste mån blir ett uttryck för den fond av erfarenhet, omdöme och insikt med avseende å den föreliggande uppgiften, som finnes bland såväl präster som lekmän inom kyrkan. För att tillgodose detta syfte är frågan om relationen mellan den prästerliga delen och lekmannadelen av valförsamlingen av underordnad betydelse. Det viktigaste är, att båda delarna av valförsamlingen motsvara de krav som böra ställas på densamma. Frågans praktiska lösning fordrar emellertid ett konkret ställningstagande till proportionen mellan inflytandet för den prästerliga delen och för lekmannadelen av valförsamlingen. Enligt kommitténs uppfattning torde det vara tillfyllest att vid detta ställningstagande utgå från synpunkten, att prästerna och lekmännen böra äga i stort sett lika inflytande i valförsamlingen.

I likhet med vad uti direktiven förutsatts, anser kommittén, att lekmännens medverkan icke lämpligen kan ske i annan form än genom indirekta val samt att lekmännens representanter i valförsamlingen böra utses genom en valmetod, som bygger på medverkan av församlingarnas organ.

I direktiven för kommittén har icke lämnats några bindande anvisningar rörande den valmetod, som vid den reformerade ordningen bör tillämpas med avseende å prästerna. Enligt kommitténs mening föreligger icke något principiellt hinder mot ett valsysteem, som förutsätter att prästernas direkta rösträtt bibehålles under det att lekmännen medverka i valet enligt indirekt valmetod. Då kommittén förutsätter, att den allmänna inställningen bland prästerskapet är starkt för ett bibehållande av prästernas direkta rösträtt har kommittén ansett sig böra förorda detsamma.

Kommittén anser det vara av stor vikt, att utformningen av en valreform i syfte att tilldela lekmännen ett med prästerna likvärdigt inflytande på biskopsvalets utgång icke sker på ett sätt, som kan leda till den oriktiga uppfattningen att präster och lekmän utgöra skilda intressegrupper inom kyrkan. Biskopsvalet bör därför hållas vid förrättningar, som äro gemensamma för präster och lekmän. Det är vidare av vikt, att den reformerade valorganisationen och valproceduren erhåller enklast möjliga utformning samt, i den utsträckning det är möjligt, bygger på den bestående kyrkliga organisationens grund.

Kommittén föreslår, att det lika inflytandet för präster och lekmän uttryckes så, att i princip präster och lekmän ingå i valförsamlingen till lika antal och att alla röstägande äga lika röst. Då prästernas direkta rösträtt bibehålles, skulle sålunda lekmanrepresentationen i valförsamlingen bestå av, förutom domkapitlets lekmanaledamöter, ett emot antalet röstberättigade präster svarande antal särskilt utsedda lekmanaelektorer. Då en valförsamling av den föreslagna storleksordningen icke lämpligen kan sammandragas till en för samtliga väljare gemensam valförrättning, föreslår kommittén, att valet — såsom nu sker — hålles vid ett flertal skilda förrättningar för olika delar av valförsamlingen. Sålunda bör valet förrättas inom domkapitlet av domkapitlets ledamöter samt inom varje kontrakt i stiftet av kontraktets präster och särskilt utsedda lekmanaelektorer. Valets utgång bör grundas på de sammanräknade röstsiffrorna från samtliga valförrättningar.

Mot den föreslagna ordningen kan erinras, att någon omedelbar kontakt i samband med valet icke kan åvägabringas mellan valförsamlingens samtliga medlemmar. En valordning, som möjliggör en sådan kontakt, förutsätter emellertid en stark begränsning av valförsamlingens numerär. Detta är dock icke möjligt, därest prästernas direkta rösträtt skall bibehållas och paritet upprätthållas mellan antalet präster och lekmän i valförsamlingen.

Prästernas rösträtt

Beträffande reglering av prästernas rösträtt föreslår kommittén i huvudsak följande.

Rösträtten anknytes — med nedan angivna undantag — till innehavet av sådan prästerlig tjänst, som står under tillsyn av biskopen i det stift som valet avser. Präst skall sålunda icke — såsom nu gäller — kunna grunda rösträtt på innehav av tjänst vid allmän undervisningsanstalt inom stiftet. Vidare är det för rösträtt vid biskopsval icke tillfyllest att innehava viss till stiftets territorium förlagd prästerlig tjänst. Den prästerliga tjänst, från vilken rösträtten härledes, skall vara föremål för biskopens ämbetsförvaltning.

I anslutning till vad nyss sagts, föreslår kommittén, att stadgandet i 2 § 5 mom. lagen om domkapitel angående teologie professorers säte och stämma i domkapitlet vid biskopsval upphäves.

Enligt kommitténs mening bör rösträtt vid biskopsval icke undantagslöst tillkomma varje innehavare av prästerlig tjänst, som nyss nämnts. Rösträtt bör sålunda icke tillkomma präst, som fullgör aspiranttjänstgöring eller innehar tjänst av mera tillfällig art. Till följd härav föreslår kommittén, att rösträtten icke bör förenas med annan prästerlig tjänst än ordinarie eller extra ordinarie tjänst, vikariatslöneförordnande å sådan tjänst eller annan tjänst av motsvarande fasta karaktär, som de nyss nämnda.

Lekmannarepresentationen

Enligt de av kommittén uppdragna riktlinjerna för en reformerad ordning av biskopsvalen skulle lekmannarepresentationen vid biskopsval utgöras av domkapitlets lekmanaledamöter och ett mot antalet röstberättigade präster i stort sett svarande antal lekmanaelektorer. Dessa elektorerna skulle delta i biskopsvalet tillsammans med prästerna vid kontraktsvis hållna förrättningar.

Beträffande sättet för utseende av lekmanaelektorerna, föreslår kommittén, att den för detta ändamål erforderliga valkretsindelningen och antalet elektorsmandat i varje valkrets avväges icke blott med hänsyn till valkretsens befolkningstal utan jämväl med hänsyn till antalet församlingar i valkretsen. En i anslutning till angivna synpunkt uppbyggd valorganisation, anser kommittén utan olägenhet kunna grundas på den givna församlingsprästerliga organisationen.

Kommittén föreslår sålunda, att för val av elektorerna bildas varje pastorat en valkrets. För varje pastorat utses det antal elektorerna, som motsvarar antalet ordinarie och extra ordinarie tjänster inom pastoratets församlingsprästerliga organisation, d. v. s. i pastoratet inrättade kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktstjänster. För elektorerna utses motsvarande antal suppleanter.

Då de i biskopsvalet deltagande ha att taga ställning till ett personval, som ställer stora anspråk på valdeltagarnas omdöme, erfarenhet och insikt rörande den föreliggande uppgiften, är det av betydelse att val av lekmanaelektorerna anförtros personer, som vunnit viss förtroendeställning inom församlingarna. Kommittén anser därför, att elektorsval bör — direkt eller indirekt — ankomma å församlingarnas kyrkoråd.

Består pastorat av två eller flera församlingar, föreslår kommittén, att i dylikt fall utses elektorerna av särskilda delegerade, utsedda församlingsvis av församlingarnas kyrkoråd bland dessas valda ledamöter eller suppleanter. För församling med högst 1.000 invånare utses två delegerade, för församling med mer än 1.000 men högst 3.000 invånare utses tre delegerade och för församling med mer än 3.000 invånare fyra delegerade. För de delegerade utses ersättare till lämpligt antal.

Elektorsval genom delegerade föreslås ske inför ordföranden i pastoratets kyrkoråd. Kommittén föreslår, att i kyrkorådets val av delegerad eller av elektor må icke delta annan präst än den, som är av församlingen vald till ledamot av kyrkorådet. Präst, som är självskriven ledamot av kyrkorådet, bör sålunda icke delta i dessa val.

Beträffande valbarhetsvillkoren för elektor, föreslår kommittén, att endast den som är behörig att utses till ledamot av kyrkoråd i pastoratet må kunna utses till elektor. Dock bör präst, som äger rösträtt vid biskopsval, vara obehörig som elektor.

Kommittén föreslår, att vid elektorsval skall iakttagas den ordning, som gäller rörande handläggning av ärende i kyrkorådet. Dock bör möjlighet förefinnas för att valet skall kunna ske medelst proportionell valmetod.

Biskopsvalets förrättande

Kommittén föreslår, att det, såsom nu gäller, bör ankomma på Kungl. Maj:t att meddela tillstånd till anställande av biskopsval.

Med hänsyn till att biskopsvalet skall föregås av elektorsval, anser kommittén praktiska skäl tala för att dag för biskopsval utsättes av domkapitlet inom viss föreskriven tidsmarginal. Kommittén föreslår sålunda, att dag för biskopsval skall bestämmas till söckendag, som infaller ej senare än tolv veckor efter det Kungl. Maj:t förordnat om biskopsval.

Såsom tidigare anförts, föreslår kommittén, att gällande ordning med val i domkapitlet och i varje kontrakt bibehålles. Då prästernas rösträtt knytes till innehav av viss prästerlig tjänst, har kommittén icke funnit anledning föreligga att — såsom nu gäller för vissa icke ordinarie präster — låta tjänstinnehavarens rösträtt vara avhängig av hans kyrkoskrivning inom stiftet. Däremot anser kommittén övervägande praktiska skäl tala för, att anknyta rösträttens utövning till det kontrakt, vari den röstberättigade prästen är kyrkoskriven. Kommittén föreslår sålunda, att i valet inom varje kontrakt deltaga

inom kontraktet kyrkoskrivna vid biskopsvalet röstberättigade präster och

elektorerna för kontraktets pastorat.

Därest vid valet röstberättigad präst icke är kyrkoskriven inom stiftet, föreslår kommittén, att sådan röstberättigad äger rösta i det kontrakt i stiftet, vari domkyrkan är belägen.

Kommittén föreslår bibehållandet av gällande rätt för prästerlig väljare, som på grund av laga förfall är hindrad att infinna sig vid biskopsval i kontrakt, att utöva sin rösträtt medelst valsedelsförsändelse.

Vid biskopsval äger envar väljande en röst. Ledamot av domkapitlet, som innehar med rösträtt förenad prästerlig tjänst eller är vald till elektor, äger sålunda icke deltaga i biskopsval såväl i domkapitlet som i kontrakt i stiftet. Då det ur ordningssynpunkt icke skulle vara tillfredsställande att låta domkapitelsledamoten själv avgöra i vilken valkorporation han ämnar deltaga, föreslår kommittén, att ledamot av domkapitlet icke må deltaga i biskopsval annorledes än i domkapitlet.

Enligt gällande bestämmelser sker biskopsval med slutna sedlar. Då enligt kommitténs förslag all röstsammanräkning vid biskopsval bör verkställas av domkapitlet, komma valen i kontrakten att omfatta, förutom överläggning, allenast röstavgivning. Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att valsedel skall vid röstningen vara innesluten i ett valkuvert.

I fråga om valsedel och valkuverts beskaffenhet har kommittén föreslagit bestämmelser av i huvudsak det innehåll, som i motsvarande hänseende meddelats i lagen om val till riksdagen.

Röstningsproceduren. Biskopsförslagets upprättande

De synpunkter, som böra vara vägledande för en reform av röstningsproceduren vid biskopsval, vill kommittén sammanfatta sålunda.

Biskopsvalets syfte är att för Kungl. Maj:t presentera tre för det lediga biskopsämbetet lämpliga kandidater. Då varje enskild röstande bör medverka till att det efter hans uppfattning bästa trenamnsförslaget föreläggas för Kungl. Maj:t, bör varje valsedel upptaga tre namn, varken mer eller mindre. Namngivningen å valsedeln bör emellertid icke kunna utnyttjas i det valtaktiska syftet att säkra förslagsrum för en av de röstande framförd huvudkandidat på det sätt, att såsom andra och tredje namn å valsedeln upptages personer, som den röstande anser icke kunna eller ens böra komma i fråga till utnämning.

Då varje röstande regelmässigt framför de tre av honom å valsedeln upptagna namnen med olika styrka, bör den röstandes mening härutinnan komma till uttryck i röstsammanräkningen.

Sammanräkningsmetoden bör i tillbörlig grad tillgodose minoritets-synpunkter inom valförsamlingen utan att biskopsvalet fördenskull urartar till en tävlan mellan partier.

En röstningsprocedur, som tillgodoser angivna syften, bör grundas på en för samtliga rum å biskopsförslaget gemensam röstsammanräkning, omfattande samtliga tre namn å valsedlarna, därvid de tre namnen tilldelas olika röstvärden efter deras ordningsföljd å valsedeln.

Kommittén föreslår sålunda, att all röstsammanräkning vid biskopsval företages av domkapitlet. Vid denna sammanräkning räknas varje godkänd valsedel som hel röst för det första, som halv röst för det andra och såsom tredjedels röst för det tredje å valsedeln upptagna namnet.

Efter verkställd röstsammanräkning uppför domkapitlet å biskopsförslaget de tre, som vid valet erhållit högsta rösttal. Hava två eller flera, som icke båda eller samtliga kunna beredas rum i förslaget, erhållit lika rösttal, skiljes mellan dem genom lottning.

Någon bestämning av ordningen mellan de tre å förslaget uppförda namnen har kommittén icke ansett erforderlig.

Övriga frågor

I de framlagda författningsförslagen ha icke upptagits bestämmelser angående behörighet till biskopsämbete. Kommittén anser att bestämmelser härom utöver dem, som äro meddelade i 28 § regeringsformen, icke äro erforderliga.

I gällande bestämmelser om biskopsval saknas föreskrifter om huru skall förfaras, då på biskopsförslag uppförd avlidit, blivit obehörig eller anmält sig icke vilja komma i åtanke till biskopsämbetet. Kommittén har icke ansett andra bestämmelser i anförda hänseende erforderliga än föreskrift om att det i dylikt fall bör ankomma på Kungl. Maj:t att besluta huru skall förfaras.

Kommittén föreslår, att besvär över val av delegerad eller av elektor icke må vara tillåtet annorledes än i samband med besvär över biskopsval.

Besvärsrätt vid biskopsval bör allenast tillkomma röstägande vid sådant val eller, därest såsom besvärshäns åberopas felaktigheter vid val av delegerade eller val av elektorer, av röstägande vid sådant val.

Kommittén anser att rese- och traktamentsersättning bör utgå åt dem, som deltaga i biskopsval. Då domkapitelsledamots och prästerlig tjänst-innehavares deltagande i biskopsval är att anse som tjänsteuppdrag, kan en reglering av ersättningsfrågan i förevarande sammanhang icke anses påkallad annorledes än för elektorerna. Kommittén föreslår, att ifrågavarande ersättning åt elektor bör utgå i enlighet med det allmänna resereglementets bestämmelser samt utgivas av det pastorat, som elektorn representerar.

Särskilt yttrande av herr Lodenius

I likhet med kommitténs övriga ledamöter anser jag att en reformerad ordning för biskopsvalen bör bygga på principen om prästernas och lekmännens lika inflytande på valets utgång och att denna princip bör komma till uttryck på det sätt, att präster och lekmän ingå i valförsamlingen till lika antal. Emellertid förutsätter den av kommittén föreslagna valordningen tillika, att prästerna skola bibehållas vid sin direkta rösträtt vid biskopsval. Till följd härav skulle enligt den av kommittén föreslagna ordningen valförsamlingen komma att bestå av dubbelt så många väljare som enligt nu gällande ordning. Sålunda skulle valförsamlingen komma att omfatta omkring 500 personer i de flesta stiftet och omkring 800 personer i Lunds stift.

Såsom kommittén i betänkandet framhållit, kan den höga numerären hos den föreslagna valförsamlingen ge anledning till betänkligheter. Kommittén har sålunda anfört, att på grund av valförsamlingens storlek måste biskopsvalet ske vid ett flertal skilda valförrättningar för olika delar av valförsamlingen, vilket bl. a. skulle medföra, att någon omedelbar kontakt i samband med valet icke kan åvägbringas mellan valförsamlingens samtliga medlemmar. Såsom i betänkandet påpekats (s. 63), torde behovet av en sådan kontakt bliva mera framträdande, då valförsamlingen erhåller den numerär och sammansättning, som kommittén föreslagit.

Vad kommittén sålunda framhållit, vill jag särskilt understryka. Härutöver vill jag framhålla, att om valförsamlingens numerär kunde så begränsas att biskopsvalet skulle kunna ske vid en för samtliga väljare gemensam förrättning, skulle detta kunna bidra till en förenkling av valproceduren.

En begränsning av valförsamlingens numerär är dock — såsom i betänkandet framhållits — icke möjlig att åstadkomma, därest prästernas direkta rösträtt skall bibehållas och samtidigt paritet upprätthållas mellan antalet präster och lekmän i valförsamlingen. Då sistnämnda förutsättning bör anses ofrånkomlig, skulle en begränsning av numerären icke kunna ske annorledes än genom att prästernas direkta rösträtt avskaffas och att sålunda jämväl prästerna representeras i valförsamlingen genom av dem särskilt utsedda elektorer.

Ehuru jag av skäl, som i det följande skall redovisas, icke är beredd att för det närvarande föreslå ett vals-system, som förutsätter avskaffandet av

prästernas direkta rösträtt, vill jag emellertid närmare utveckla min ståndpunkt rörande riktlinjerna för en utformning av ett sådant valsysteem.

En i anslutning till nyssnämnda synpunkter sammansatt valförsamling skulle bestå, förutom av domkapitlets ledamöter, av lika antal prästerliga elektorer och lekmannaelektorer. Antalet elektorer för vardera gruppen bör ej sättas högre än att biskopsvalet kan ske vid en för samtliga väljare i stiftet gemensam valförrättning. Å andra sidan bör antalet elektorer och sättet för deras utväljande så bestämmas, att tillbörligt utrymme kan beredas inom valförsamlingen för skilda meningsriktningar bland såväl präster som lekmän. Det är därför av vikt, att den för båda gruppernas elektorsval erforderliga valkretsindelningen och mandattilldelningen så avpassas, att regelmässigt mer än en elektor utses för varje valkrets.

I en vid betänkandet fogad bilaga har kommittén åskådliggjort ett valsysteem, som innebär, att biskopsvalet förrättas av en prästerlig valförsamling och en valförsamling av lekmän, därvid den sistnämnda valförsamlingen väsentligen skulle bestå av ett förhållandevis litet antal lekmannelektorer eller i medeltal omkring 30 i flertalet stift. Dessa elektorer skulle utses kontraktvis — efter folkmängden en till tre elektorer för varje kontrakt — därvid för flertalet kontrakt skulle utses två elektorer.

Enligt min uppfattning synes det av kommittén åskådliggjorda valsystemet, i vad avser den däri ingående lekmanrepresentationen, kunna tagas till förebild för en i enlighet med de av mig framförda synpunkterna sammansatt valförsamling. Jag förutsätter sålunda, att antalet lekmannelektorer i valförsamlingen och sättet för deras utseende bestämmas på sätt framgår av det i bilagan åskådliggjorda valsystemet. Då antalet elektorer för vardera gruppen skola vara lika, bör sålunda antalet prästerliga elektorer i valförsamlingen fixeras till att motsvara det totala antalet lekmannelektorer i valförsamlingen. I fråga om sättet för de prästerliga elektorernas utseende bör i tillämpliga del gälla vad härom föreslagits i fråga om lekmannelektorerna. Sålunda böra kontrakten utgöra valkretsar jämväl för val av prästerliga elektorer. Vidare bör antalet prästerliga elektorer per kontrakt bestämmas till att motsvara antalet lekmannelektorer per kontrakt. I fråga om rösträtt vid val av prästerliga elektorer bör gälla vad kommittén föreslagit rörande den prästerliga rösträtten vid biskopsval.

Sammansättningen av stiftens valförsamlingar för biskopsval i enlighet med här skisserade riktlinjer framgår av följande tablå:

Stift	Domkapitels- ledamöter	Prästerliga elektorer	Lekman- elektorer	Summa
Uppsala	8	31	31	70
Linköping	6	27	27	60
Skara	6	25	25	56
Strängnäs	6	22	22	50
Västerås	6	31	31	58
Växjö	6	32	32	70
Lund	8	48	48	104
Göteborg	6	34	34	74
Karlstad	6	21	21	48
Härnösand	6	26	26	58
Luleå ¹	6	22	22	50
Visby	6	12	12	30
Stockholm	6	24	24	54

¹ Därest föreslagen ny kontraktsindelning genomföres.

Det här av mig skisserade förslaget står i principiell överensstämmelse med det av kammarrådet T. Wohlin år 1937 framlagda förslaget till en reformerad ordning för biskopsvalen.

Av remissbehandlingen av kammarrådet Wohlins förslag framgår emellertid, att de kyrkliga myndigheterna genomgående och icke utan skärpa motsatt sig en reform, som förutsatte avskaffandet av prästernas direkta rösträtt vid biskopsval.

Vid sina överväganden av frågan om direkt eller indirekt valmetod för prästernas vidkommande, har kommittén funnit, att avskaffandet av prästernas direkta rösträtt icke är av fundamental betydelse för den ifrågasatta biskopsvalsreformen. Då kommittén vidare förutsätter, att den allmänna inställningen bland prästerskapet alltjämt är starkt positiv för ett bibehållande av prästernas direkta rösträtt, har kommittén icke ansett sig böra förorda ett valsysteem i enlighet med det av av kammarrådet Wohlin framlagda förslaget.

Ehuru jag håller före, att bibehållandet av prästernas direkta rösträtt medför åtskilliga olägenheter med avseende å den praktiska utformningen av den förutsatta biskopsvalsreformen, har jag emellertid — särskilt med hänsyn till den deciderade ståndpunkt i denna fråga, som kom till uttryck vid remissbehandlingen av det Wohlinska förslaget — ansett mig böra biträda vad i detta hänseende i betänkandet anförts och föreslagits.

Jag anser mig dock böra framhålla, att det för prästernas inflytande på valutgången är utan betydelse om prästernas medverkan i valet sker genom direkt eller indirekt valmetod. Ej heller synes det med fog kunna göras gällande, att den indirekta valmetoden skulle försvåra för minoritetsgrupper bland prästerna att få sina synpunkter vid valet behörigen tillgodosedda.

Utkast till förslag innebärande skilda valföretningar för präster och lekmän

Enligt kommitténs mening bör en reformerad ordning för biskopsval bygga på principen om prästernas och lekmännens lika inflytande på valets utgång. I det av kommittén framlagda förslaget har denna princip uttryckts på det sätt, att präster och lekmän ingå i valföretningen till lika antal och att alla väljare äga lika röst. Då kommittén anser att prästernas direkta rösträtt vid biskopsval bör bibehållas, skulle sålunda antalet lekmannaväljare motsvara antalet vid valet röstberättigade präster. Den föreslagna valordningen skulle alltså leda till en fördubbling av den nuvarande valföretningens numerär.

Såsom kommittén under kap. 6 i betänkandet framhållit kan den höga numerären hos valföretningen ge anledning till betänkligheter. En begränsning av valföretningens numerär är dock icke möjlig att åstadkomma, därest prästernas direkta rösträtt skall bibehållas och samtidigt paritet upprätthållas mellan antalet präster och lekmän i valföretningen. Det bör emellertid, såsom kommittén i betänkandet framhållit, observeras, att ett likvärdigt inflytande för präster och lekmän på valutgången icke med nödvändighet förutsätter överensstämmelse i antal väljare från vardera gruppen. En sådan överensstämmelse är visserligen erforderlig, därest valutgången skall direkt grundas på en summering av samtliga väljares röster och alla väljare äga lika röst. Genom att tillämpa ett valsysteem, som icke förbindes med sistnämnda förutsättningar kan de båda gruppernas lika inflytande tillgodoses utan att grupperna överensstämma i numeriskt hänseende. Ett sådant valsysteem förutsätter antingen att de båda grupperna var för sig förrätta biskopsval eller att skilda röstvärden tillämpas för de prästerliga väljarnas och lekmannaväljarnas röster. Då sistnämnda tillvägagångssätt av såväl principiella som praktiska skäl icke bör komma i fråga, torde i förevarande hänseende annan metod icke stå till buds än att präster och lekmän förrätta skilda val och att biskopsförslaget grundas på en sammanställning av de båda gruppernas för den slutliga utgången likvärdiga valresultat. Med en sådan ordning skulle antalet lekmannaväljare kunna sättas betydligt lägre än antalet prästerliga väljare utan att principen om de båda gruppernas lika inflytande på valets slutliga utgång behöver eftersättas.

För att åskådliggöra ett valsysteem efter nyss angivna grunder har kommittén låtit utarbета följande *förslag*.

Biskopsvalet förrättas av två valförsamlingar, den ena bestående av prästerna och domkapitlets prästerliga ledamöter och den andra av särskilt utsedda lekmanneelektorer jämte domkapitlets lekmanneledamöter.

Prästernas direkta rösträtt bibehålles. De avgiva, såsom för närvarande, sina röster vid kontraktswis hållna valförrättningar. All röstsammanräkning företages dock av domkapitlet.

Lekmannaförsamlingen förrättar biskopsvalet vid en för samtliga medlemmar gemensam förrättning i stiftsstadens. Röstsammanräkning sker, liksom beträffande prästernas val, av domkapitlet.

För val av lekmanneelektorer utgör varje kontrakt en valkrets. För varje kontrakt utses en till tre elektorer, enligt följande norm:

kontrakt med högst 20.000 inv. utser en elektor,

kontrakt med mer än 20.000 men högst 75.000 inv. utser två elektorer samt

kontrakt med mer än 75.000 inv. utser tre elektorer.

Kontrakt i Visby stift utser dock fyra elektorer, oavsett kontraktets invånarantal.

Kontraktets elektorer utses av särskilda delegerade för kontraktens församlingar. För varje församling utses en till fem delegerade enligt följande norm:

församling under 1000 inv. utser en delegerad

„ med 1000—3000 inv. utser två delegerade

„ „ 3000—8000 inv. „ tre „

„ „ 8000—20000 inv. „ fyra „

„ „ mer än 20000 inv. utser fem delegerade.

De delegerade utses församlingsvis av församlingarnas kyrkoråd. I val av delegerad äger dock icke prästerlig ledamot av kyrkorådet deltaga.

Val av elektorer och delegerade skola kunna ske med proportionell valmetod.

Vid biskopsval skall varje röstande å sin valsedel upptaga tre namn. Namnen å valsedeln tilldelas, efter den ordningsföljd vari de upptagits å valsedeln, olika röstvärden sålunda, att det första namnet erhåller hel röst, det andra namnet halv och det tredje namnet tredjedels röst.

Valresultatet bestämes särskilt för vardera valförsamlingen. De tre, som erhållit högsta rösttalen, skola anses vara av valförsamlingen nominerade att uppföras på förslag till biskopsämbetet. Mellan lika rösttal skiljes genom lottning.

De nominerade åsättas poängvärdena 1, $\frac{1}{2}$ resp. $\frac{1}{3}$ efter den ordningsföljd i vilken de nominerats. Ordningsföljden bestämes efter rösttalen. Mellan lika rösttal skiljes genom lottning. — Då vardera valförsamlingen nominerar tre biskopskandidater, kunna sålunda båda valförsamlingarna tillsammans nominera lägst tre och högst sex biskopskandidater.

På förslag till biskopsämberet uppföras de tre av valförsamlingarna nominerade, som erhållit högsta sammanlagda poängvärde. Detta innebär att den, som vid endera valförsamlingens val bekommit högsta rösttalet uppföres å biskopsförslaget.

Reglerna för biskopsförslagets upprättande kan åskådliggöras med följande exempel.

Vid prästernas val nomineras i angiven ordningsföljd efter rösttalen A, B och C samt vid lekmännens val D, E och C. A och D åsättas vardera poängvärde 1 samt B och E vardera poängvärde $\frac{1}{2}$. C, som nominerats såsom tredje namn vid såväl prästernas som lekmännens val, åsättes poängvärde $\frac{2}{3}$.

Då A och D nominerats såsom första namn vid respektive val uppföras de, oavsett deras åsatta poängvärden, på biskopsförslaget. På förslaget uppföres därjämte C, som bland övriga nominerade nått högsta poängvärde.

Storleken av de föreslagna elektorskorporationerna framgår av följande tablå:

Stift	Antal kontrakt (den 1/1 1957)	därav med inv.antall			Antal elektorer
		under 20.000	20—75.000	över 75.000	
Uppsala	19	9	8	2	31
Linköping	18	10	7	1	27
Skara	16	8	7	1	25
Strängnäs	15	9	5	1	22
Västerås	16	1	15		31
Växjö	18	5	12	1	32
Lund	25	4	19	2	48
Göteborg	16	1	12	3	34
Karlstad	12	3	9		21
Härnösand	13	1	11	1	26
Luleå	7		4	3	17
Visby	3	2	1		12
Stockholm	9	1	1	7	24
Hela riket	187	54	111	22	

Ann.: Ett genomförande av 1950 års pastoratsindelningssakkunnigas den 7/8 1954 avgivna förslag till bl. a. ny kontraktsindelning skulle innebära att antalet kontrakt i Luleå stift ökas till 11. Härigenom skulle antalet elektorer för Luleå stift enligt ovan angivna grunder ökas till 22.

Då stiftets lekmanrepresentation vid biskopsval skulle utgöras, förutom av lekmannelektorerna, av domkapitlets lekmanneledamöter, skulle alltså medlemmarna i varje stifts lekmanrepresentation utgöras av det i tablå för varje stift angivna antalet elektorer jämte — i regel — tre domkapitelsledamöter.

Till närmare utveckling av det här skisserade förslaget vill kommittén anföra följande.

Genom den relativt låga numerären hos elektorskorporationen möjliggöres att lekmanaförsamlingens val kan ske vid en för stiftets samtliga lekmanaväljare gemensam förrättning och att dessa väljare äga möjlighet till gemensamma överläggningar i omedelbar anslutning till valet. Den låga numerären kan jämväl bidra till att elektorsförsamlingen erhåller en kvalitativt tillfredsställande sammansättning. Det synes emellertid vara av vikt att numerären icke sättes så låg att risk föreligger för viss ensidighet i elektorsförsamlingens sammansättning.

Någon objektiv grund för bestämmandet av lekmanaelektorernas antal kan icke anses föreligga. Denna bestämning måste bli helt diskretionär. I det föreliggande förslaget har antalet elektorer för varje stift gjorts beroende av valkretsindelningen och av normerna för valkretsarnas förseende med mandat. Därvid har beaktats, att lekmanaelektorerna icke allenast äro att betrakta som företrädare för stiftets lekmanamedlemmar utan jämväl som företrädare för stiftets församlingar.

Antalet elektorsmandat per valkrets bör avvägas med hänsyn såväl till invånarantalet som antalet församlingar i valkretsen. En närmare undersökning av kontraktens struktur, som kommittén låtit företaga (här ej bifogad), har givit vid handen, att en påtaglig relation synes föreligga mellan befolkningstalet uti de i kontraktet ingående församlingarna, å ena sidan, samt antalet församlingar i kontraktet, å andra sidan. Man torde därför utan olägenhet kunna bortse från kontraktens församlingstal vid bestämmandet av grunderna för kontraktens mandattilldelning och låta denna utslutande bestämmas av kontraktens invånarantal.

Enligt det föreliggande förslaget skulle antalet elektorsmandat per kontrakt utgöra ett, två eller tre, därvid flertalet kontrakt skulle hava att utse två elektorer. För kontrakt i Visby stift skulle dock utses fyra elektorer. — Att mandattilldelningen per kontrakt — bortsett från Visby stift — maximerats till tre, kan synas medföra underrepresentation för de folkrikaste kontrakten eller kontrakt med mer än 100.000 inv. Antalet sådana kontrakt i riket utgöra för närvarande tio och omfatta huvudsakligen församlingar i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa kontrakt, som hava lågt församlingstal, kunna icke sägas utgöra kontraktbildningar i traditionell mening. De äro snarare att betrakta som temporärt sammansatta enheter, vilkas storlek avpassats främst med tanke på de nuvarande kontraktsprostgöromålens omfattning. Frågan om en revision av kontraktsindelningen har emellertid aktualiserats i samband med den förestående allmänna översynen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen. Man torde böra förutsätta, att en sådan revision kommer att leda till att de särskilt folkrika storstadskontrakten komma att delas.

Enligt föreliggande förslag skulle kontraktens elektorer utses av särskilda delegerade för kontraktens församlingar, därvid antalet delegerade för varje församling skulle avpassas med hänsyn till församlingens invånarantal.

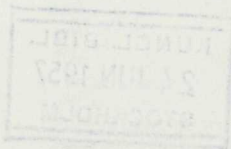
Vid bestämmandet av antalet delegerade för varje församling skulle det förefalla ligga närmast till att tillämpa de normer som härutinnan gälla vid val av elektorer enligt kyrkomötesförordningen (se under kap. 8 i betänkandet, 76 ff). Det bör emellertid observeras, att vid elektorsval enligt kyrkomötesförordningen är antalet delegerade för varje församling avpassat bl. a. med hänsyn till att vid dessa val bildas i regel varje pastorat ett valdistrikt. En tillämpning av kyrkomötesförordningens normer vid elektorsval, som här avses, skulle därför icke blott innebära att varje församlings inflytande på elektorsval i allt för hög grad bestämdes av församlingens invånarantal. utan även leda till en icke önskvärd överdimensionering av kontraktens väljarförsamlingar. Med den här föreslagna normen — högst fem delegerade per församling — skulle nämnda olägenheter i väsentlig grad minskas.

Enligt det här föreliggande förslaget skulle biskopsvalet förrättas av två till numerären väsentligen olika valförsamlingar, en prästerlig valförsamling och en valförsamling av lekmän. Då båda valförsamlingarna förutsätts skola äga lika inflytande på valets slutliga utgång, är det med hänsyn till valförsamlingarnas olika numerär icke möjligt att grunda biskopsförslagets upprättande på en summering av röstsiffrorna inom de båda valförsamlingarna. Ej heller kan det biskopsförslag, som skall presenteras för Kungl. Maj:t, ersättas av två förslag, ett prästernas förslag och ett lekmännens förslag.

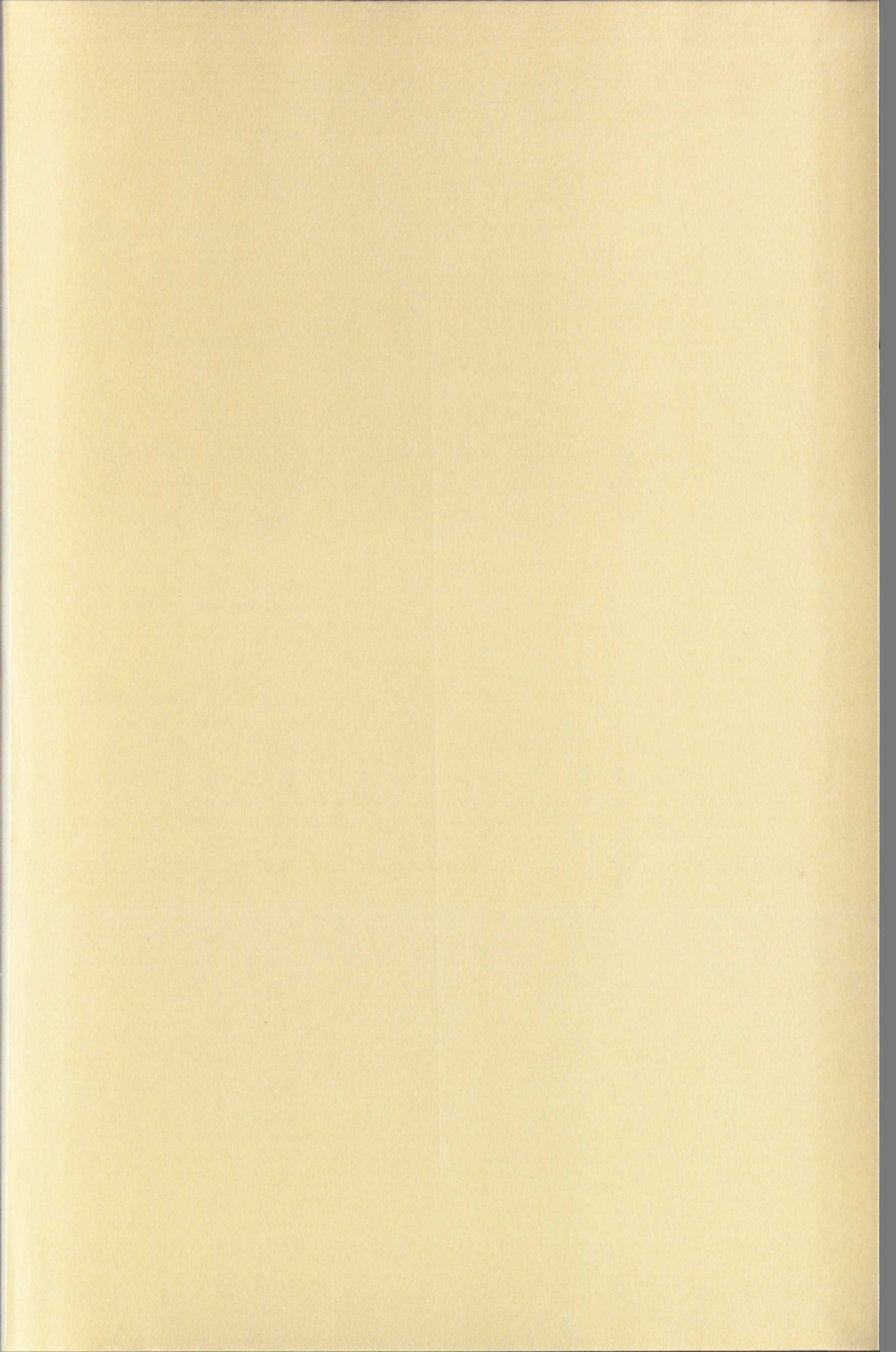
Ett tillgodoseende av de båda valförsamlingarnas lika inflytande på valets slutliga utgång förutsätter, att vardera valförsamlingens valresultat i lika mån beaktas vid biskopsförslagets upprättande. Det lika inflytandet kan dock icke uttryckas på så sätt, att röstsiffrorna inom den ena valförsamlingen evalveras till paritet med röstsiffrorna inom den andra valförsamlingen. Ett sådant förfaringsätt skulle innebära, att den eftersträfvade balansen komme att avse röstsiffrorna inom de båda valförsamlingarna. Den balans, som här avses, gäller valförsamlingarnas valresultat eller sålunda de förslag å tre personer, som av vardera valförsamlingen framföras.

Då båda valförsamlingarna hava att var för sig utse tre biskopskandidater, kan sammanlagda antalet utsedda uppgå till lägst tre och högst sex. Man måste därför uppställa en norm, som reglerar den ordning efter vilken de utsedda biskopskandidaterna skola beredas rum å biskopsförslaget. En sådan norm kan icke grundas på de vid valen framförda kandidaternas andelar i valförsamlingarnas röststyrkor, enär den röststyrka, som ett namn erhållit vid den ena valförsamlingens val, icke kan sättas i relation till den röststyrka, som namnet erhållit vid den andra valförsamlingens val. Det rösttal, som ett namn erhållit, kan tagas i beaktande endast vid fastställandet av valutgången för den valförsamling från vilken detta rösttal härleder. — Såsom en lämplig norm för bestämmandet av den ordning, efter vilken tre av de föreslagna namnen skola uppföras å biskopsförslaget, har i det föreliggande förslaget valts den efter rösttalet bestämda ordningsfölj-

den. De tre av vardera valförsamlingarna föreslagna biskopskandidaterna skulle sålunda åsättas ett efter rösttalet graderat poängvärde, på det sätt, att namn, som bekommit högsta rösttalet, erhåller poängvärde 1, det namn, som nått näst högsta rösttalet, poängvärde $\frac{1}{2}$ och det tredje namnet i ordningen efter rösttalet, poängvärde $\frac{1}{3}$. Vid lika rösttal skiljes genom lottning. På stiftets biskopsförslag uppföras därefter de tre, som vid de båda valen bekommit högsta sammanlagda poängvärde. Detta innebär bl. a., att på biskopsförslaget alltid uppföres den, som vid endera valet erhållit högsta rösttal. Vid lika poängvärde skiljes genom lottning. Någon fastställelse av viss ordningsföljd mellan de tre å rum å biskopsförslaget uppförda skall — lika litet som enligt nu gällande ordning — företagas.

KUNGL. BIBL.
24 JUN 1957
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1957

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

JO och kommunerna. [2]
Fordringspreskription m. m. [11]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Statens instituts för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. [6]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Fullföljdsbegränsning i skattemål. [3]
Den statliga indirekta beskattningen. [13]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Allmänna pensionsberedningen. 1. Förbättrad pensionering. [7] 2. Remissyttrande. [16]
Balanserad expansion. Bilagor. [10]
Beroende uppdragstagare. [14]

Hälso- och sjukvård.

Nordiskt samarbete inom näringsforskningen. [1]

Allmänt näringsväsen.

Oljelagring. [4]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruks förstärkande med skog. [8]
Markvård och erosionsskydd. [17]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Stommateriäl från jord- och stenindustrin. [12]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Trafiksäkerhet. II. [18]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Krigsskada å egendom. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Församlingslag. [15]
Biskopsval. [19]

Försvarsväsen.

Örlogsvarvens organisation m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.